

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

UID | Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi **JIRD | Journal of International Relations and Diplomacy**

Cilt / Volume:3

Sayı / Issue:2

Yıl / Year: 2020

ISSN: 2651-4729

Uluslararası İlişkilerde Güce Farklı Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Gücü

Different Approaches to Power in International Relations and Power of Turkey

Dr. Yakup Şahin

Kaldor Büyüme Yasası'nın Analizi: Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Kore Örneği (1985-2018)

Analysis of Kaldor's Growth Law: The Case of Turkey, USA and South Korea (1985-2018)

Kadir Akgündüz

Akıllı Sözleşmelerden Doğan Anlaşmazlıklarda Kullanılan Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Üzerine bir Eleştiri

A Critique on Current Dispute Resolution Methods of Smart Contract Disputes

Olca Buke Özekin

Ekim Savaşı ve İsrail Karar Alma Mekanizması: Tecrübelerin ve Grup Düşüncesinin Olumsuz Etkileri

The October War and Israel's Decision-Making Mechanism: The Adverse Impact of Experiences and Groupthink

Can Donduran

Psikoanalitik Analiz ve Kıbrıs Çatışması: Etnik Sınırlar ve Engeller

A Psychoanalytical Analysis and the Cyprus Conflict: Ethnic Borders and Barriers

Prof. Dr. Sezai ÖZÇELİK

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

UID | Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi
JIRD | Journal of International Relations and Diplomacy

Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi

Sahibi

Süleyman ÖZDEMİR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Altuğ GÜNAR

Dergi Yöneticisi Editör

İsmail ŞAHİN

Editörler Kurulu

İsmail ŞAHİN

Altuğ GÜNAR

Muhammed Kürşad ÖZEKİN

Yayın Kurulu Sekreterleri

Yusuf YILDIRIM

Abdurrahman ARSLAN

İnci BİLGİN

Muhammed Asım ÖNCEL

Ömer Miraç SALI

Yayın ve Danışma Kurulu

(Alfabetik sıra ile)

Ahmet UYSAL İstanbul Üniversitesi

Burak Bilgehan ÖZPEK Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Hikmet ÖKSÜZ Karadeniz Teknik Üniversitesi

İrfan Kaya ÜLGER Kocaeli Üniversitesi

Kemal ARI Dokuz Eylül Üniversitesi

M. Ercan YILMAZ Uludağ Üniversitesi

Mehmet OKUR Karadeniz Teknik Üniversitesi

Mehmet ŞAHİN Polis Akademisi

Melek FIRAT Ankara Üniversitesi

Mesut Hakkı ÇAŞIN Nişantaşı Üniversitesi

Mim Kemal ÖKE İstanbul Ticaret Üniversitesi

Murat YEŞİLTAŞ Sakarya Üniversitesi

Mustafa BUDAK İstanbul Üniversitesi

Nail ALKAN Gazi Üniversitesi

P. Faruk YALVAÇ Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Seyhun DOĞAN İstanbul Üniversitesi

Sibel TURAN Trakya Üniversitesi

Süleyman ÖZDEMİR Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Tarık OĞUZLU Antalya Bilim Üniversitesi

Tayyar ARI Uludağ Üniversitesi

Timuçin KODAMAN Süleyman Demirel Üniversitesi

Zekeriya KURŞUN Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

Adres: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi (JIRD), 10200- Bandırma/BALIKESİR

Web: <https://uid.bandirma.edu.tr>

Telefon: (+90 266) 717 01 17 -2587

e-posta: jird@bandirma.edu.tr

ISSN 2651- 4729

EKİM/October 2021 Sayı 3/Issue 3

Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi birbirinden ayrılmaz bir bütünün iki parçasıdır. Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer alan çoğu konu diplomasi ışığında ele alınmakta, en başta gelen politik, ekonomik konular uluslararası ilişkiler ve diplomasinin birlikte hareket etmesi ile açıklanabilmekte ya da çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu nedenle derginin isminin Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi olmasına karar verilmiştir. Dergimiz; Uluslararası İlişkiler, Diplomasi, Ekonomi, Temel Bilimler ve Sosyal Bilimlerin, Siyaset, Ekonomi, Ekonomi-Politik, Diplomasi uygulamaları, Siyasi Tarih, Uluslararası Antlaşmalar, Uluslararası Örgütler, Hukuk, Uluslararası Hukuk gibi alanları ile alakalı olarak bilim dünyasına önemli katkı yapması beklenmektedir. Dergide, Türkçe ve İngilizce dillerinde makaleler yayımlanacaktır.

Değerlendirilmek üzere dergimize gönderilen çalışmaların, daha önce yayımlanmamış, yayımlanmak üzere kabul edilmemiş ve yayımlanmak için değerlendirilme sürecinde olmaması gerekir. Değerlendirme sürecinde olan ve yayımlanan eserlerin sorumluluğu tümüyle yazar(lara) aittir. Sayılarımız elektronik olarak yayımlanır. Yayımlanan eserlerin telif hakları Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi'ne aittir. Yayımlanması istenilen çalışmalar dergi yazım kuralları ve yayın ilkelerinde belirtilen koşullara uygun şekilde hazırlanıp gönderilmelidir. Dergiye sunulan makaleler öncelikle şekil ve içerik yönünden ön incelemeye tabi tutulmaktadır. Şekil ve içerik olarak uygun bulunan makaleler hakem tayin edilmek üzere yayın kuruluna sunulmaktadır. Değerlendirme sürecine geçildikten sonra hakemlik süreci ortalama 3 ile 5 hafta arası sürmektedir. Yayın Kurulu tarafından incelenen makaleler uygun bulunduğu takdirde en az iki hakem atanmaktadır. Hakemlerden gelen rapor çerçevesinde yazar(lar)dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayımlanmasına karar verilmektedir. Hakemlerden bir olumlu ve bir olumsuz rapor verilmesi halinde ilgili çalışma Dergi Editörlüğü tarafından uygun görülmesi halinde üçüncü bir hakeme de gönderilmektedir.

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

UID | Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi
JIRD | Journal of International Relations and Diplomacy

Cilt / Volume:3

Sayı / Issue:2

Yıl / Year: 2020

İÇİNDEKİLER/CONTENT

Uluslararası İlişkilerde Güce Farklı Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Gücü

Different Approaches to Power in International Relations and Power of Turkey

Dr. Yakup Şahin 1-22

Kaldor Büyüme Yasası'nın Analizi: Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Kore Örneği (1985-2018)

Analysis of Kaldor's Growth Law: The Case of Turkey, USA and South Korea (1985-2018)

Kadir Akgündüz..... 24-34

Akıllı Sözleşmelerden Doğan Anlaşmazlıklarda Kullanılan Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Üzerine bir Eleştiri

A Critique on Current Dispute Resolution Methods of Smart Contract Disputes

Olca Buke Özekin..... 35-54

Ekim Savaşı ve İsrail Karar Alma Mekanizması: Tecrübelerin ve Grup Düşüncesinin Olumsuz Etkileri

The October War and Israel's Decision-Making Mechanism: The Adverse Impact of Experiences and Groupthink

Can Donduran..... 55-72

Psikoanalitik Analiz ve Kıbrıs Çatışması: Etnik Sınırlar ve Engeller

A Psychoanalytical Analysis and the Cyprus Conflict: Ethnic Borders and Barriers

Prof. Dr. Sezai ÖZÇELİK..... 73-89

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜCE FARKLI YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE’NİN GÜCÜ

Yakup ŞAHİN*

ÖZ

Bu çalışmada uluslararası ilişkiler literatürü içerisinde güce dönük yaklaşımlar ele alınmaktadır. Önce gücün tanımı yapılmış sonrasında uluslararası ilişkiler kuramlarının gücü ele alış biçimleri, “gücün” unsurlarının ne olduğu ve farklı güç türleri tartışılmıştır. Daha sonra Türkiye’ye dönük güç nitelendirmelerinin literatürdeki yeri incelenmiştir. Çalışmada tek bir güç tanımının olmadığı, farklı yaklaşımların farklı güç tanımları olduğu iddia edilerek; Türkiye’nin küresel bir güç olmadığı, küresel bir güçten ziyade bölgesel ve küresel hırsları olan orta büyüklükte bir güç olduğu savunulmuştur. Türkiye’nin güç unsurları eklektik biçimde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Güç, Yumuşak Güç, Uluslararası İlişkiler, Eleştirel Kuram, Türkiye*

Jel Kodları: *F50, F59, D70*

DIFFERENT APPROACHES TO POWER IN INTERNATIONAL RELATIONS AND POWER OF TURKEY

ABSTRACT

In this study, the power oriented approaches will be discussed within the international relations literature. Firstly, the concept of power will be defined, and then the ways in which international relations theories deal with factor of power as well as the elements of power and different types of power are all scrutinised. This study also suggests that there’s not a single definition of power as the concept of power can be defined in a variety of ways. The study further puts forward the suggestion that Turkey is not a global power but more of a medium-sized power, which is driven by its local and global ambitions. Turkey’s power elements are discussed in eclectic way.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, e-mail; sahiyakup33@gmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4548-0277

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 12 Şubat 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 6 Mayıs 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 8 Eylül 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

Key Words: *Power, Soft Power, International Relations, Critical Theory, Turkey*

Jel Codes: *F50, F59, D70*

1. GİRİŞ

Güç, uluslararası ilişkilerin en çok tartışılan konularından birisidir. Uluslararası ilişkiler literatürü içinde gücün tanımı ve öğelerine dönük derinlikli yaklaşımlar bulunmaktadır. Gücün tanımı ve unsurları her bir teori içerisinde farklı değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler ilgili kuramların uluslararası ilişkileri okuma biçimlerini yansıtmaktadır. Gücü materyal unsurlar çerçevesinde ele alan kuramlar gibi materyal olmayan unsurlar, söylemler, hegemonik ilişkiler çerçevesinde ele alan kuramlar da bulunmaktadır. İşte bu çalışmada gücün farklı yaklaşımlarda nasıl ele alınıp nasıl tanımlandığı, gücün unsurlarının nelere dayandırıldığı gösterilmiştir. Son dönem Türkiye'nin dış politikasındaki aktivizm ve karar vericilerin Türkiye'nin bölgesel hatta küresel bir güç olduğu yönündeki söylemleriyle birlikte "Türkiye'nin gücüne" dönük tartışmalar literatürde kendisine daha çok yer bulmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkiler literatürü bağlamında tartışmalar çerçevesinde Türkiye'nin gücü ele alınacak, Türkiye'nin hangi güç tanımına daha uygun olduğu sorusuna yanıt aranacaktır.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARI VE GÜÇ

Güç, uluslararası ilişkilerin en çok tartışılan konularından birisidir. Uluslararası ilişkilerde net bir güç tanımı yapılamamıştır. Uluslararası ilişkilerin gelişmesinde referans alınan kaynaklardan birisi olan Antik Yunan tarihçisi Tukidides, Peloponez Birliği ile Atina İmparatorluğu arasındaki savaşı incelediği Peloponez Savaşları isimli eserde, savaşın temel sebebinin güç olduğunu iddia etmektedir. Hatta Atina'nın daha fazla güçlenerek Sparta ve Pelopenzya Birliği'ne tehdit oluşturacağına dair korku bu savaşın temel nedeni olarak gösterilmektedir (Kadercan, 2014: 217). Güç ile ilgili yapılan tartışmalarda gücün hangi bağlamda değerlendirildiği, kaynaklarının ne olduğu ve bir devleti "güçlü" yapan şeylerin ne olduğu; gücün nasıl tanımlandığı, nasıl kurgulandığı ve inşa edildiği asıl önemli noktalardır. Bu sorulara daha çok "kapasite, imkân, kaynak, ilişkiler, söylem, karşılaştırma" gibi öğeler üzerinden yanıt verilmektedir.

Gücün daha iyi anlaşılabilmesi için tanımına bakmak faydalı olacaktır. Türk Dil Kurumu gücü:

"fizik, düşünce ve ahlâk yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, efor."

"Bir olaya yol açan her türlü hareket, kuvvet, takat."

“Siyasi, ekonomik, askerî vb. bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet, devletler topluluğu.”

“Büyük etkinliği ve önemi olan nitelik.”

“Bir ulus, bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli.”,

tanımlamaları ile açıklamaktadır (TDK, erişim tarihi, 20.08.2019). Literatür incelediğinde net bir güç tanımının olmadığı çok açık biçimde görülmektedir (Baldwin, 2002: 177). Genel bir tanım ile başka aktörlerin davranışlarını etkileyebilme ve değiştirebilme olarak tanımlanmaktadır. Rakip olarak nitelendirilebilecek teorilerin güç tanımları çok farklıdır. Hatta bir teori içindeki farklı akımlar da gücü farklı tanımlayabilmektedirler. Genel olarak bakıldığında pozitivist (rasyonel), post pozitivist (reflektivist) ve orta yolcu olarak nitelenen üç ana akım temelinde tanımlama yapılmaktadır. Realizm, ve liberalizm gibi pozitivist kuramlar gücü toprak, alan, ekonomi, silah, nüfus gibi somut öğeler çerçevesinde ele almaktadırlar. Gramscici kuram, feminizm, post yapısalcılık gibi post pozitivist kuramlar ise söylem, iktidar ilişkileri, bilişsel öğeler, algı gibi maddi olmayan unsurları gücün öğeleri olarak değerlendirmektedir. İnşacılık gibi orta yolcu kuramlar ise maddi ve manevi öğeleri birlikte değerlendirerek bir güç tanımlaması yapmaktadırlar. İnşacı kuramlar maddi ve maddi olmayan öğelerin birbirlerini karşılıklı olarak besledikleri iddiası güce yaklaşımda da geçerlidir.

Edward H. Carr’ın gücün uluslararası ilişkilerde ihmal edilememesi gerektiği vurgusu (Carr, 2015) ve Hans Morgenthau’nun uluslararası ilişkilerin güç temelinde oluşmuş çıkar alanı olduğu iddiasından (Morgenthau, 1970) da anlaşılacağı üzere realizmde askeri ve materyal kapasite temelli bir güç tanımı vardır. Daha çok askeri, alansal, ekonomik, teknolojik imkânlar ile nüfus, coğrafya, hammadde, kurumsal yapı öğeler gücün kaynakları olarak görülmektedir (Brown ve Ainley, 2008: 75). Liberalizmde ise daha çok savaş dışı ekonomik kaynaklara vurgu vardır (Keohane ve Joseph, 1971: 329-349). Marksizm, feminizm ya da eleştirel kuram ise güç ilişkilerine, sosyal pozisyonlar arasındaki iktidar ve güç hiyerarşisine odaklanmaktadır (Özdemir, 2008: 114)¹. Ancak yeni tartışmalarla birlikte gücün farklı teorilere referansla eklektik biçimde tanımlandığı da görülmektedir.²

Akademik anlamda güce dönük tartışmalar, Robert Dalh’ın tanımı ile daha çok gündeme gelmiştir. Dalh gücü başka aktörlerin davranışlarını etkileyebilme, onları yönlendirebilme, hatta yapmayacakları şeyleri yaptırabilme olarak tanımlamıştır. Caydırma ve zorlama olmak üzere gücün iki ayrı boyutu olduğunu iddia ederek gücün farklı unsurları barındırdığını belirtmiştir (Dahl, 1957: 201-

---

¹ Güç konusundaki farklı yaklaşımları daha ayrıntılı görmek adına ayrıca bakınız;(Berenskoetter ve Williams, 2007; Fontana, 1993).

² Maddi ve maddi olmayan öğeleri, uluslararası ekonomik yapı içindeki sınırları ve paylaşımı analizine birlikte dâhil eden Suzan Strange yapısal bir güç tanımı yapmaktadır. Strange, ekonomik, politik öğelerin yanına güvenlik, enerji, norm ve kuralları da eklemektedir (Strange, 1991: 34).

203). Ancak her ne kadar güç tanımını ilk olarak Dalh yapmışsa da tartışmalar daha çok Realizmin kurucularından Morgenthau'nun güce ilişkin yaklaşımları ile gelişmiştir. Morgenthau devletlerin kendi aralarındaki rekabetini güç mücadelesi olarak tanımlamaktadır. Morgenthau'nun tanımladığı güç; insanları, aktörleri, akılları ve eylemleri kontrol edebilmeyi kapsayan her yolu barındırmaktadır (Morgenthau,1970). Güç-çıkar ilişkilerinin eksenini, ilişkilerin olumsuz etkilenmesinden duyulan korku ya da karşı tarafa duyulan saygıdan kaynaklanabilir. Ancak bir taraftan da emir, tehdit ve otorite aracılığı ile de güç uygulanabilir. Morgenthau'nun güç, etki ve kuvvet arasında bir ayırım yaptığı unutulmamalıdır. Morgenthau, gücün kaynakları olarak coğrafyayı, doğal kaynakları, endüstriyi, askeri kapasiteyi, nüfusu, ulusal karakteri, ulusal moral değerleri, diplomasiyi ve devletin etkinliğini göstermektedir (Tanrısever, 2005). Morgenthau'nun güç öğeleri olarak gösterdiği (coğrafya, nüfus, doğal kaynaklar gibi) unsurlar, aslında gücü arttırmak içindir. Morgenthau, diğer unsurların önemini yadsımamakla birlikte askeri unsurları en başta değerlendirmektedir.³ Çünkü Morgenthau için caydırıcılık ayrı bir yere sahiptir (Özdemir, 2008: 112-117). Ayrıca, Morgenthau'nun güç tanımında içsel çelişkilerin olduğu belirtilmelidir. Bozdağlıoğlu ve Özen'e (2004: 61) göre, Morgenthau'nun güç yaklaşımı gücü hem amaç hem de araç olduğu iddiaları onun çelişkili noktalarıdır. Holsti ise Morgenthau'nun güç tanımındaki hem ilişki türü, hem amaç hem de araç olarak göstermesindeki belirsizliği eleştirmiştir. Ona göre güç, bir ülkenin imkânlarını ödül, ceza, ikna ya da zorlama gibi farklı yöntemlerle diğer aktörlerin davranışlarını kendi çıkarlarını etkileme ve yönlendirme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2008: 117). Dolayısı ile güç genel olarak başkalarının davranışlarını istenilen yönde etkileyebilme olarak betimlenmektedir (Baldwin, 2002: 177-178). Ancak ileride gösterileceği üzere kimi uzmanlar etkilemeyi zor ve ceza üzerinden tanımlarken kimi uzmanlar cezbedici olma ve gönüllü rıza gösterme üzerinden tanımlamaktadır.

Gücün ve bir ülkenin güç tanımı ile ilgili farklı isimlerin farklı kriterler belirlediğine değinilmişti. Literatürde güç ile ilgili bir başka tartışma da yukarıda bahsedilen bu potansiyel kaynak ve unsurların gücün tamamlayıcısı ya da oluşturucusu sayılıp sayılmayacağıdır. Kimi uzmanlar güçten bahsedilebilmesi için, gücü oluşturan unsurların istenilen amaçlar doğrultusunda kullanılması ve bu amaçlara dönük sonuç alınması gerektiğini iddia etmektedirler. Örneğin Joseph Nye bu durumu gücü dönüştürme olarak nitelendirirken, Robert Keohane ve J. Nye gücü oluşturan unsurların güce dönüştürülmesinde önemli olan şeyin işleyen siyasal süreç olduğunu iddia etmektedirler (Özdemir, 2008: 177). Baldwin ise gücü daha çok materyal olmayan unsurlar ile kapsam, alan, maliyet ve araçlar üzerinden değerlendirmektedir. Sandra Destradi gücün kaynaklarını sıralarken askeri ekonomik, nüfus güç ve toprak büyüklüğünün yanına görece etkiyi de dâhil etmektedir (Destradi, 2008: 5-7). Aslında bu tartışma Baldwin'in potansiyel ve ilişkisel güç sınıflandırması kapsamında da değerlendirilebilir.

---

³ Bu noktada David Baldwin üzerinden Morgenthau'da bir kafa karışıklığı olduğu da söylenebilir. Çünkü güç eğer kaynaklarla artıyorsa 'potansiyel'dir. Bir başkasını istemediği bir şey yapmaya zorlamaysa güç o zaman ilişkisel'dir. Baldwin'e göre analitik olarak bunlar iki farklı güç yaklaşımıdır (Baldwin, 2003: 161-194).

Charles P. Kindleberger gibi kimi isimler de güç unsurlarına sahip olmanın yeterli olmadığını, önemli noktanın bu unsurları kullanabilme yeteneği ve kapasitesi olduğunu iddia etmektedir (Kindleberger, 1970: 56).

Literatürde daha çok söylemler üzerinden kurucu süreç ve aktörlere yoğunlaşan üretken güç kavramına da başvurulmaktadır (Barnett ve Duvall, 2005: 55 ; Folker ve Shinko, 2007: 244-264). Güç ile ilişkili bir başka yaklaşım da söylemsel fikrinsel (ideational) güç yaklaşımıdır. Michael Barnett ve Raymond Duvall'ın (2005) gücün sadece limitli materyal kaynaklar olmadığı, sembolik ve normatif unsurların da güç olduğu iddiası; Baldwin'ın değer, tutum ve beklentileri de güç kapsamında ele alması; Wendt'in fikirlerin, aktörlerin dünyaya bakışlarına anlam verdiği düşüncesi; Foucault, Gramsci, Lukes, Laclau ve Mouffe'nin güç ilişkilerinde fikirleri merkeze koymalarından ve hegemonya inşasında idealara verdikleri önemden hareketle fikrinsel güç kavramı geliştirilmiştir. Fikrinsel güç, aktörlerin davranışlarını, algı ve düşüncelerini normatif ve bilişsel yönde değiştirmek olarak tanımlanmaktadır. Söylemler, dil ve düşünceler ile dünyayı ve hayatı anlama ve anlamlandırma önemlidir. Fikrinsel gücü oluşturan öğeler ise söylemler, eylemler, semboller, mitler, hikâyeler, ortak hafıza, normlar, sınırlar ve dildir (Carstensen ve Schmidt, 2016: 318-337). Fikrinsel güç, bu çalışmada savunulan hegemonyanın bir inşa olduğu, eleştirel inşacılık ile Gramscici hegemonyanın paralellik gösterdiği iddiasını güçlendirmektedir.

Güç tanımlarına değinmişken Giulio M. Gallarotti'nin (2010) akıllı güç tanımına yakın kozmopolit güç tanımı⁴ ile Peter van Ham'ın (2010) inşacılığın gücün inşasına dönük varsayımlarını içinde barındıran sosyal güç tanımı da unutulmamalıdır.

1.1. GÜCE İLİŞKİSEL VE ARAÇSAL YAKLAŞIMLAR

Gücün tanımı, kaynakları ve türleri ile ilgili farklı yaklaşımların olduğuna daha önce değinilmişti. Bu bölümde gücün kaynakları ve türlerine değinilecek, böylece gücün farklı perspektiflerden nasıl anlamlandırıldığı ve kategorize edildiği gösterilecektir. B. Kadercan, gücü davranışsal,⁵ materyal,⁶ ve

---

⁴ Gallarotti, Nye'nın yumuşak güç ile sert güç sentezi ile kavramsallaştırdığı akıllı güç varsayımına benzer biçimde realizm, neo liberalizm ve inşacılık arasında denge kuran bir eklektik bir sentez olarak da görülebilecek kozmopolit gücü ortaya atmıştır. Hatta Gallorati'nin bu sentezi, diğer aktörleri de içerisine aldığı için devlet merkezli değildir. Gallarotti Kozmopolit gücün realizm, neo liberalizm ve inşacılığın arasında bir sentez yaptığı söylenebilir, bu üç akımın sentezlenmesi olmasından dolayı Kozmopolit güç tanımı yapılmaktadır. Ancak buradaki önemli nokta devlet merkezliği yerine diğer aktörleri de analizin içine almasıdır (Gallarotti, 2010). Gallarotti daha sonra Obama dönemi ABD dış politikasını analiz ettiği başka bir çalışmada yumuşak, sert, akıllı güç gibi kavramların sofistike bir biçimde kozmopolit güç çatısında eritilebileceğini savunmuştur (Gallarotti, 2015: 245-281).

⁵ Havuç sopa ikilemi dediğimiz ödüllendirme ya da ceza verme ile ilişkilendirilmektedir.

⁶ Güç davranıştan bağımsız biçimde ekonomik, siyasi istikrar, üretim geliştirilen stratejileri uygulayabilme örgütsel, nüfuzsa ve askeri kaynaklar üzerine binmektedir. John Mersheimer gibi kimi isimler potansiyel gücü de bu noktada ön plana çıkarmıştır (Mearseimer, 2001). Ancak realist kuram içerisinde potansiyel güç askeri noktalardaki imkânları arttırmak için kullanıldığında ve başka ülkeleri etkilediğinde önemli bulunmaktadır (Kadercan, 2014: 221).

söylemsel (söylemler)⁷ olmak üzere üç ayrı kategoriye ayırmaktır. Liberal (ve neo liberal) teori gücü daha çok davranışsal ve ekonomik üzerinden ele almaktadırlar (Özen ve Bozdağlıoğlu, 2004: 63). Gücü, realist kuram materyal unsurlar üzerinden değerlendirirken, inşacı ve eleştirel kuramlar ise fikirler, normlar ve söylemler üzerinden değerlendirip, bu minvalde güç tanımına gitmektedirler. Foucault, Barnes ve Hayvard gibi post modern isimlerin katkıları ile birlikte güç ve iktidar, daha çok gerçeğin inşa yeteneği ve inşa süreci olarak değerlendirilmeye başlanılmıştır. Neo Gramscici isimler olan Robert Cox (1983) ve Stephen Gill ise gücü fikirler, kurumlar ve üretim araçlarını da dahil ederek tanımlamaktadır. Neo Gramscici hegemonya, tarihsel blok ile sınıf ve iktidarın ekonomik-fikirsal öğelerini de analizlerine dâhil etmektedirler.⁸ Gramscici hegemonyada Niccolo Machiavelli'nin güç ve zoru, rızaya dönmektedir. Machiavelli'nin baskı ve korkutması yerine Gramsci, farklı araçlar aracılığı ile rıza unsurunun inşa edildiğini iddia etmektedir (Fontana, 1993:140-142). Cox, doğrudan güç tanımına ve güç tartışmalarına girmeden devletin kendisini, kültürü ve ideolojisi ile çekici hale getirip rızayı sağlamasıyla hegemonyasını meşru hale getireceğini belirtmektedir ki böylelikle devletin temel istekleri kabul edilecektir (Cox, 1993: 49-66). Aslında eleştirel kuramların güç tanımları incelendiğinde bilgi-iktidar ilişkisi, gücün ilişkiselliği, üretim araçları ve söyleme verdiği önem çerçevesinde gücün bir nevi hegemonya olduğu ve hegemonya gibi tanımlandığı da iddia edilebilir.⁹ Hatta özellikle de bazı eleştirel inşacı, post modern ve neo Gramscici kuram düşünürlerinin gücü hegemonya ve tahakküm ilişkileri çerçevesinde değerlendirdikleri söylenebilir. İnşacılığın içerisindeki eleştirel inşacılığın güç tanımı, Gramscici kuram ile kesişmektedir; eleştirel inşacılık ve Gramscici kuram ile çok fazla örtüşebilmektedir, güç de bir nevi hegemonya olarak görülebilmektedir. Dolayısı ile de eleştirel inşacılığın güç tanımı da hegemonya ile paralellik göstermektedir.

---

⁷ Söylemsel (söylemler) güç, daha çok siyasi aktörlerin söylemleri ile diğer aktörler üzerinde kurulan güç ilişkisidir. Bu söylemler aktörlerin eylemlerini belirleyebilmektedir. Yani söylemsel güçte söylemler, fikirler ve normlar aktörlerin davranışlarını belirlemektedirler. Söylemsel güç terimini daha çok Foucault üzerinden geliştirildiği görülmektedir. Siyasi söylem, analiz ve teorilerin tarafsız ve bağımsız olmadığını iddia eden eleştirel kuramcılar söylemler aracılığı ile kurulan güç ilişkilerini analiz etmeye çalışırlar. Söylemler aracılığı ile kurulan söylemsel güç ve güç ilişkileri de diğer güç unsurları gibi aktörlerin davranışlarını etkileyebilme yeteneğine sahiptir. Söylemler diğer aktörler üzerinde güç ilişkileri kurmakta, devletlerin stratejilerini belirleyebilmektedir. Özellikle de eleştirel kuramcılar söylemlerin altında güç ve iktidar ilişkilerinin yattığını, söylemler aracılığı ile kurulan güç ilişkilerinin inşasının materyal ya da davranışsal güç ilişkilerinde görülemeyecek kadar ileride olduğunu iddia etmektedirler (Kadercan, 2014: 222-223; Barnett ve R.Duvall, 2005: 55 ; Sterling ve Shiko, 2007: 244-264).

⁸ Her ne kadar iktidar ile güç kavramları Türkçede farklı anlamlarda kullanılıyor olsa da İngilizce karşılıkları örtüşmektedir (Köse, 2014: 32-35).

⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Folker ve Shinko, 2007; Fontana, 1993; Guzzini, 2016). Gramscici hegemonyada daha çok iç politik analizler yapıp Machiavelli'nin güç ve zoru rızaya dönmektedir. Gramsci'nin diktatörlük ve hegemonya, politik toplum -sivil toplum, ikna -zorlama dikotomisi devlet içindeki ikiliği temsil etmektedir aslında. Kültür ve ideoloji önemli bir yere sahiptir. Gramsci'de farklı gruplar arasında rekabet vardır (Fontana, 1993:140-142). Gramsci'nin iç politikaya dönük hegemonyasını Cox uluslararası siyasete uyarlamıştır.

1.2. YUMUŞAK GÜÇ TARTIŞMALARI

Yumuşak güç, özellikle 190'larla birlikte güç tartışmaları içinde kendine daha çok alan bulmuştur. Bir dönem Türk dış politikası bağlamında da sıkça irdelenmiştir. Literatür incelendiğinde sert güç için sopa, yumuşak güç için ise havuç metaforunun kullanıldığı görülmektedir. Sert güç, daha çok materyal, fiziksel ve maddi unsurları üzerine kurulmuş askeri ve ekonomik güç unsurları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu unsurlar kimi zaman tehdit kimi zaman da ödül olarak kullanılabilir. Yumuşak güç ise daha çok cezbedici olmak, çekici görünmek, özenilmek ile fikirlerinin ve değerlerinin kabul edilmesi temelinde değerlendirilmektedir. Yumuşak güçte, zorlama, baskı, ceza tehdit yoktur. Kavramı ortaya atan Nye'na göre yumuşak güç etkilemeye "cezbetmeye" dayanmaktadır, gücün kaynakları da "kültür, dış politika girişimleri ve politik değerlerdir" (Nye, 2004:11). Yumuşak güçte sosyal normlar, değerler, tarihsel, yapısal, ilişkisel kültürel etkenler ile üretim ilişkileri son derece önemlidir. Nye bir aktörün politik değerli, kültürü, meşru ve ilkeli kabul edilerek "çekicilik sağladığını" iddia etmektedir. Aktör siyasi, ekonomik, sanat, eğlence, medya gibi kültürel alanlardaki örnekliği ile diğerlerini etkiler böylelikle de lider konumuna gelir. Ya da işbirliği yaparak diğer aktörler üzerinde etkiye sahip olur. Yumuşak güce sahip olan ülke ya da örgüt cazibesi ile diğerlerinin tercihlerini belirleyebildiği, onları yönlendirebildiği gibi neyin gündem olması hatta neyin gündem olmaması gerektiğini de belirleyebilmektedir. Nye, ilk dönemlerde inşacı bakış açısındaki gibi yumuşak gücün sosyal olarak inşa edilen bir kavram olduğu iddiasının üzerinde pek durmasa da sonraki yazılarında (Nye, 2011: 205-238) yumuşak gücün inşa edildiğini ve cezbedici olduğuna vurgu yapmaktadır. Nye, yumuşak gücün cezbediciliği sayesinde akılların ve kalplerin kazanıldığını, bunun neticesi olarak da diğer aktörlerin üzerinde etki oluşturulduğunu söylemektedir. Yani yumuşak güç çıkarları şekillendirirken sert gücü ise davranışları şekillendirmektedir. Sert güçte üzerinde güç uygulanan aktörün kâr-zarar hesabı varken yumuşak güçte böyle bir hesaplama yapılmaz. Nye, uyuşmazlıkların çözümüne dönük üçüncü taraf ve arabuluculuk olmayı yumuşak güç çerçevesinde değerlendirmektedir (Nye, 2007: 289-400). Buradaki bir başka önemli nokta da Nye'a göre nüfus, toprak, kaynaklar, ekonomik büyüklük, silah ve teknoloji gibi sert güç unsurları hem yumuşak güç kaynağı olabilmekte hem de yumuşak güç üretebilmektedir. Çünkü Nye, esasen havuç-sopa ayrımı yerine hedef aktör üzerinde yaratılan etkiyle odaklanmaktadır. Nye yukarıda da değinildiği üzere sonraki dönemlerde yumuşak güç ve sert güç kavramı arasındaki net ve kesin çizgilere ayırım yapılmasına karşı çıkarak bu iki güç tanımının sentezi kabul edilebilecek "akıllı / akil" güç kavramını (aslında bir nevi alternatif olarak) ortaya atmıştır (Nye, 2011: 205-238). Ayrıca, yumuşak güç ile sert gücün reel politik çizgide oldukları iddiası ile sert gücün bazı unsurlarının yumuşak güç gibi lanse edilebileceğini de belirtmiştir. Nye yumuşak gücü aktör merkezli ele alsa da temellerinin nasıl atıldığı, nasıl ortaya çıktığı gibi noktaları tartışmadığı için eksik analizde bulunmaktadır. Ancak kimi uzmanlar Gramsci'nin rıza sağlama nosyonu yumuşak güç çerçevesinde değerlendirmektedir. Hegemonya zor ile rızaya (entelektüel ve ahlaki liderlik) dayanmaktadır. Bu minvalde Ekşi'ye göre Gramsci'nin

hegemonyasındaki rıza meşruiyet yaratırken Nye'nin yumuşak güç kavramı meşruiyet yaratmaktadır. Gramscici hegemonyada fikirler, normlar ve değerler üzerinden meşruiyet üretilerek hegemonya kurulurken kültür, değerler, kurum ve politikalar ile yumuşak gücün cazibe olması arasında örtüşmektedir. Yumuşak güç rıza yerine cezbetmeye yoğunlaşmaktadır, burada da hegemonyadaki rızanın cezbetme ile perdelendiğini ileri sürülmektedir. Ekşi (2014), Nye'nin yumuşak gücünün Gramsci'den etkilendiğini belirtmektedir. Başka bir ifade ile yumuşak güç cezbetmeyi kapsamaması ile rızanın sağlanmasına da katkı sağlamaktadır (Ekşi, 2014: 43-44). Aslında akıllı güç, yumuşak güç gibi sadece rıza ve cezbetmeyi değil, bunlarla birlikte zoru da kapsadığı için hegemonyaya yumuşak güce oranla daha yakın durmaktadır. Ancak bu tartışmalar çalışmanın sınırlarını aşacağı düşüncesi ile çok fazla ayrıntılı tartışılmayacaktır. Değinilmesi gereken bir başka nokta, Davutoğlu'nun tanımında da benzer vurgular güçlü biçimde görülebilmektedir. Ferguson gibi kimi isimler yumuşak gücü kültürel güç olarak tanımlamaktadır ancak nüfus, toprak, kaynaklar, ekonomik büyüklük, silah ve teknoloji gibi sert güç unsurları yumuşak güç kaynağı olup yumuşak güç de üretebilmektedir (Ekşi, 2014:41).

Ted Hopf bu noktada yumuşak güç ve sert güç ayrımına karşı çıkmaktadır. Hopf'a göre güç de tek başına sert ya da yumuşak olarak ayrılamaz. İnşacılık için güç (Hopf'un nitelemesi ile eleştirel kurama göre iktidar) bir devletin kimliğini yansıtır. Devletlerin kimlikleri, ancak, uluslararası toplumda ötekileriyle yani diğer devletler ve uluslararası örgütlerle etkileşimleri ile vardır ve bu etkileşim ile devletler; bölgesel güç, küresel güç ya da hegemon güç olarak varlıklarını sürdürebilirler (Hopf, 1999: 1-14). Bu noktada devletlerin diğer devletler ile sadece askeri, siyasi ve ekonomik amaçlarla ilişki kurmadıkları, uluslararası toplumun üyeleri tarafından kabul edilmek ve saygı görmek için de diğer devletler ile iletişim ve ilişki kurdukları hatırlanmalıdır (Demirtaş, 2010: 114). Örneğin, Fransa'nın sahip olduğu nükleer, onu nükleere sahip devlet yapabilirken, Fransa'nın uluslararası toplumda bir nükleer güç olmasından ziyade, AB'nin göreve daha farklı bir üyesi kimliğiyle tanınmasını gölgelememektedir. Hopf'a göre Çin'in yükselişi, ABD'nin ekonomik gücünün azalması anlamına gelirken Çin ya da Rusya'nın ekonomik ve askeri güçlülüğü, ABD'ye rekabet söylemleriyle bir anlam ifade etmektedir. Bu da gücün yumuşak ya da sert olmasından ziyade, ancak uluslararası toplumda "güçlü devlet" kimliği üzerinden tanımlanmasıyla alakalıdır. SSCB kendisini SSCB olarak tanımlarken, başta Varşova üyeleri olmak üzere, geriye kalan bütün dünya için SSCB Rusya ile eşit tutulmuştur (Hopf, 1999: 1-14).

1.3. BÖLGESEL GÜÇ VE ORTA BÜYÜKLÜKTE GÜÇ

Güç literatüründe ülkelerin küresel, bölgesel güç (Osterud,1992; Hurrell, 2007), büyük ya da orta büyüklükte güç(Holbraad,1984), yükselen güç, bölgesel hegemon ya da hegemon gibi kavramlar ile tanımlandığına değinilmişti. Aslında bu kavramların her birinin görecelilik içerdiği söylenebilir. Bölgesel güçten kasıt hangi bölgenin olduğu, yükselen denilirken kıstasın ve karşılaştırmanın nasıl yapıldığı da muğlak ve görecelidir.

Realistler bölgesel gücü materyal kapasitelere bakarak değerlendirirken, liberaller dış politika karakter ve davranışlarına bakarak analiz ederler. Carsten Holbraad gibi realistlere göre orta büyüklükte güç uluslararası sistemde hiyerarşik olarak orta kademedede yer alan, küçük devletlerden daha büyük ancak büyük devletlerden daha zayıf devlet olarak değerlendirmektedir. Holbraad ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH), nüfusu, askeri büyüklüğü gibi materyal öğelerle güç sınıflandırmasına gitmektedir. Orta büyüklükte bir gücün çıkarları çerçevesinde hareket alanı ve özerk politikaları olabilmektedir. Ayrıca, büyük güçlerle kurduğu ilişki de önemlidir. Liberal açıdan bakıldığında ise materyal unsurların yanında yumuşak güç, uluslararası alandaki işbirliği, diplomatik girişimlerine bakarak değerlendirme yapılmaktadır. Orta büyüklükte güçler tek başlarına verimli ve etkili hareket edemezler (Şahin ve Sarı, 2016: 10-12).

Graham Fuller ve John Arquilla (1996: 609-621), bölgesel gücü uluslararası örgütler ya da büyük güçlerin etkisi veya tercihlerine göre değil, kendi amaçları ve hırslarına göre davranan, bu yönde motivasyonları olan devletler olarak nitelendirmektedir. Bölgesel güçlerin giderek yükselmesinde Soğuk Savaş sonrası yaşanan küresel ve bölgesel gelişmeler, ülke içi dönüşümler ve liderlerin etkili olduğunu iddia etmektedirler. Hatta bölgesel güçlerin kendi bölgelerindeki güvenliği ve istikrarı sağlayacağı savunmaktadırlar. Kimi uzmanlar ise ABD gibi devletlerin yük paylaşımı yapmak adını bölgesel güçlerle işbirliği yaptığını hatta onları güçlendirip teşvik ettiğini belirtmektedirler, böylelikle bölgesel güçler ilgili bölgesel hem istikrarın sağlanmasına hem de küresel sistemin devamına katkı sunacaklardır (Kanaş, 2014: 14-15).

Andrew Hurrell gibi uzmanlar ABD gibi devletlerin, bölgesel güçleri küresel sistemin devamı ve kendi hırsları için güç paylaşımları yapmaları yönünde cesaretlendirildiğini ileri sürmektedir (Kanaş, 2014: 34-39 ; Chase, Hill ve Kennedy, 1996). Schoeman ise bölgesel güç olabilmenin iç dinamikler, istekli olma, ülkenin kapasitesi ve diğer aktörler tarafından kabul edilmeye bağlı olduğunu iddia etmektedir. Bölgesel güç olabilmek için farklı iddiaların farklı kriter ve şartları varsa da genel bir tanımlama yapmak gerekirse bölgesel güç olmak için istek, liderlik, kapasite, diğer aktörlerce kabul edilebilme, etki doğurabilme, potansiyeli, iç dinamikler, bölge ülkeleri ile karşılıklı ekonomik ve kültürel bağımlılık ve etki, bölgede güvenlik ve istikrara katkı gibi öğeler gereklidir (Kanaş, 2014: 34-39).

Destradi, bölgesel gücü bölgesinde askeri ve ekonomik kapasite ile toprak ve nüfus gibi maddi kaynaklar konusunda baskın olan güç olarak tanımlamaktadır (Destradi, 2010). Ancak, başka bazı isimler bölgesel gücü, bölgesinde askeri, ekonomik, potansiyel kaynaklara sahip olmanın yanında, meşruiyete, ahlaki liderliğe, diplomatik etkiye, bölgedeki diğer aktörlerce bölge için önemli kabul edilebilmeye ve bölgelerindeki gelişmeler üzerinde etki yaratabilmeye haiz devlet olarak tanımlamaktadır. Destradi'ye göre bölgesel güç bölgesindeki diğer ülkelere oranla güç kaynakları açısından görece daha baskın ve etkili olan devlettir (Flemes, 2007). Bölgesel güç tanımı doğrudan

realizm çerçevesinde değerlendiriliyor gibi görülse de aslında meşruiyet, ahlaki liderlik, diğer aktörlerce kabul edilebile gibi unsurlar Gramscici kuram, inşacılık gibi eleştirel teori içinde değerlendirilebilir. Destradi bölgesel güçlerin imparatorluk,¹⁰ liderlik¹¹ ve hegemonya¹² şeklinde olacağını iddia etmektedir. Ayrıca Destradi'nin yumuşak, orta dereceli ve sert hegemon gibi farklı alt sınıflandırmalara da gitmektedir (Destradi, 2008: 16).¹³

Schrim bölgesel gücü tanımlarken önce ülkenin kendisini bu yönde bir tanımlaması gerektiğini belirtmektedir. Schrim'e göre bölgesel güç ekonomik ve askeri unsurları içeren sert güç ile diplomatik ve kurumsal kapasitesi gibi yumuşak güç unsurlarına sahip olmalıdır. Ayrıca bölgedeki diğer aktörler ve küresel oyuncular tarafından kabul görmesi ve bölgesinde gücünün hissedilmesi de gerekmektedir(Schirm, 2009).

Orta büyüklükte devlet tanımının artık çok fazla işlenemediği görülmesi de çalışmanın daha iyi anlaşması bakımından değinilmesinde fayda var. Orta büyüklükte güç sorumluluk alabilme yetenekleri, imkânları, etkileri maddi olanakları itibari ile büyük güç olamasa da olmaya aday olan ülkelerdir. Wood'a göre orta büyüklükte güç boyutu, etkisi, maddi kaynakları, sorumluluk alabilme kapasitesi, arzusu ve sürekliliği ile büyük güçlere yakın olan güçlerdir (Wood, 1987: 3-4).

Orta büyüklükte güçlerden bölgelerindeki sorunların çözümü, bölgenin huzur ve istikrarı konusunda etkili olmaları, küresel güçler ya da örgütlerle işbirliği yapmaları beklenilir (Higgott ve Cooper, 589; Mares, 1988; Zartman, 2013). Dolayısı ile orta büyüklükte güçlerin bölgelerinde istikrar, barış ve huzurun sağlanması, düzenin kurulması için inisiyatif aldıkları görülmüştür. Değişen uluslararası, bölgesel ve iç gelişmelere göre hareket kabiliyet ve alanları değişebilmektedir. Bölgelerinde güç ve hegemonya kurmaya çalıştıkları, kontrol altına almaya çalıştıkları da söylenebilir. Kimi yerlerde orta büyüklükte güç ile bölgesel gücün aynı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Son kertede bölgesel güçler için orta büyüklükte güçlerdir nitelmesi yapmak yanlış olmayacaktır.

2. TÜRKİYE VE GÜÇ

2.1. TÜRKİYE'NİN GÜCÜ

Türkiye'ye dönük farklı güç nitelmeleri yapılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu nitelmelerin içeriği konusunda daha zengin tartışmalar yaşanmıştır. Bu bölümde literatürde Türkiye'ye

---

¹⁰ İmparatorluk daha çok güç kullanmama, yukardan aşağı sert bir tahakküm olarak nitelendirilmiştir

¹¹ Liderlikte ilgili devlet kendi bencil çıkarlarından ziyade bölgenin ortak çıkarları çerçevesinde hareket etmektedir.

¹² Sert, orta ve yumuşak olmak üzere üç aytı hegemonya kategorisi kurmuştur. Hegemonyada askeri güç kullanma yoktur ancak bölgedeki diğer aktörler hegemon devletler tarafından ortak çıkar ya da cezbetme ile ikna edilirler. Hegemonun dercesine göre, ekonomik yardımlardan işbirliğine, ödüllendirilmeden askeri destek sağlamaya kadar farklı araçlar kullanılabilir.

¹³ Bu konuyu Türkiye özelinde tartışan bir çalışma için bakınız: (Cemalettin Kanaş, 2014).

dönük güç nitelendirmelerinin nasıl olduğu tartışılmıştır. Türkiye'ye farklı isimler tarafından bölgesel güç (Buzan ve Weaver,2003; Keyman, 2005), yükselen bir güç,¹⁴ yükselen bölgesel güç (Hale, 2003), orta büyüklükte güç (Oran, 2001; Şahin ve Sarı, 2016), yükselen çok bölgeli güç (multiregional), bölgesel hegemon (Erickson, 2004), bölgeler üzeri aktör (Martin 2009), köprü, yükselen merkez ülke (Altunışık ve Çuhadar, 2010) gibi nitelendirmeler yapılmaktadır.

Bölgesel güç kavramının içinde bulunduğu bölgenin siyasetini etkileyebilme, otonom hareket edebilme ve kararlarının bölge dışı aktörler tarafından hesaba katılması gibi üç kriter olduğunu iddia eden İlhan Uzgel'e göre bahsedilen kriterlere göre Türkiye bölgesel bir güç değildir (Uzgel, 2006). Dış politika karar vericilerinden olan İbrahim Kalın ise Türkiye'nin dünyanın en büyük 17. Avrupa'nın ise en büyük 6. ekonomisi olması, bölgesinde etkisi ve nüfuzuna da istinaden Türkiye'yi önemli bir güç olarak tanımlamaktadır (Kalın, 2011: 16).¹⁵ Ancak ileride de değinileceği üzere Türkiye'nin yumuşak gücüne de vurgu yapmaktadır.

Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay (2013) Türkiye'yi BRIC'e¹⁶ yakın bir güç olarak tanımlamaktadırlar.¹⁷ BRIC ülkeleri bölgelerindeki güç dengelerindeki yerleri, uluslararası örgütlerdeki ve küresel politikalarındaki etkileri ve görünürlükleri ile öne çıkmaktadır. Bu tanıma göre Türkiye, ekonomik kapasitesi, sürdürülebilir kalkınması ve yumuşak güç kapasitesi ile kendisini bölgesel ve küresel bir aktör olarak gösterebilmektedir. Öniş ve Kutay(2013), Türk dış politikasındaki aktif olma ve sorumluluk alma iddiasını Türkiye'nin bölgesel ve yükselen güç olma arzusu ve Güney'in yükselişi çerçevesinde değerlendirmektedirler. ABD hegemonyasındaki düşüş, bölgesel ekonomik ve güvenlik işbirliklerindeki yükseliş ve bölgeselleşme, bölgesel güçlerin bu ortamda daha rahat hareket etmeleriyle birlikte özerk olmalarını da beraberinde getirmiştir. Hegemonik düzendeki denge ve kontrol sistemindeki dönüşüm de bölgesel aktörlere alan açmıştır. Bu durumun sonucunda dünya düzeni ve güç dağılımında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bölgesel devletler hem kendi işlerinde hem de dış ilişkilerinde daha özerk hale gelmişlerdir. Dolayısı ile yaşanan bu değişimler Türkiye'ye de yansımıştır. Ancak kimi uzmanlar Türkiye'nin "yükselen bir süper güç olmasını" dış etkenlerden ziyade Türkiye'nin bölgede yaratmaya çalıştığı ekonomik karşılıklı bağımlılık ve demokrasi ideası ile açıklamaktadırlar.

¹⁴ Türkiye'nin yükselen bir güç olarak tanımlanıp ekonomi, sistem, jeopolitika, normatif politikalar ve politik angajmanlar bağlamında tartışıldığı bir kaynak olması açısından şu esere bakınız; (Kubicek, Dal ve Oğuzlu 2015).

¹⁵ Verilen bu sıralama Kalın'ın makalesini yazdığı tarih için geçerlidir. 2019 itibarıyla Türkiye dünyanın 19.büyük ekonomisidir.

¹⁶ Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin'in İngilizce isimlerinin baş harfleri kısaltılarak BRIC olarak nitelendirilmiştir. Daha sonra kimi uzmanlar Güney Afrika'yı da bu gruba dahil etmiş, kısaltma BRICS olarak nitelendirilmiştir. Çalışmada referans verilen isimlerin yaptıkları sınıflandırılmaya bağlı kalmıştır.

¹⁷ Öniş ve Kutay(2013: 1409-1426); Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin'i BRIC ülkeleri, Meksika, Güney Kore, Türkiye, Endonezya ve Malezya'yı ise BRIC'e yakın ülkeler olarak değerlendirilmiştir. ABD'nin görece düşüşü, AB'nin içi bir türlü atlamadığı derin kriz Batı ve diğerleri tartışmasını yendesin doğurmuştur. BRIC ve diğer güç merkezi tartışmaları aslında Batının krizi ile de bağlantılıdır. Öniş ve Kutay, Güney Afrika'yı bu gruba dahil etmemişlerdir.

Yükselen güç ve orta büyüklükte güç tanımı çerçevesinde Türkiye'yi tartışan Bruce Gilley, Türkiye'nin insani diplomasisini orta güç aktiviteleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Türkiye bu noktada insani yardım konusunda Batılı olmayan ancak etkisi giderek yükselen bir aktör görünümüne kavuşmuştur. Gilley ABD, Çin, Brezilya, Fransa, Almanya, Rusya, Japonya ve Hindistan'ı büyük güç olarak tanımlarken aralarında Brezilya, Güney Kore, Endonezya, İran, Avustralya, İspanya Malezya, Güney Afrika'nın da bulunduğu 20'ye yakın ülkeyi orta büyüklükte güç olarak nitelemektedir. Ancak orta büyüklükteki ülkeleri de kendi arasında ayrı sınıflandırmaktadır (Gilley 2015: 608- 629)

Emel P. Dal ile Ali M. Kurşun(2016), orta büyüklükte güç tanımlamasını pozisyonel, davranışsal ve kimliksel olmak üzere üç katmana dayalı analiz ile yapmaktadırlar. Pozisyonel analiz daha çok materyal kapasitelere, davranışsal analiz ilgili aktörün uluslararası alandaki aktifliğine, kimliksel analiz ise daha çok aktörün ideolojik kimliğine dayanmaktadır. Dal ve Kurşun analiz birimi olarak bahsedilen üç katmanı göstermekle birlikte varsayımların doğruluğu bakımından amaçlara, araçlara ve etkilere bakarak da sonuca gidilebileceğini iddia etmektedirler. Ayrıca, son dönemde orta büyüklükte güç tanımı yapılırken sistemik, yapısal, fonksiyonel, davranışsal ya da neo Gramscisi analizlerden de yararlanılmaktadır. Dal ve Kurşun Türkiye'yi Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Avustralya ile birlikte (MIKTA ülkeleri) orta güç olarak kategorilendirmektedir. Orta büyüklükte güçler ile büyük güç arasında kalan bu devletler sınırlı materyal, davranışsal ve kimliksel kapasitelerine rağmen küresel siyasette etki yaratmaya başlamışlardır. Bunda da değişen ve dönüşen küresel sistemin belirgin etkisi vardır. MIKTA ülkelerinin çıkışında ekonomik büyümelerinin daha ön planda olduğu görülmektedir. Her ne kadar BRICS ve MIKTA ülkeleri bu kategoride değerlendirilebilirler bile MIKTA ülkeleri daha çok yükselen devletlerdir ve BRICS'e göre görece daha zayıflardır.¹⁸ Türkiye'nin orta büyüklükte güç olduğu iddia edilirken GSYİH, nüfusu, askeri harcamaları, ihracatı, büyüme hızı gibi göstergelere bakıp değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler ve kriterler çerçevesinde Türkiye'yi MIKTA ülkeleri arasında da ortada bir yere yerleştirmektedirler. Türkiye orta güç devletlerarasında tek imparatorluk geçmişi olan ülkedir. Kimi karar verici ve uzmanlar Türkiye'nin orta güçte devlet olmasını büyük güç olma yönünde adım olması bakımından olumlu karşılamaktadırlar. Türkiye'nin BMGK üyeliği ve adaylığı da orta büyüklükte güç çerçevesinde değerlendirmişlerdir.¹⁹ Dal ve Kurşun'a Türkiye'nin farklı

---

¹⁸ MIKTA ülkeleri küresel sistemde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında hem köprü rolündedir, hem de iki kategori ile pragmatik ilişkiler kurmaktadır. MIKTA ülkeleri kurumsal ve uluslararası örgütsel açılarından da aktif olmaya çalışmaktadırlar. Bu durum daha çok pozisyonel amaçlar olarak nitelendirilmektedir. Davranışsal hedefler olarak, küresel sağlık, salgın hastalık insani yardım gibi konularla alakalıdır. Kimliksel amaçlar aslıdan davranışsal ve pozisyonla amaçlara anlam katar, Burada da normlar ile çakışan gerçeklikler arasında arabuluculuk, katalizörlük rolü de oynanır. Kadın hakları, şeffaflık, insani yardım, kalkınma gibi konulara katkı amaçlarıdır. MIKTA ülkeleri uluslararası hukukun bölgesel ve küresel konularda önde olması, şiddet içeren ayrılıkçılığın önüne geçilmesi yönünde politikalar ile uluslararası siyasette kendilerine alan açmaya çalışmışlardır. Küresel siyasete MIKTA kurumsal kimliği ile de girmek isteyen bu ülkeler uluslararası ilişkilerde pragmatik bir amaçlı hareket edebilmektedirler (Dal ve Kurşun, 2016: 614-618).

¹⁹ Türkiye'nin uluslararası alanda uyumsuzluk ve krizlerin çözümünde arabuluculuk ve üçüncü taraf rolü oynaması, insani diplomasi girişimleri ve yardımları, kadın ve çocuk hakları, kalkınma temelli dış politika da orta büyüklükte

arabulucuları, insani diplomasisi ya da dış politikadaki aktif hareketlilik Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir güç olma rolü ile bağlantılıdır (Dal ve Kurşun, 2016: 608- 629).

Kardaş (2013), Türkiye'yi rolü, yapısal pozisyonu ve bölgesindeki potansiyeli ile bölgesel bir güç olarak görmektedir. Ona göre bölgesel güç de bir nevi pivot ülke olarak nitelendirilmektedir. Bölgesel güç, bölgesinin içindeki ve dışındaki aktörleri bölge ile ilgili politik konularda etkileyebilme gücü olan ülkedir. Kardaş'a göre bölgesel güç kapasitesi (materyal ve yumuşak güç unsurları), ilişkileri (diplomatik ekonomik ve güvenlik konularındaki etkisi), devletin kendisi ile algısı, kendini tanımlaması, kendisine verdiği role göre kimliklendirilir (Kardaş, 2013, 637-660). Tarık Oğuzlu ve Emel P. Dal (2013) Türkiye'yi küresel olmaktan ziyade bölgesel bir güç gibi değerlendirmekte; Türkiye'yi normatif amaçlar, normatif anlamlar ve normatif etki-sonuç üzerinden normatif dış politika aktörü olarak nitelendirmektedirler. Ancak burada reel politiği de yok saymamaktadırlar. Türkiye'ye BRICS ülkelerinin ya da yükselen diğer güçlerin aksine Batıya karşı değil Batı ile birlikte yükselen güç tanımlaması da sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum da Türkiye'yi yükselen diğer güçlerden ayrı bir yere koymaktadır (Oğuzlu ve Dal, 2013: 630-633).

Aylin Gürzel (2014), Türkiye'nin bölgesel güç-yükselen güç olma durumunu daha çok ekonomik, diplomatik, yumuşak olmak üzere üç ayrı güç türü ve diğer yükselen güçlerle kurduğu ilişki üzerinden tanımlamaktadır (Gürzen, 2014: 1-25). Gürzel'e göre model olarak gösterilmesi de Türkiye'yi yükselen bir güç konumuna getirmiştir. Türkiye, Lima'nın tanımı göre orta düzeyli devlet (intermediate state) kategorisinde de değerlendirilebilir. Ancak Brezilya ve Türkiye'yi karşılaştıran Gürzel'e göre kapasiteleri sınırlıdır (Gürzel, 2014: 96-97).

Şahin ve Sarı da orta büyüklükte gücün materyal kapasiteler ile devletlerin dış politika karakteri olmak üzere iki ana temel üzerinden yürütüldüğü varsayımı çerçevesinde değerlendirdiklerinde Türkiye'nin orta büyüklükte bir güç olduğuna işaret etmektedirler (Şahin ve Sarı, 2016: 8-25). Türkiye'nin uluslararası sorunların çözümünde çoklu işbirliği yapmak istemesini, arabuluculuk girişimlerini ve bölgesel meselelerde inisiyatif almasını Davutoğlu doktrininin orta büyüklükte bir güç oryantasyonu olduğunu iddia etmektedirler. Türkiye bölgedeki (özellikle de Ortadoğu'daki) tüm gelişmelerin kendi iç meselesi olduğunu iddia etmiştir. Bu iddialar zaman zaman bölgede olumlu karşılandığı algısı doğursa da, bunun bölgesel güç olmanın gereği olduğu gösterilse de güç olmanın ötesinde yeni Osmanlılık eleştirisini de beraberinde getirmiştir (Öniş ve Kutlay, 2013: 1414-1415).

Arap Baharı ile başlayan süreç özellikle de Suriye krizi Türkiye'nin bölgesinde yükselen bir güç olmasının sınırlarını da göstermiş oldu. Yükselen bölgesel güçlerden sorunları küresel ve bölgesel aktörlerle karşılıklı işbirliği ile çözmesi beklenebilirdi (Köse, 2014). Ancak Türkiye'nin Mısır, Libya,

---

güç olma kapsamında değerlendirilmiştir. Uluslararası konferanslara ev sahipliği yapmayı, uluslararası örgütlerde etkili olmayı da bu kapsamda değerlendirmiştir.

Yemen ve özellikle de Suriye'deki süreçte etkili olmaya çalışmasına rağmen etkisiz kalması bölgesel güç kapasitesini de göstermiştir.

Aşağıda Sarı'nın (2019:156) Dünya Bankası verilerine göre hazırladığı Türkiye ve bölgedeki diğer önemli aktörlerin materyal güç unsurları karşılaştırdığı tablo gösterilmiştir.

	İran	İsrail	Mısır	Suudi Arabistan	Türkiye
Coğrafi Alanı (km²)	1,745,150	22,070	1,001,450	2,149,690	785,350
Nüfusu (2017)	81,162,790	8,713,300	97,553,150	32,938,210	80,745,020
GSYH(2017)(milyon dolar)	454,013 (Dünya sıralaması: 26)	353,268 (Dünya sıralaması: 31)	235,369 (Dünya sıralaması: 44)	686,738 (Dünya sıralaması: 19)	851,549 (Dünya sıralaması: 17)
Harcama Gücü (2017)(milyon dolar)	1,695,064 (Dünya sıralaması: 18)	338,666 (Dünya sıralaması: 50)	1,132,434 (Dünya sıralaması: 22)	1,775,144 (Dünya sıralaması: 15)	2,261,008 (Dünya sıralaması: 13)
Asker Sayısı (2018)	523,000	169,500	438,500 (active)	227,000	355,200
Yıllık Askeri Harcama (2018)(bin\$)	12,612	15,690	2,564	65,843	22,088
İnsani Gelişmişlik Endeksi (2017)	0,798 (Dünya sıralaması: 60)	0,903 (Dünya sıralaması: 22)	0,696 (Dünya sıralaması: 115)	0,853 (Dünya sıralaması: 39)	0,791 (Dünya sıralaması: 64)
Küresel Rekbaet Gücü Endeksi (2018)	54,9 (Dünya sıralaması: 89)	76,6 (Dünya sıralaması: 20)	53,7 (Dünya sıralaması: 94)	67,5 (Dünya sıralaması: 39)	61,6 (Dünya sıralaması: 61)

Türk dış politikasında 2000'li yıllar sonrası yapılan bölgesel inisiyatifler orta büyüklükte güç ya da yükselen güç çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çünkü orta büyüklükte güçler ile yükselen güçler bölgelerinde aktif olmayı amaçlamaktadırlar. Bölgelerindeki sorunlar ve krizlerin çözümünü kendilerinin sorumluluğu olarak görmektedirler. Bölgelerinde izleyecekleri politikalar ile bir taraftan bölgelerindeki etkileri ve nüfuzları daha belirgin hale gelecek, bir taraftan da uluslararası politikada

daha görünür olacaklardır. Yukarıdaki tartışmalar ve nitelermeler göz önüne alındığında Türkiye'nin bölgesindeki güçlerden biri olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye bölgesindeki tek ve yegâne güç değildir. Bölgesel bir güç olmakla birlikte bölgeyi tek başına yönetecek, etkileyecek ve dizayn edebilecek güç öğelerine sahip değildir.

2.2. TÜRKİYE VE “DİĞER” GÜÇLERİN YÜKSELİŞİ

Türkiye'nin bölgede “yükselişi, aktif olması, kendine alan bulması, nüfuz arayışı” çok farklı etkenlere bağlı olduğu belirtilmiştir. Ancak değinilmesi gereken başka nokta değişen uluslararası ortam ile birlikte bazı devletlerin kendilerine alan bulması ile yükselişe geçmeleridir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde birlikte başlayan “yükselen diğer güçler” olarak da tanımlanan bu devletlerle ilgili ciddi bir literatür vardır. Bu yükselişi kimileri Soğuk Savaşın bitimine, kimileri ABD hegemonyasının zayıflamasına, kimileri Çin, Hindistan, Rusya gibi ülkelerin yükselmesine, kimileri de Kuzey'in hegemonyasına karşı Güney'in yükselişine, ABD'nin diğer devletlerin yük paylaşımı konusunda onları cesaretlendirerek yükünü hafifletmeyi amaçlamasına bağlamaktadır. Son on yılda Güney'in yükselişi bölgesel güçlerin değişmesi ve güçlenmesi, güç merkezleri ve bölgesel güç kayması gibi tartışmalar da yaşanmaktadır (Destradi, 2010: 930). Bu konular çalışmanın dışında olduğu için Türkiye ile ilgili kısımlara değinilecektir.

Türkiye'nin bölgesinde aktif ve etkili olunması kimlik ile açıklayan kimi uzmanlar ideolojik ve dinsel kimlik temelli dış politikanın Türkiye'nin girişimlerinin arka planında olduğunu savunmaktadırlar (Bilgin, 2004: 269-291). Başka bir grup akademisyen ise bu durumu güvenlik ve çıkar temeli üzerinden analiz etmektedir. Öniş ve Kutay, ise tek bir argümana bağlı kalmak yerine iki iddianın da doğruluk payı olduğunu; içsel öğelerden, bölgesel dönüşümlere, yapılardan ve (eden, aktör) amiller arası ilişkilere farklı gelişmeler ve etkenler ışığında eklektik biçimde ele alarak değerlendirilme yapılması gerektiğini iddia etmektedirler. Türkiye'nin aktif olması ABD hegemonyasındaki düşünün yarattığı hareket alanı ve boşluk, Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler bazında Davutoğlu etkisi gibi öğelerle de açıklayanlar da bulunmaktadır (Öniş ve Kutay, 2013). Bunun dışında kimi isimler Türkiye örneği üzerinden yükselen güçlerin uluslararası şartlar ve ortamın da etkisi ile daha aktif ve etkili olma şansı bulduklarını iddia etmektedirler. Ekonomik anlamda yükselen güçler çok risk almasalar da Türkiye bu noktada, politik gelişmelerin de etkisi ile ekonomik karşılıklı bağımlılığa fazla önem vermiş hatta dış politika ile birlikte yürütmüştür. Türkiye Ortadoğu'da demokrasi ve insan hakları ile ekonomik başarının ve karşılıklı bağımlılığın birlikte olması gerektiğini savunmuştur. Türkiye'nin diğer BRIC ya da yükselen güçlerin aksine giderek yükselmesi, özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelerin iç gelişimleri ve bölgede yaşanan gelişmelere de bağlanmaktadır (Quilliam Report, 2013).

Oğuzlu ve Dal'a (2013) göre Türkiye'nin göreceli yükselişi ekonomik büyümesi ile bağlantılıdır. Burada aslında gerek küresel ekonomik gelişmeler gerekse de Güney'in yükselişinin etkisi vardır.

Ancak, bu durumu sadece küresel dönüşümlerle açıklamak mümkün değildir. Küresel gelişmeler ve dönüşümün yanında Türkiye'nin içsel öğeleri, sistemi ve Batı temelli dış politikası, AB, NATO gibi Batı merkezli kuruluşlarla olan ilişkilerinin yanında Ortadoğu ile de yakın ilişkilerinin olması Türkiye'yi diğer yükselen güçlerden farklı bir yere koymaktadır.

Yukarıdaki tartışmalardan görüleceği üzere Türkiye'nin yükselişi değişen uluslararası konjontürden, iç etkenlere, ABD'nin stratejilerinden ekonomik-politik dönüşümlere kadar pek çok farklı neden ile açıklanabilir.

3. SONUÇ

Sonuç olarak, uluslararası ilişkiler içinde çok net bir güç tanımının olmadığı söylenebilir. Genel bir ifade ile güç bir aktörün başka aktörlere istediğini yaptırabilme, istenilen yönde etkileyebilme olarak nitelendirilebilir. Buradaki esas kırılma başkasına istediğini yaptırabilmenin nasıl ve hangi araçlarla olduğudur. Güç tanımı yerine gücün kaynakları, kullanımı yönünde kavramsallaştırılmaya gidildiği görülmektedir. Bu durumun temel sebebi de teorik farklılıklardır. Dolayısı ile pozitivist ve post pozitivist olmak üzere iki ana temel üzerinden tartışma temel ayrım noktası olarak değerlendirilebilir. Pozitivist kuramlarda zorlama, ödül ve ceza kapsamında bir güç ilişkisi varken post pozitivist kuramlar gücü ilişki, etkileyebilme cazip olma üzerinden değerlendirmektedirler. Pozitivist kuramların gücü genelde askeri, toprak, ekonomik, teknoloji, nüfus, coğrafya, hammadde, kurumsal öğeler üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Diğer taraftan post pozitivist kuramların ise söylemlere, iktidar ilişkilerine, bilgiye, çıkarlara atıf yaptığı söylenebilir. Ayrıca güç sadece materyal ya da materyal olmayan kaynaklara sahip olmakla ilgili değildir aynı zamanda kaynakların nasıl kullanıldığının analiz edilmesi önemlidir. Güç pozitivist ve post pozitivist yaklaşımlardan yararlanılarak eklektik biçimde ele alınmalıdır. Yani askeri kapasite ve kaynak, ekonomi, toprak, nüfus, coğrafya gibi maddi öğelerin yanında söylem, iktidar ilişkileri, söylem, tarih, ahlaki liderlik, norm yapıcılık, kültürel hegemonya, cazip olma gibi maddi olmayan öğeler birlikte değerlendirilmelidir. Güç ahistorical(tarih dışı) ve değişmez bir şeymiş gibi düşünülmemeli, gücün nasıl inşa edildiği, unsurlarının nasıl kurgulandığı ve nasıl ele alındığına odaklanılmalıdır.

Literatür tarandığında Türkiye'nin orta büyüklükte bölgesel bir güç olduğu varsayımının yaygın bir kabul olduğu görülmektedir. Bununla birlikte son dönemlerde Türkiye'nin yükselen güç, bölgesel hegemon ve yumuşak güç gibi tanımlarla da değerlendirildiği de görülmektedir.

Türkiye'ye dönük güç tanımı gerek tanımı yapan uzmanlar gerekse de karar vericilerin bakış açlarına göre değişebilmektedir. Geleneksel yaklaşımlarda Türkiye'nin nüfusu, ekonomisi, askeri kapasitesi, coğrafyası, stratejik konumu ön plana çıkartılmaktadır. Ancak son dönem yapılan çalışmalar geleneksel yaklaşımlarını da içine alarak daha geniş bir tanımlamaya gitmektedir. Türkiye'nin demokrasisi, tarihi, ekonomik ilişkileri, kimliği, tarihi, barışa katkısı Türkiye'nin güç öğelerinin içine

dahil edilmektedir. 2000’li yıllardan itibaren yumuşak güç tanımı çerçevesinde değerlendirilen Türkiye için 2010’lı yıllarla birlikte sert gücü de barındıran “akıllı güç” çerçevesinde nitelermelere gidilmiştir. Ancak son zamanlarda dış politikada yaşanan gelişmelerin de etkisiyle askeri konuların yeniden öne çıkarılması ile birlikte sert gücün öne çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Türkiye’nin son dönemlerde bölgesel lider ve küresel aktör olmayı amaçladığı görülmektedir.

Gerek yukarıda yapılan gücün tanımı ve kaynaklarına dönük tartışmalar gerekse de Türkiye’nin güç nitelermesine dönük tartışmalara bakıldığında Türkiye’nin orta büyüklükte bölgesel bir güç olduğu söylenebilir. Ekonomik, nüfussal, coğrafi, askeri kapasite ve kaynak açısından yukarıdaki tabloda bu durum gösterilmiştir. Ancak Türkiye’yi farklı yapan başka unsurlar da vardır. Bu unsurlar Türkiye’nin demokrasisi, dış yardımları, tarihsel bağları, bölge ülkeleri ile geçmişte kurduğu iyi ilişkileri, Batı ittifakı içinde yer alması onu farklı yapmaktadır. Türkiye’nin nüfus, ekonomi, alan, coğrafya, askeri kaynaklar ile birlikte demokrasi, insan hakları, tarih, ahlaki liderlik, söylem, ilişkiler ile yumuşak güç unsurlarını birlikte kullanması daha efektif olacaktır. Böylelikle bölgesinde hegemonya inşa edebilecektir. Ancak burada İran, Mısır gibi geleneksel bölgesel aktörler ve ABD, Rusya gibi küresel aktörlerin bölge politikaları iyi hesap edilmelidir. Türkiye’nin 2000’lerin ortalarında yükselişe geçmesinde iç dinamikleriyle birlikte bölgesel ve küresel gelişmelerin etkisi ile olmuştur. Ayrıca Türkiye gücü ve imkânlarının sınırlarını göz önünde bulundurarak politika geliştirmelidir. Aksi halde tıkanıklıkların, uyuşmazlıkların ve sorunların yaşanması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Altunışık, Meliha ve Çuhadar, Esra, “Turkey’s Search for a Third Party Role in Arab-Israeli Conflicts: A Neutral Facilitator or a Principal Power Mediator?”, **Mediterranean Politics**, Cilt 15, Sayı 3, 2010, s. 371-392.
- Baldwin, David A., “Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies.”, **World Politics**, Cit 31, Sayı 2, 1979, s.161-194.
- Baldwin, David A., “Power and International Relations”, W. Carlsnaes, T. Risse, B. A. Simmons (ed.), **Handbook of International Relations**, SAGE, Londra, 2013, s. 177-191.
- Barnett, Michael ve Duvall, Raymond, “Power in International Politics”, **International Organization**, Cilt 59, Sayı 1, 2005, s.39-75.
- Berenskoetter, Felix ve Williams, M.J., **Power in World Politics**, Routledge, New York, 2007.
- Bilgin, Pınar, “A Return to ‘Civilisational Geopolitics’ in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era”, **Geopolitics**, Cilt 9, Sayı 2, 2004, s.269-291.

- Bozdağlıoğlu, Yücel ve Özen, Çınar, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4, 2004, s. 59-79.
- Braynt, Rebecca ve Hatay, Mete , **Soft Politics and Hard Chocies , An Assessmentof Turkey’s New Regional Diplomacy**, Oslo, Peace Research Institute Oslo Report, 2013.
- Brown , Chris ve Ainley, Kirsten **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, yay. haz. Ceren Arkman, çev. Arzu Oyacıoğlu, Yayınodası, İstanbul, 2008.
- Buzan, Barry ve Weaver, Ole, **Regions and Powers, The Structure of International Security**,Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- Carr, Edward H., **20 yıl Krizi 1919-1939**,çev. Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- Carsten Holbraad, **Middle Powers in International Politics**, Palgrave, Macmillan, 1984.
- Carstensen, Martin B. ve Schmidt, Vivien A., “Power Through, Over and in Ideas: Conceptualizing Ideational Power in Discursive Institutionalism”, **Journal of European Public Policy**, Cilt 23, Sayı 3, 2016, s.318-337.
- Chase, Robert, Hill, Emily ve Kennedy, Paul, “Pivotal States and U.S. Strategy”, **Foreign Affairs**, Ocak Şubat 1996, s.33-51.
- Cox, Robert W., “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method”, **Millennium-Journal of International Studies**, Cilt 12, Sayı 2, 1983, s. 162-175.
- Cox, Robert, “Gramsci, Hegemony and International Relations An Essay in Method” Stephen Gill (ed.), **Gramsci, Historical Metarialism and International Relations**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s. 49-66.
- Dal, Emel Parlar ve Kurşun, Ali Murat , “Assessing Turkey’smiddle power foreignpolicy in MIKTA: Goals, means, and impact” , **International Journal**, Cilt 71, Sayı 4, 2016, s. 608- 629.
- Demirtaş, Birgül Demirtaş, “İnşacılık”, Ali Balcı ve Şaban Kardaş (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, Küre, İstanbul, 2014, s. 110-122.
- Destradi, Sandra, “Regional Powers and Their Strategies: Empire, Hegemony, and Leadership”, **Review of International Studies**, Cilt 36, Sayı 4, 2010, s. 903-930.
- Destradi, Sandra, “Reluctant Powers? Rising Power’s Contributions to Regional Crisis Management”, **Third World Quarterly**, Cilt 39, Sayı 12, 2019, s. 2222-2239.
- Destradi, Sandra, **Empire, Hegemony, and Leadership: Developing a Research Framework for the Study of Regional Powers**, German Institute of Global and Area Studies, Working Papers 2008.

- Destradi, Sandra, **Empire, Hegemony, and Leadership: Developing a Research Framework for the Study of Regional Powers**, German Institute of Global and Area Studies, Working Papers 2008.
- Ekşi, Muharrem, **Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2014.
- Erickson, Edward J., “Turkey as a Regional Hegemon -2014: Strategic Implications for the United States”, **Turkish Studies**, Cilt 5, Sayı 3, 2004, s. 25-45.
- Flemes, Daniel, **Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case**, GIGA Working Paper, Sayı 53, 2007.
- Folker, Jennifer S. ve Shinko, Rosemary E., “Discourses of Power: Traversing the Realist- Postmodern Divide”, Felix Berenskoetter ve M.J. Williams (ed.), **Power in World Politics**, Routledge, New York, 2007, s.244-264.
- Fontana, Benedetto, **Hegemony and Power, On the Relation between Gramsci and Machiavelli**, University of Minnesota Press, Londra, 1993.
- Fontana, Benedetto, **Hegemony and Power, On the Relation Between Gramshci and Machiavelli** University of Minnesota Press, Londra, 1993.
- Fuller, Graham E. Ve Arquilla, John, “The Intractable Problem of Regional Powers”, **Orbis**, Cilt 40, Sayı 4, 1996, s.609-621.
- Gallarotti, Giulio M., **Cosmopolitan Power in International Relations: A Synthesis of Realism, Neoliberalism, and Constructivism**, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010.
- Gallarotti, Giulio M., “Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness”, **Journal of Strategic Studies**, Cilt 38, Sayı 3, 2015, s. 245-281.
- Guzzini, Stefano, “Power and Cause”, **Journal of International Relations and Development**, Cilt 20, Sayı 4, 2016, s. 737-759.
- Gürzel, Aylin, “Turkey's Role as a Regional and Global Player and its Power Capacity: Turkey's Engagement with Other Emerging States”, **Revista de Sociologia e Política**, Cilt 22, Sayı 50, 2014
- Hale, William, **Türk Dış Politikası,1774-2000**, çev. Petek Demir, Mozaik, İstanbul, 2003.
- Ham, Peter ven, **Social Power in International Politics**, Routledge, New York, 2010.

- Higgott, R. A. ve Cooper, A. F., “Middle Power Leadership and Coalition Building: Australia, the Cairns Group and the Uruguay Round of Trade Negotiations”, **International Organization**, Cilt 44, Sayı 4, 1990, s.589-632.
- Hopf, Ted, “Introduction: Russian Identity and Foreign Policy After the Cold War”, Ted Hopf (ed.) **Understandings of Russian Foreign Policy**, University Park, The Pennsylvania State University, 1999, s. 1-14.
- Hurrell, Andrew, “One World? Many worlds? The Place of Regions in the Study of International Study”, **International Affairs**, , Cilt 83, Sayı 1, 2007, s.127-146.
- Jeninifer Sterling –Folker ve Rosemary E. Shiko, “Discourses of Power”, Felix Berenskoetter ve M.J. Williams (ed.), **Power in World Politics**, New York, Routledge, 2007, s.244-264
- Kadercan, Burak, “Güç”, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), Küre, İstanbul, 2014, s. 217-225.
- Kalın, İbrahim, "Turkish Foreign Policy: Framework, Values, and Mechanisms.", **International Journal**,Cilt 67, Sayı 7, 2011-2012, s.7-21.
- Kanaş, Cemalettin, **Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik Doktrini ile AKP'nin 2002-2009 Yılları Arasındaki Dış Politikasının Karşılaştırılması**,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Kardaş, Şaban, “Turkey: A Regional Power Facing a Changing International System”, **Turkish Studies**, Cilt 14, Sayı 4, 2013, s.637-660.
- Keohane, Robert O. ve Nye, Joseph S., (ed.) , “Transnational Relations and World Politics”, **International Organization**, Cilt 25, Sayı 3, 1971, s. 329-349.
- Keyman, Fuat, **Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kindleberger, Charles P., **The Economics of International Politics and the Politics of International Economics**, Palgrave Macmillan, New York, 1970.
- Köse, Talha,“Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkân ve Sınırları”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 41, 2014, s.32-35.
- Kubicek, Paul, P. Dal, Emel ve Oğuzlu, H.Tarık, (ed.), **Turkey's Rise an Emerging Power**, Routledge, New York, 2015
- Mares, David, “Middle Powers under Regional Hegemony: to Challenge or to Acquiesce in Hegemonic Enforcement”, **International Studies Quarterly**, Cilt 32, Sayı 4, 1988, s.453-471.
- Mearseimer, John, **The Tragedy of Great Power Politics**, Norton, New York, 2001.

- Morgenthau ,Hans J., **Uluslararası Politika**, çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara, 1970.
- Nye, Joseph S., **Soft Power: The Means To Success In World Politics** , Public Affairs, New York, 2004.
- Nye, Joseph, “The Place of Soft Power in the Sate-Based Conflict Management,” Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson ve Pamela Aall, (ed.) , **Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World** ,Washington, United States Institute of Peace Press, 2007, s. 289-400.
- Nye, Joseph, **The Future of Power**, Public Affairs, New York, 2011.
- Oğuzlu, Tarık ve Parlar Dal, Emel, “Decoding Turkey’s Rise: Introduction”, **Turkish Studies**, Cilt 14, Sayı 4, 2013, s.617-636.
- Oran, Baskın, “Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I 1919-1980**, İletişim,İstanbul, 2001
- Osterund, Oyvind, “Regional Great Powers”, Iver B.Neumann (ed.) , **Regional Great Powers in International Politics**, Palgrave Macmillan, Londra, 1992, s.1-15.
- Öniş, Ziya ve Kutlay, Mustafa, “Rising Powers in a Chancing Global Power, the Political Economy of Turkey in the Age of BRICS”, **Journal Third World Quarterly**, Cilt 34, Sayı 8, 2013, s. 1409-1426.
- Özdemir, Haluk, “Uluslararası İlişkilerde Güç”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 63, Sayı 3, 2008, s. 113-144.
- Sarı, Buğra, “Bölgesel Güçler”, Mehmet Şahin(ed.), **Ortadoğu, Aktörler, Unsurlar, Sistemler**, Kopernik, İstanbul, 2019, s.153-180.
- Schirm, Stefan A., “Leaders in Need of Followers: Emerging Powers in Global Governance”, **European Journal of International Relations**, Cilt 16, Sayı 2, 2009, s. 197–221.
- Şahin, Mehmet ve Sarı, Buğra, “Turkey in the Syrian Crisis: The Limits of a Middle Power Foreign Policy”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 8, Sayı 1, 2016, s.8-15.
- Tanrısever, Oktay, “Güç”, **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atilla Eralp(ed.), İletişim, İstanbul, 2005, s .53-71.
- Uzgel, İlhan, Türkiye ve Balkanlar: Bölgesel Güç Yansımasının Sonu”, Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan (ed.), **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Siyasal, Ankara, 2006, s.219-255.

Wood, Bernard, “Middle Powers in the International System: a Preliminary Assessment of Potential Helsinki”, **WIDER Working Papers**, 1987.

Zartman, William I., “Mediation Roles for Large Small Countries”, **Canadian Foreign Policy Journal**, Cilt 19, Sayı 1, 2013, s. 13-25.

Turkeys’s Role a Regional Power: Its Scope, Challenges and Future, Quilliam Report, Londra, 2013.<https://www.quilliaminternational.com/shop/e-publications/turkeys-role-as-a-regional-power-its-scope-challenges-and-future/> (erişim tarihi 23.07.2018)

Güç”, **TDK Sözlükleri** <http://sozluk.gov.tr/>,
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.599fde97ac6d60.65435913 (erişim tarihi 23.07.2018)

KALDOR BÜYÜME YASASI'NIN ANALİZİ: TÜRKİYE, AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE GÜNEY KORE ÖRNEĞİ (1985-2018)

Kadir AKGÜNDÜZ*

ÖZ

Kaldor sanayi sektörünü iktisadi büyümenin ana kaynağı olarak kabul etmektedir. Kaldor'a göre sınai üretim değerindeki artış büyümeyi artırır. Böylece sanayi sektörü ekonomik büyümenin motorudur. Çalışmada Kaldor Büyüme Yasası'nın ampirik geçerliliği regresyon yöntemiyle değerlendirilmiştir. Ayrıca seçilen ülkeler bazında sanayi sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki esnekliğin gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha düşük olduğunu ortaya koymak da amaç edinilmiştir. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Kore ülkeleri için yapılan analiz sonucu elde edilen bulgulara göre Kaldor Yasası'nı destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaldor Büyüme Yasası, Sanayi Sektörü, Ekonomik Büyüme

JEL Kodları: O10, O14, O40.

ANALYSIS OF KALDOR'S GROWTH LAW: THE CASE OF TURKEY, USA AND SOUTH KOREA (1985-2018)

ABSTRACT

Industrial sector is considered as the main source of economic growth by Kaldor. According to Kaldor, increase in industrial production pushes economic growth. Therefore, industrial sector is the 'engine' of economic growth. In the paper, the focus is on analysing empirical validity of Kaldor's Growth Law by the regression method. Moreover, it is also aimed to reveal that the elasticity of industrial sector between economic growth is lower in the developed countries than the developing countries. The empirical findings brought by the regression analysis for Turkey, USA and South Korea support Kaldor's Law.

Keywords: Kaldor's Growth Law, Industrial Sector, Economic Growth

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, e-mail: kadirakgunduz10@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0934-3002

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 16 Şubat 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 13 Ağustos 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 24 Eylül 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

JEL Codes: O10, O14, O40.

1. GİRİŞ

Kapitalizmin sembolü haline gelen sanayi sektörü; hammadde ve ara girdilerden bilgi ve teknolojiyi kullanarak yüksek katma değerli ürünler elde etme sürecidir (Pata, 2017). Yüksek katma değerli üretim iktisadi büyümeye olumlu katkı yapmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Kalkınma İktisadi'nin temel hedeflerinden biri olarak telaffuz edilen sanayileşme olgusunun ardındaki düşünce, sanayi sektörünün iktisadi büyümede etkin bir rol oynadığı düşüncesidir (Arısoy, 2013). Bu nedenle, iktisadi büyüme ile sanayileşme arasındaki ilişki, birçok iktisatçı tarafından incelenmiştir. Gerek ampirik gerekse teorik düzeyde yapılan çalışmalarda çok sayıda iktisatçı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında az gelişmiş ülkelerin hızlı bir şekilde büyümelerini ve kalkınmalarını sanayileşmeye bağlamışlardır (Arısoy, 2013). Sanayileşmenin, iktisadi büyümenin itici gücü olduğunu ortaya koymuşlardır. Sanayi sektörü iktisadi büyümenin motorudur (Bairam, 1991).

Sanayi sektörü, iktisadi büyümede kilit rol oynamaktadır. Sanayileşmenin ekonomik büyümeyle olan etkisi, sanayinin ölçek ekonomisinden kaynaklı getirisi, verimlilik ve teknolojik gelişmenin sanayi sektörüne hızlı bir şekilde uygulanabilir olmasından dolayı pozitiftir. Sermaye birikimi yoluyla da ekonomik büyümeye katkı yapmaktadır. Bu sektörün gelişmesi, aynı zamanda tarım ve hizmetler sektörlerinin gelişmesine de olumlu katkı yapmaktadır. Bu katkısı ölçeğe göre artan getiri özelliğinden kaynaklanmaktadır. Tarım sektörü verimlilik artışı sağlamak ve gelişimini sürdürmek için sanayi sektöründen girdi talep etmektedir ve sanayi sektörüne hammadde sağlamaktadır. Hizmetler sektöründeki büyüme de büyük ölçüde sanayi sektörüne bağımlı hareket etmektedir. (Arısoy, 2013: 144; Doruk, 2019: 32; Kaldor, 1961: 177)

Sanayileşme ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin iktisat literatüründe oldukça tartışmalı bir konumda olduğu görülmektedir. Ekonomistler uzun bir süreden beri, iktisadi büyümenin nedenleri ve bunun ardında yatan mekanizmaları tartışmaktadır. Özellikle son yirmi yıl içerisinde Romer (1986, 1990) ve Lucas (1988)'tan sonra yeni büyüme veya içsel büyüme modelleri dalgasıyla beraber bu konuya ilgi yeniden artmaya başlamıştır. Genel olarak söylemek gerekirse, Neo-klasik büyüme modellerine kıyasla bu yeni yaklaşımın özelliklerinden birisi de ölçeğe göre artan getiriler olgusunu ön plana çıkarmasıdır. (Çetin, 2009: 356; Doruk, 2019: 32)

Post-Keynesyen geleneğinin temsilcilerinden Nicholas Kaldor, sanayi sektörünün önemine değinen iktisatçılardandır. Kaldor, içsel büyüme teorilerinin aksine, talebi ve talebi etkileyen dışsal faktörlerin önemini vurgulamış, sanayi sektöründe ölçeğe göre artan getirilerin var olduğunu belirtmiştir. Kaldor'un yaklaşımında sanayileşmenin ekonomik büyümeyle olan katkısı nedeniyle, ölçeğe göre getirisi ve verimliliği sanayileşmeye göre oldukça düşük olan tarım sektöründen

sanayileşmeye doğru bir işgücü aktarımı gerekmektedir. Tarım sektörünün işgücü verimliliğinin sanayi sektörüne görece olarak daha düşük olması nedeniyle tarım sektöründe istihdam edilen işgücünün sanayi sektörüne kaydırılması yoluyla ülke düzeyindeki çıktı artacaktır. Nitekim Kaldor'un yaklaşımında tarım sektörü iş arzı fazlası vermektedir ve bu işgücü arzındaki fazlalığın sanayi sektöründe değerlendirilmesi gerekmektedir. (Çetin, 2009: 356-357; Doruk, 2019: 33-34; Pata, 2017: 17)

Kaldor, Keynes gibi her arzın kendi talebini yarattığı görüşüne karşı olarak, ekonomik büyüme modellerini talep temelli olarak geliştirmiştir (Pata, 2017). Kaldor, ekonomik sistemin farklı davranışlar sergilemesinde ekonominin talep yönünün önemli olduğunu kabul eder. Talepteki artış, üretim kapasitesinin kullanımı artırılarak ve yatırımlar desteklenerek geleceğe dönük iktisadi büyümeyi tetikler. Teknolojik gelişmelerin sonucu olarak talepte meydana gelen genişleme, beraberinde ölçek ekonomilerini getirir (Çetin, 2009).

Kaldor'a göre, savaş sonrası dönemde gelişmiş ekonomilerin ekonomik büyümesinde en önemli gerçek, ekonominin performansı ve sanayi sektörünün büyümesi arasındaki ilişkidir (Çetin, 2009). Tarım ve hizmetler sektörüne kıyasla sanayi sektörü, ekonomik büyümeye etkisi oldukça yüksek seviyededir. Gelişmiş ülkeler üzerine yaptığı çalışmalar sonucu bu gözleme ulaşmıştır. Kaldor'un birinci modelinin temelini oluşturan bu gözlem, sanayi sektörünün büyümesi ile gayrisafi yurt içi hasıla büyümesi arasında yakın bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir (Çetin, 2009).

Kaldor'un büyüme yasası, sanayi sektörünün özellikle de imalat sanayisinin ekonomik büyümenin sürükleyicisi olduğunu kabul eder (Çetin, 2009). Aynı zamanda diğer sektörlere de olumlu katkı yapmaktadır. Bu nedenle Kaldor'a göre, sanayi sektörü iktisadi büyümenin motorudur. Sanayiye dayalı büyüme, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından imalat sanayinin teknolojik gelişmelere ve verimlilik artışlarına daha yüksek adapte olmasından dolayı ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır (Doruk, 2019).

Çalışmada Kaldor yasasından faydalanılmıştır. Yasanın ampirik geçerliliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. İkinci olarak ise sanayi sektörü ile iktisadi büyüme arasındaki esnekliğin gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran nokta sanayi üretimi ile iktisadi büyüme arasındaki esnekliğin sınıyor olması ve örnek olarak hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülke seçilmiş olmasıdır.

Gelişmekte olan ülkelere örnek olarak Türkiye ve son dönemde teknolojik ilerlemede sıçrama yapmış olan Güney Kore, gelişmiş ülke olarak da ABD seçilmiştir. Ülkelerin 1985 ve 2018 yılları arası verilerine regresyon analizi uygulanmıştır. Yıllık veriler esas alınmış ve yüzdeler olarak dönüşümleri yapılmıştır. Bu esnekliğin hesaplanması için gereklidir. Bu çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı önemli nokta, gelişmişlik açısından daha düşük seviyede olan ülkelerin (örneğin Türkiye) sanayi sektörüne daha fazla önem vermesi gerektiğidir ve bu minvalde politikalar yapmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerin

sanayi sektörüne ağırlık vermelerinin, ekonomik olarak büyümeleri açısından önemli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümleri şu şekilde oluşmaktadır: İkinci bölüm, yapılan çalışmaları, bu çalışmalarda ne yöntemin kullanıldığını ve ne sonuçlara ulaşıldığını içermektedir. Ardından Kaldor Yasası'nın farklı modelleri gösterilmekte ve bunun çerçevesinde, çalışmada kullanılan 1985 ve 2018 arası veriler test edilmekte ve bulgular ortaya konulmaktadır. Son olarak bulgulardan elde edilen sonuçlar ve değerlendirme bölümü sunulmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomik büyüme teorisinin amacı, büyüme oranını belirleyecek ekonomik değişkenlerin durumunu analiz etmek ve neden bazı toplumlar diğerlerine göre daha hızlı büyüme sergiler sorusunun altında yatan gerçekleri tespit etmektir. (Çetin, 2009) Ekonomik değişkenler ile ekonomik büyümenin arasındaki ilişkinin ne doğrultuda olduğu, ekonomik değişkenlerin, büyümeyi ne yönde etkiledikleri merak konusu olmuştur. Bu minvalde yapılan birçok çalışma bulunmaktadır.

Tablo 2'de Kaldor Yasası'nın farklı modelleri sunulmuştur. Bu modeller üzerine yapılmış çeşitli çalışmalar vardır. Çalışma yapılan ülke sayıları ve veri setleri farklı olmak üzere çoğu çalışmada elde edilen sonuç Kaldor Yasası'nı destekler nitelikte bulunmuştur. Tablo 1'de bu çalışmaların bazıları özetlenmiştir. Ekseriyetle, basit regresyon analizi çerçevesinde sınama yapılmış ve Tablo 2'de bulunan Model 1'deki ' $\beta_1 > 0$ ' koşulunun sağlandığı gözlemlenmiştir.

Tablo 1.Uygulamalı Çalışmaların Özeti					
Yazar	Ülkeler	Veriler ve Değişkenler	Model	Yöntem	Sonuç
Nicholas Kaldor(1966)	11 Gelişmiş Ülke	- 1952-64, Yıllık, Yatay Kesit - İmalat Sanayi Katma Değeri - İmalat Sanayi İstihdamı - Hizmet Sektörü İstihdamı - GSMH	Model 1 Model 2 Model 3	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Cripps ve Tarling (1973)	11 Gelişmiş Ülke	- 1951-70, Yıllık, Yatay Kesit - İmalat Sanayi Katma Değeri - İmalat Sanayi İstihdamı - Hizmet Sektörü İstihdamı - GSMH	Model 1 Model 2 Model 3	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.

Stoneman (1979)	İngiltere	- 1800-1970, Yıllık - İmalat Sanayi Katma Değeri - Tarım Sektörü Katma Değeri - İmalat Sanayi İstihdamı - Tarım Sektörü İstihdamı - İhracat - GSMH	Model 1 Model 2 Model 3	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmamıştır.
Drakopoulos ve Theodossiou (1991)	Yunanistan	- 1972-1991, Yıllık - İmalat Sanayi Katma Değeri - İmalat Sanayi İstihdamı - Hizmet Sektörü İstihdamı - GSMH	Model 1 Model 2 Model 3	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Ateşoğlu (1993)	ABD	- 1965-1988, Yıllık - İmalat Sanayi Katma Değeri - İmalat Sanayi İstihdamı - Hizmet Sektörü İstihdamı - GSMH	Model 1 Model 2 Model 3	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Mamgain (1999)	Güney Doğu Asya Ülkeleri	- 1960-1988, Yıllık - İmalat Sanayi Katma Değeri - İmalat Sanayi Verimliliği - İmalat Sanayi İstihdamı - İmalat Sanayi İhracatı - GSYİH	Model 1 Model 2 Model 3	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Diaz-Bautista (2003)	Meksika	- 1980-2000, Üçer Aylık - İmalat Sanayi Katma Değeri - GSYİH	Model 1 Model 2 Model 3	Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Model	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Millin ve Nichola (2005)	Güney Afrika	- 1947-1988, Yıllık - GSMH - İmalat Sanayi Katma Değeri - İmalat Sanayi İstihdamı	Model 1	Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Model	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Bairam (1991)	Türkiye	- 1925-1978, Yıllık - Sanayi Sektörü Katma Değeri - Tarım Sektörü Katma Değeri - Hizmet Sektörü Katma Değeri - GSMH	Model 1	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Yamak ve Sivri (1997)	Türkiye	- 1979-1994, Yıllık, Yatay Kesit - Sanayi Sektörü Katma Değeri - Tarım Sektörü Katma Değeri - Hizmet Sektörü Katma Değeri - GSYİH	Model 1	EKK	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.

Yamak (2000)	Türkiye	- 1946-1995, Yıllık - Sanayi Sektörü Katma Değeri - GSMH	Model 1	Eşbütünleşme ve Hata Düzeltilme Modeli	Kaldor Yasası'nı destekleyici bulgulara ulaşılmıştır.
Terzi ve Oltulular (2004)	Türkiye	- 1987-2001, Üçer Aylık - Sanayi Üretim Endeksi - GSYİH	Model 1	Eşbütünleşme ve Hata Düzeltilme Modeli	Değişkenler arasında çift yönlü nedensellik saptanmıştır.

Not: Tablo oluşturulurken, Arısoy (2013)'dan yararlanılmıştır.

Kaldor, 11 gelişmiş ülke üzerinde analiz yapmıştır. Elde ettiği bulgulara göre sanayileşme ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Kaldor'un ardından başka birçok çalışma yapılmış, çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar çoğunluk olarak yasayı destekler niteliktedir.

3. VERİ SETİ VE BULGULAR

Çalışmada, sanayi sektörü ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olup olmadığı zaman serileri analizi çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. İlgili veriler Federal Reserve'nin internet sitesinden alınmıştır (<https://fred.stlouisfed.org/>).

3.1. Değişken Tanımları:

- İpi_büyüme: Sanayi üretim miktarının yüzdelik dönüştürülmüş değeri
- İkt_büyüme: Kişi başına gayrisafi yurt içi hasılanın yüzdelik dönüştürülmüş değeri

Değişkenlerin büyüme hızı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$ikt\_büyüme = \frac{(gdp_t - gdp_{t-1})}{gdp_{t-1}} \times 100$$

$$ipi\_büyüme = \frac{(ipi_t - ipi_{t-1})}{ipi_{t-1}} \times 100$$

Yüzdelik dönüşümü yapılmış bu değişkenler arasında kurulan basit regresyon ile sanayi sektöründeki büyüme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki modellenmiştir.

Regresyonda ekonomik büyüme bağımlı değişken, sanayi üretim değeri ise açıklayıcı değişkendir. Ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başına düşen GSYH esas alınmıştır. Değişkenlere klasik EKK yöntemi uygulanmıştır.

Şekil 1. Değişkenlerin Grafiksəl Gösterimi

Not: Grafiklerin oluşturulması için veriler “<https://fred.stlouisfed.org/>” adresinden alınmıştır.

Çalışmada, 1985 ve 2018 yılları arası veriler kullanılmıştır. Bu zaman aralığının seçilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bir neden, 1980 yılı sonrası gerçekleşen neo-liberal dönüşüm çerçevesinde 1985 yılının, dönüşümün tam manasıyla dünyada hissedildiği bir yıl olarak düşünülmesidir. Ek olarak, bu zaman zarfında dünya çapında serbest piyasa dönüşümü bağlamında ülkelerde uygulanan ekonomi politikalarının benzerlik göstermesidir. Piyasaların serbestleşmesi ile ülkeler arası ticaret de artmıştır.

Sanayi Devrimi ile başlayan gelişmiş ülkelerden yapılan mamul mal ihracatı ve gelişmekte olan ülkelerden yapılan yoğunlukla tarımsal mal ihracatı ilişkisi bilinen bir gerçektir. Bu ticaret ilişkisi gelişmiş ülkelerin lehine işleyen bir süreç olmuştur. Bu sebeple emek-yoğun sektör olan tarımı sanayi sektörüne göre göreceli olarak daha önde olan az gelişmiş ülkelerin sanayiye yönelme isteğini doğurmuştur. Son iki yüzyıl içerisinde zaman zaman ülkelerin içe kapandıkları ve korumacı politikalar sergiledikleri gözlenmiştir. Dış ticaret bazı zamanlarda önemli ölçüde kısıtlanmıştır ancak hiçbir zaman tamamen son bulmamıştır. Teknolojisi ilerlemiş olan ülkeler, üretimde verimlilikte daha önde olmuşlardır. Daha yüksek verimlilik ve daha düşük maliyetle üretim yapabilmişlerdir. Ülkeler arası ticaretin arttığı dönemlerde yüksek kazançlar elde etmişlerdir. Bu itibarla, piyasaların bütünleşmesinin arttığı ve serbestleşmenin hızlandığı 1980 sonrası liberal dönemde sanayi sektörü büyük ölçüde önem arz etmektedir. Çalışmada liberalleşmenin arttığı dönemin ele alınmış olması sanayi sektörünün, ekonomik büyümeyi değerlendirmede kritik öneminin belirlenmesi açısından önemli olduğu düşünülmüştür.

1985 ve sonrası özellikle gelişmekte olan ülkelere bazılarının ekonomik olarak yüksek büyüme kaydettiği bir dönemdir. Sanayi üretimlerinde önemli bir sıçrama yapıp, büyük ölçüde gayrisafi yurt içi hasıla artışı gerçekleştirmişlerdir. Bu ülkelere örnek verecek olursak, çalışmada da ele aldığımız Güney Kore çok uygun olacaktır. Güney Kore son dönemde teknolojik atılımlar yaparak önemli ölçüde ilerlemeler kaydetmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin mühim ilerlemeler kaydettiği bu dönem dinamik bir değerlendirme yapmak açısından uygun bulunmuştur.

Tablo 2.Kaldor Yasasının Farklı Modelleri		
Model 1	$RGSYH = \alpha_1 + \beta_1 IND + u$	$\beta_1 > 0$
Model 2	$IEMP = \alpha_2 + \beta_2 IND + u$	$\beta_2 > 0$
Model 3	$RGSYH = \alpha_3 + \beta_3 IEMP + \phi ES + u$	$\phi, \beta_3 > 0$

İlgili denklemlerde; RGSYH, reel gayrisafi yurt içi hasılayı, IND reel sınai üretim değerini, IEMP sanayi sektörü istihdam hacmini, ES ise sanayi sektörü dışındaki sektörlerdeki istihdam hacmini göstermektedir (Arısoy, 2013). Model 1, orijinal ismiyle Kaldor's engine of growth (KEG) hipotezinin; yani sanayi sektörünün ekonomik büyümenin motoru olduğu hipotezini ifade eder. Çalışmada, Model 1 doğrultusunda analiz uygulanmıştır.

Çalışmada kurulan regresyonlarda kısaltmalar şu şekilde isimlendirilmiştir: İkt_büyüme kısaltması kişi başına düşen GSYH'nın yüzdelik olarak hesaplanmış değerini, IPI kısaltması ise imalat sanayi üretim değerinin yüzdelik olarak hesaplanmış değerini belirtmektedir. Bu kısaltmalar açılımları şu şekildedir: İktisadi büyüme (ikt_büyüme) ve Industrial Production Index (ipi_büyüme).

Kullanılan değişkenler ile kurulan model, özü itibariyle Model 1'in uygulanmış şeklidir:

$$\bullet \text{ İkt\_büyüme} = \beta_0 + \beta_1 \text{ipi\_büyüme} + u$$

Bu denklemde β_0 sabit terimi, β_1 sınai üretim değeri ile iktisadi büyüme arasındaki esnekliği göstermektedir. Öncelik olarak Kaldor Yasası'nın geçerliliği " $\beta_1 > 0$ " koşulunun sağlanmasına bağlıdır. β_1 'in büyüklüğü ise bize değişkenler arasındaki esneklik ilişkisinin büyüklüğünü gösterecektir.

Ülkeler	Sabit Terim	IPI Katsayı Tahmini	F (1, 31)	R ²
Türkiye	0.108	0.607***	176.95	0.85
Güney Kore	1.874***	0.433 ***	80.76	0.72
ABD	3.019***	0.399***	50.19	0.62

Not: (***), (**), (*) sırasıyla, yüzde 1, 5 ve 10 düzeylerinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3'te seçilen ülkeler üzerine yapılan regresyondan edilen sonuçlar verilmiştir. İktisadi büyümenin sanayi üretim değerine olan esnekliği büyükten küçüğe sırasıyla Türkiye, Güney Kore ve Amerika şeklindedir. Açıklayıcı değişkenlerin katsayıları sıfırdan büyük ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Katsayı yorumu olarak, Türkiye'yi örnek verecek olursak sanayi üretim değerindeki %1'lik bir artış, iktisadi büyümede yaklaşık olarak %0.60'lık bir artışa neden olmaktadır.

Açıklayıcı değişken olarak regresyona dahil olan sınai üretim değerindeki değişkenliğin, bağımlı değişken olan kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla değerindeki değişkenliği açıklama gücünü gösteren determinasyon katsayıları (R²) Türkiye, Güney Kore ve ABD için sırasıyla 0.85, 0.72 ve 0.62 bulunmuştur.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada iki sonuca ulaşmak amaçlanmıştır. İlki, sanayi sektöründeki büyümenin, ekonomik büyümenin motoru olduğunu vurgulayan Kaldor Yasası'nın geçerliliğini, eldeki verilerle ve regresyon analizi yoluyla sınamaktır. İkinci olarak ise gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelerin imalat sanayi üretim değeri ile iktisadi büyümesi arasındaki esnekliğin yani yüzdelik ilişkinin daha yüksek

olduğunu göstermektedir. Bunlar için regresyon analizleri yapılmış, ülkelere ait yıllık veriler EKK yöntemiyle analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular, Kaldor Yasası'nın ampirik olarak geçerliliğini göstermektedir. Sanayi üretim değeri ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bize imalat sanayi ile iktisadi büyüme arasındaki esneklik değerinin ülkeler bazında değerlendirilmesinin yolunu açmaktadır. Yasanın geçerli olduğu elde edilemeseydi, ülkeler arasındaki esneklik ilişkisinin anlamlılığı üzerine yorum yapmak doğru olmazdı. Model 1'de ortaya konmuş olan basit regresyon modeli kullanılmış ve kurulan regresyonlarda anlamlı ilişki bulunmuş olmasının yanı sıra determinasyon katsayılarının beklenene göre yüksek çıktığını belirtmek uygun olacaktır. Sanayi üretim değerinin ekonomik büyümedeki değişkenliği açıklama gücü Türkiye için en çok olmak durumuyla birlikte diğer iki ülke için de oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Sanayi üretiminin iktisadi büyüme üzerindeki karşılaştırmalı etkisine baktığımızda ise Türkiye'nin endüstriyel gelişmesinin, son dönemde ekonomik olarak sıçrama yapan Kore'ye kıyasla iktisadi büyüme üzerine etkisinin daha yüksek olduğunu görüyoruz. Gelişmiş ülkelere örnek olarak seçilen ABD'nin sanayi üretim değerinin etkisine baktığımızda görece olarak, diğer iki ülkeye kıyasla daha düşük çıktığı açıkça görülür. Esneklik ilişkisi ABD'de en düşük, ardından Güney Kore ve en yüksek Türkiye'de gözlemlenmiştir.

Çalışmanın ampirik bulguları çerçevesinde birkaç değerlendirme yapacak olursak, Türkiye ekonomisinde diğer sektörlerle kıyasla sanayi sektörüne daha fazla önem verilmesi gerektiği söylenebilir. Sanayi sektöründe gerçekleşecek bir atılım, iktisadi büyümeyi önemli ölçüde etkileyecektir. Ekonomi politikalarının tarım ve hizmetler sektörleri yerine ağırlıklı olarak sanayi sektörüne yönelik yapılması milli gelirin artmasına ve ekonominin büyümesine katkı sağlayacaktır. Milli gelir artışını bir başka ifadeyle, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla artışı olarak ifade edebiliriz. Kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla artışı aynı zamanda kişilerin refahının artmasına sebep olacaktır. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerin sanayi sektörünün gelişmesine ağırlık vermesi, onların lehine olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arısoy, İ. (2013). "Kaldor yasası çerçevesinde Türkiye'de sanayi sektörü ve iktisadi büyüme ilişkisinin sınanması". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 143-162.
- Ateşoğlu, H.S. (1993). "Manufacturing and economic growth in the United States". *Applied Economics*, 25, 67-69.
- Bairam, E. (1991). "Economic Growth and Kaldor's Law: The Case of Turkey", *Applied Economics*, 23, 1277-1280.

- Clark, G. (2013). “Fukaralığa Veda”. (Çev. Egemen Demircioğlu). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi, 2007).
- Cripps, T.F. and Roger J.Tarling (1973),”Growth in Advanced Capitalist Economies 1950–70”, Occasional Paper 40, Cambridge University Press.
- Çetin, M. (2009). “Kaldor Büyüme Yasasının Ampirik Analizi: Türkiye ve AB Ülkeleri Örneği (1981-2007)”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 355-373.
- Doruk, Ö.T. (2019). “Kaldor Büyüme Modelinin Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Sınanması: Panel Veri Analizlerinden Bulgular”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 20(2), 31-50.
- Drakopolous, S.A and I.T. Theododiou (1991) “Kaldorian Approach to Greek Economic Growth”. *Applied Economics*, 23, 1683-1689.
- Fred Economic Research (2019), <https://fred.stlouisfed.org/>
- Kaldor N. (1961), Capital Accumulation and Economic Growth, in *The Theory of Capital*, F.A. Lutz and D.C. Hague (eds), New York: Saint Martins Press.
- Kaldor, N. (1968). “Productivity and Growth in Manufacturing Industry: a reply”, *Economica*, 35, 385-391.
- Mamgain, V. (1999), “Are the Kaldor–Verdoorn Laws Applicable In The Newly Industrializing Countries”. *Review of Development Economics*. 3(3).
- Millin, Mark and T. Nichola, (2005), “Explaining Economic Growth in South Africa: A Kaldorian Approach”, *International Journal of Technology Management and Sustainable Development*. Volume 4 Number 1, 47-62.
- Pata, U.K. (2017). “Kaldor’un İktisat Bilimine Katkıları ve Türkiye’de Kaldor Yasası’nın Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Testleriyle Analizi”. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Stoneman, P. (1979), “Kaldor’s law and British Economic Growth: 1800-1970”, *Applied Economics*. Vol. 11, 309-319.
- Terzi, H. ve Oltulular, S. (2004), “Türkiye’de Sanayileşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişki”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 5(2).
- Tunalı, H. Erbelet, E. (2017). “Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme İlişkisinde Kaldor Yasasının Türkiye’deki Geçerliliğinin Analizi”. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(1). 1-15.

Yamak, N., "Cointegration, Causality and Kaldor's Hypothesis: Evidence from Turkey, 1946-1995".
Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 2(1). 2000.

Yamak, R. ve Sivri, U. (1997), "Ekonomik Büyüme ve Kaldor Yasası: Türkiye Örneği". *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*. Sayı: 12 / 139. 9-21.

AKILLI SÖZLEŞMELERDEN DOĞAN ANLAŞMAZLIKLARDA KULLANILAN UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ

Olca Buke ÖZEKİN*

ÖZ

Blockchain teknolojilerinin kendine özgü merkezi olmayan doğası, yatırımcıları uluslararası tahkime yönlendirmektedir. Ancak bu durum akıllı sözleşmeden doğan anlaşmazlık üzerine tahkimin nasıl yürütüleceğine dair daha fazla analiz yapılmasını gerektirmektedir. İşbu makale, geleneksel tahkim kurallarının, akıllı sözleşmelere dayalı ticari işlemlerden doğan uyuşmazlıkları çözmek için uygun hale getirilmesini önermektedir. Bu amaçla, mevcut akıllı sözleşmelere dayalı ticari işlemlerden doğan uyuşmazlık çözüm yöntemleri, ya akıllı sözleşmelere tahkim kurallarının ekleyerek ya da akıllı sözleşme uyuşmazlıklarının tahkimi konusunda uzmanlaşmış bir tahkim kurumu oluşturularak geliştirilmelidir. Alternatif olarak, blockchain platformlarında akıllı sözleşmelerle ticari işlem yapan piyasalar için yine aynı şekilde merkezi olmayan bir tahkim sistemi düşünülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı sözleşmeler, Blockchain, Bitcoin, Kripto para, Uyuşmazlık çözümü, Uluslararası tahkim.

Jel Kodları: K11, K12, K33

A CRITIQUE ON CURRENT DISPUTE RESOLUTION METHODS OF SMART CONTRACT DISPUTES

ABSTRACT

The unique decentralized nature of blockchain technologies leads investors to international arbitration. However, lingering issues necessitates further analysis regarding how arbitration should be conducted on a smart contract-based dispute. To this end, this study proposes that traditional arbitration rules should adjust to be suitable to resolve disputes arising from smart contract transactions. Current smart contract dispute resolution methods should also evolve by either implementation of arbitration rules in the smart contracts on the blockchain, or development of a blockchain based arbitration institution specialized in

---

* LL.M., Esq., In-house Counsel at Bilkent Holding A.SŞ., e-mail: olcaozeking@gmail.com, ORCID:0000-0002-2191-0615

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 18 Şubat 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 10 Nisan 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 8 Eylül 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

arbitration of smart contract disputes. In the alternative, a completely decentralized arbitration system should be considered for the resolution of decentralized markets dealing with smart contracts on blockchain platforms.

Keywords: *Smart contracts, Blockchain, Bitcoin, Crypto currency, Dispute resolution, International arbitration.*

JEL Codes: K11, K12, K33

1. INTRODUCTION

Ashley from United States and Ben from Uganda enter into a Smart Contract¹ whereby the parties agree to exchange goods for crypto currency on a blockchain platform. A dispute arises because either the conditions of the smart contract are not met, or there is no payment. In such case, courts may not be able to do a reasonable human interpretation of the smart contract at issue since the agreement is written in coding language.

Originally, when computer scientists first proposed the idea of blockchain, they assumed that there would be no need for dispute resolution mechanisms because blockchain and smart contracts would eliminate the disputes altogether (Szabo, 1996).² An intangible marketplace free of conflicts was thought possible based on (1) the idea that that the parties to a smart contract would treat each other nicely as pairwise individuals, and (2) the terms of the agreement, resulting from a bargaining process, are automatically implemented in a decentralized manner, as defined below, once the conditions agreed upon are fulfilled. Smart contracts disputes, however, are commonplace (Werbach, 2017: 313).³

As technology evolves, blockchain technology is becoming widespread and popular, touching many industries, economic sectors, and professional fields, including law. It is, therefore, crucial to develop legal platforms where the parties identify, at the outset of the smart contract, the available and applicable dispute resolution mechanisms.

The unique decentralized nature of blockchain technologies leads investors to international arbitration (Rogers, 2018), thus, several third-party companies and blockchain platforms are developing arbitration protocols that parties to a smart contract can include as part of the code of such smart contracts. However, lingering issues necessitate further analysis regarding how arbitration should be conducted, whether the parties consent to arbitrate is required, designation of seat, arbitrator's qualifications, etc.

---

¹ A smart contract is merely a piece of software code.

² When Nick Szabo invented the original smart contract in 1996, he failed to include dispute resolution mechanisms.

³ Disputes result from formation errors, lack of meeting of the minds, consideration, capacity, legality.

This paper presents a basic critique and points out the deficiencies of the current smart contract dispute resolution methods. The purposes of this study are threefold. The first is to provide a brief historical background of blockchain development and to explain types of blockchain platforms. The second purpose is to give a brief explanation on crypto currency, smart contracts, current smart contract dispute resolution methods, and to outline the advantages of arbitration for smart contract transactions. The last purpose is to present a critique on current smart contract dispute resolution methods and to propose feasible solutions to said deficiencies to better facilitate smart contract transactions.

2. OVERVIEW

2.1. Historical Background

In 1929, the world witnessed widespread economic distress resulting from industrial stagnation which lasted approximately 10 years. The market crashed and the need for legal certainty emerged. Consequently, new protectionist regulations were enacted subjecting companies to comprehensive disclosures.⁴

In 1980s through liberalization and with the innovation of computers, manual information processing virtually disappeared. Automation enabled bankers and analysts to process and transmit data inexpensively and fast. Legislators acknowledged that legal certainty does not require imposing unnecessary regulatory burdens on investors (Brummer, 2019: 235 -258).

In 1991,⁵ the U.S. real estate market collapsed lasting approximately 6 years to recover (Wheaton, 2008). The Finnish and Swedish economic crises followed (Miyagawa, 2009). In 2008, the real estate market collapsed again due to an overly aggressive, unregulated market (Brummer, 2019: 235 -258). Disillusioned by the cyclical inefficiency of traditional markets, Satoshi Nakamoto, developed Bitcoin blockchain and its white paper. Nakamoto propounded a decentralized system which would not use state sponsored currencies. Nakamoto proposed to break free from the traditional banking systems to avoid cyclical debacles and allow users to trade without relying on centralized laws and authorities, while replicating the use of today's deeds and public records office.

2.2. Blockchain

In the traditional database systems, the stored information may be hacked and copied. For example, in our sample fact pattern, Ashley stores a digital representation of a 10-dollar bill in a computer⁶ to prove that the 10-dollar bill belongs to her. The potential issue here is that the digital representation of a 10-dollar bill in a computer can be copied easily. Ashley can make a copy of the digital representation of the 10-dollar

---

⁴ An example of the protectionist regulations would be Securities Act of 1933 and Securities Exchange Act of 1934.

⁵ In 1991, Stuart Haber and Scott Stornetta described the first cryptographically secured chain of blocks that included time stamps.

⁶ Traditionally, this could be done using a "database" software that allows easy querying and retrieval of digitally stored information.

bill stored in the traditional database, transfer the 10-dollar bill to Ben, and transact the same 10-dollar bill with other buyers. This double transacting defeats the asset value and undermines intangible asset transactions while bolstering the idea that physical transactions are safer due to anti-forgery regulations.⁷

Nakamoto's breakthrough addressed how to prevent digital money forgery and database copy prevention.⁸ First, Nakamoto proposed a public ledger where investors have constructive notice that, for instance, in our fact pattern, Ashley gave the 10-dollar bill to Ben. Consequently, if Ashley or a third-party attempt to copy the 10-dollar bill and transfer to a third party bona fide purchaser, Cedric, investors with access to the ledger can notice the fraud and invalidate the latter transaction (Krishnamachari Interview, 08.04.2019). The proposed public ledger is a time-stamped recording system that gives constructive notice to the public of recorded interests on recorded assets. Through the public ledger, all blockchain investors can determine whether Ashley owns the 10-dollar bill or has transferred ownership (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).

Second, Nakamoto proposed a cryptography system ("Crypto System"). Pursuant to the Crypto System, users are provided with a key pair: a private key and a public key. Through the Crypto System, in our example, Ashley can store and encrypt an asset using her private key. The encrypted information can only be decrypted using her public key. While the private key stores and encrypts the information, the public key detects that only Ashley could store and encrypt the asset at issue. In this system, Ashley cannot deny that she stored and encrypted the information because there is only one private key associated to her and to her public key (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).

The Crypto System works as an authentication system because only a public key linked to a specific private key can decrypt information initially encrypted by the associated private key. Basically, Ashley can assert ownership of the stored and encrypted asset because only she has access to her private key. Other investors have notice of Ashley's ownership because they have access to Ashley's public key, which is associated to her private key (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).

While the private key's secrecy is critical for security purposes, the public key's publicity is crucial to facilitate deals. Ashley is encouraged to make copies of her public key and give it to other blockchain

---

⁷ Digital assets are anything that does not exist in the physical world but described by set of bits. For example, a physical asset like a car and the ownership document of the car can be digitized. Record of ownership rights can be held by a government agency. Blockchain users can give notice of ownership to all other blockchain users by creating a record indicating a unique identification number, like a car's VIN, and the owner's address. A smart contract allows users to compile and upload terms of agreements into blockchain. A smart contract uploaded onto blockchain no longer runs in the creator's computer. It runs on every computer user registered on blockchain. Simultaneous execution is possible and no user, including the creator, can manipulate the terms of the agreement. Given the extensive amount of information on record, dealing with blockchain requires powerful software at a premium. Mining is the process by which blockchain grants new users an initial balance upon registration. Mining purports to incentivize more users to join the platform.

⁸ This is called "double spend problem."

investors. The more people have her public key, the safer her transaction will be (Krishnamachari Interview, 08.04.2019). In other words, blockchain investors strive to keep the private key as secured as possible and to share the public key as much as possible with any potential blockchain investor. All blockchain platforms⁹ use this approach.¹⁰

Parties may reveal their identities on blockchain if they wish to do so. This function stems from the differences between permissioned blockchain v. permissionless blockchain platforms (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).

2.2.1. Permissioned blockchain (aka private/social blockchain)

On a permissioned blockchain platform, there is an identity management system where parties can access the blockchain network if they, at the outset, agree to reveal who they are. This means users of a permissioned blockchain platform are required to reveal their identities to join the blockchain. By doing so, every address created by private keys would be associated with an individual or organization (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).

2.2.2. Permissionless blockchain (aka public/open blockchain)

On a permissionless blockchain platform, blockchain users are unaware of who the parties are. Users, however, can voluntarily choose to reveal their identities by building a smart contract that indicates the party identification.¹¹

2.3. Crypto Currency¹²

Crypto currencies are digital cash that can be traded and stored. Today, the largest—and most widely known—crypto currency is Bitcoin,¹³ invented in 2009.¹⁴ Though over 900 different digital currencies teem the crypto currency market, Bitcoin represents a little less than a half the world's total crypto currency value (Maynard, 2017). Other popular crypto currencies are Ethereum,¹⁵ Litecoin, Dogecoin, to name a few. Each crypto currency is unique and based on a different blockchain technology platform (Givari, 2018).

---

⁹ Bitcoin, Ethereum, Hyperledger Fabric, Litecoin, Dogecoin, OpenBazaar, etc. are popular blockchain platforms.

¹⁰ The public key is used on the blockchain as the address of the party. When a user sends some bitcoin to another user, the transaction as stored in the ledger would show the public keys of the key pairs, for both the sender and the receiver.

¹¹ For instance, while Ethereum is typically permissionless blockchain, the smart contracts thereon can be created on a permissioned basis as well. Another example is Bitcoin which is permissionless blockchain only. There is another blockchain protocol called Hyperledger Fabric, which is only permissioned meaning the users could not use it in a permissionless manner.

¹² In this paper, cryptocurrency will be referred as Bitcoin representing other cryptocurrencies as well.

¹³ Like securities' initial public offering, bitcoin currencies are also released to public through Initial Coin Offering ("ICO"). Like, securities' initial public offering including model arbitration clauses, ICOs can also include model cryptocurrency arbitration clauses.

¹⁴ Bitcoin is a blockchain primarily for crypto currency transfers. Users can run very limited types of smart contracts on Bitcoin blockchain by using scripts. Scripts are used in Bitcoin coding languages.

¹⁵ Ethereum is a platform for both crypto currency and smart contracts. In practice, when users of a blockchain want to write a smart contract, they typically use Ethereum blockchain.

Crypto currency uses Crypto System to link the user's identity to the digital system in a verifiable fashion associates the key pair, as explained above. Bitcoin blockchain creates a platform where the Bitcoin investors identify themselves with alphanumeric Bitcoin addresses, created using user's public key. Crypto currency systems recognize neither humans nor corporations. Therefore, transactions take place among addresses, not human names.¹⁶

Whenever a crypto currency transaction happens, said "transaction is verified, confirmed, and stored on a cryptographically secure public ledger—or "block"—that is linked to the preceding block, thus, creating the blockchain" (Arbitrationblog, 2017). Crypto currency transactions are not only faster, and simpler, but also far cheaper than compared to many traditional payment systems.¹⁷ Therefore, trading between crypto currencies has grown to more than US\$2 billion dollars per day. For instance, nowadays some international law firms agree to accept crypto currency payments in exchange for legal services (Velez interview, 27 March 2019).

2.4. Smart Contract

Smart contracts are computer science programming constructs proposed 14 years before Bitcoin by Nick Szabo (Andrew, 2018). The term smart contract popularized in the Blockchain community when Ethereum adopted the term (Krishnamachari Interview, 08.04.2019). However, Vitalik Buterin, who fostered the use of the term, now regrets its popularization as it is somewhat misleading (Scott, 2018). While smart contracts minimally relate to the law, they substantially relate to programming and computations allowing data storage and fund transfers.¹⁸

The core of a smart contract is the utilization of an algorithmic function or code that replaces traditional written contracts. For instance, the parties to an agreement can subject the execution of a

---

¹⁶ An address is tied to the corresponding user-owner of the private key, as explained previously. Addresses connect to an identity without revealing the identity. Identity secrecy was the initial rule of thumb in blockchain transactions; however, there is a tendency towards development of protocols allowing users to reveal their identity.

¹⁷ Cryptocurrency transactions resemble deeds (grantor, grantee, legal description and signature) and replicate formal aspects of today's transactions such as signatures, chain of title or title assurance. This system provides title assurance and recordation of the transfer through bitcoin mining (like a county clerk officer receiving a recording an executed deed) and blockchain (like a public records office). Blockchain allows users to "rely on a continuously-growing record of economic transactions on a digital ledger without the need for a trusted third party to validate those transactions" (Arbitrationblog, 2017).

¹⁸ This is the difference between bitcoin and Ethereum. While Bitcoin is limited to asset transfers, Ethereum allows users to create smart contracts that cannot be subject of fraud. Smart contract's high security standards have fostered the popularization of digital market places like OpenBazaar. In a traditional transaction effectuated through a digital market, sellers indicate in a smart contract the goods, the price, and amount of available goods. Seller then uploads the information to blockchain. an interested buyer can search on the blockchain. Within the same platform, sellers can ask buyers to make payments which will be held in escrow until the goods are delivered. When buyers provide evidence of receipt, then the funds will be released to Seller. This evidence must be provided digitally to the smart contract. When evidentiary information arrives, then the smart contract escrow releases the funds to seller. The benefit of smart contracts is that the code a user runs is not running on only one computer sitting in one location but instead, on all computers with access to the blockchain. This prevents manipulation and fosters publicity of the transactions. It provides a sense of guarantee that 1) what was written in the smart contract is actually what will occur; and 2) every blockchain investor has notice of the transactions running under a particular smart contract.

command to a condition precedent, like payment, and set forth such algorithm as a function of “*if X is met, then execute Y*” (Levi, 2018). Performance of the condition precedent, i.e. meeting X, is verified by the algorithm embedded in the smart contract itself, with no need of human commands (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).¹⁹

2.4.1. Imperfect smart contracts

Computer scientist conceived the smart contracts as a conflict-proof tool to close straightforward transactions in which an embedded algorithm executes an action based on verified actions by the other party. However, smart contracts involve real people and their performances, thus, experience shows that smart contracts are far from being conflict-proof as explained below (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).

Lack of Meeting of the Minds: Parties’ agreement to enter into a smart contract may not necessarily mean that the meeting of the minds about the specific terms of the contract is satisfied. In a traditional contract setting,²⁰ the contract could be unenforceable in absence of meeting of the minds. However, smart contract may go ahead and execute even though the mutual assent condition is not met.²¹

Fraud or Duress: In a traditional contract, if one of the parties enters the contract under duress or fraud, the contract will not be enforceable. However, a smart contract entered into under duress or fraud will not be excusable but instead will be executed (Werbach, 2017: 369).

Absence of Consideration: A chief difference between a smart contract and a traditional contract is that, unlike traditional contracts, smart contracts may be executed without consideration. There is no standard test for consideration before executing a smart contract (Werbach, 2017: 370).

Lack of Capacity: Similar to consideration, in a smart contract setting, there is no standard test for capacity. This means that minors and people with mental deficiencies are free to enter into a smart contract or own crypto currency (Werbach, 2017: 371).

Legality: In order for a traditional contract to be enforceable, the contract must carry a legal purpose, otherwise it would be voided and unenforceable by a court. However, in a smart contract, there is no legality test, thus, the contract will be executed regardless of its purpose (Werbach, 2017: 373).

---

¹⁹ This is an escrow system implemented in smart contract. There are two types of escrow: double deposit escrow and smart contract escrow. In double deposit escrow, both Buyer and Seller agree to deposit the funds and the goods into the escrow. Smart contract has the ability to digitally verify whether the goods were delivered. In smart contract escrow where only Buyer agrees to deposit the funds which will be released to the Seller once the goods are received.

²⁰ Traditional contracts validity and enforceability require offer, acceptance, and consideration. The object of the contract must be legal and parties must have capacity.

²¹ For example, a smart contract involving the delivery of goods through the ship “Peerless” (but in fact there are several ships called “Peerless”) would execute the contract once the goods are delivered.

Based on the above, we recommend that parties should stick to a traditional contract form whenever human input or verification is needed. Although smart contracts have proved to trigger less conflicts than traditional contracts, not every agreement can be replaced with smart contracts (Werbach, 2017: 373). For example, if a smart contract implicates delivery of physical goods, then there is no way for a blockchain smart contract to verify whether the delivery in fact happened because no human verification process takes place on the blockchain. This means a smart contract is not a complete substitute for traditional contracts. Instead, smart contracts should be used in such a way where the information pertaining to the smart contract can be indisputably verified by the algorithm embedded in the smart contract itself (Jia Symposium, 05.04.2019),²² i.e., whether the terms and conditions precedent written in the algorithm are met (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).²³

2.4.2. Current smart contract dispute resolution methods

In the wake of disputes involving smart contracts, today, blockchain users either implement dispute resolution functions into smart contracts or resort to a third-party dispute resolution company for their dispute to be heard and resolved. Recently, computer scientists have implemented alternative dispute resolution methods, whereby third parties called moderators are appointed as arbitrators.²⁴ They are volunteers who agree to serve as decision makers in exchange for a fee which is paid by the parties (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).²⁵

OpenBazaar blockchain developed a dispute resolution guideline (Williams, 2018)²⁶ where a dispute resolution protocol and the Moderator's functions are included in every smart contract on the blockchain as a variable. Moderator's functions are also coded as a "trusted" third party. By implementing a dispute resolution protocol in the smart contract, OpenBazaar's investors minimize unnecessary discussions on how to resolve conflict and the role of each party to the resolution of potential conflicts.²⁷

---

²² For example, the issues arising from demurrage in ocean transportation was proposed to be solved through the use of smart contract.

²³ In traditional legal settings, you would take whatever evidence you gather about whether the conditions are met or not and present it to a judge. Whenever parties go to trial they need to show that evidence. That's a very manual process. A computer software would not be able to process the evidence that you are providing to make a decision on that.

²⁴ Computer scientists call these third parties as moderators, however, technically they perform the role of an arbitrator.

²⁵ This function of dispute resolution was added to the smart contracts afterwards.

²⁶ OpenBazaar provides its users with the following dispute resolution guideline: *"When a buyer and seller have agreed on a product and a price, the buyer sends their funds to an escrow address, which is a 2-of-3 multisig²⁶ address with one key controlled by the buyer, one key controlled by the seller, and one key controlled by a moderator that has been agreed upon by both the buyer and the seller. On the "happy path", the seller delivers the goods, then the buyer releases the funds to the seller (with the buyer and seller signing the payout transaction from the escrow address). In the event that the seller does not deliver the goods as promised, the buyer pleads their case to the moderator, and the buyer & moderator can send the funds from escrow back to the buyer. In the (very common) case where the buyer receives their goods but doesn't release the funds to the seller, the seller presents their case to the moderator"*

²⁷ However, this requires the moderator to be responsive in resolving the dispute without causing any delay.

In a smart contract, similar to the format agreement proposed by Professor Krishnamachari,²⁸ the dispute resolution guidelines set forth by OpenBazaar would apply as follows: the public key of each party (*Buyer, Seller, Moderator*) is added to the smart contract. Buyer initiates the “send funds” function and sends the funds to the smart contract itself and waits for the goods to be delivered. Here, nobody in the real world has possession of the funds because the funds are under the control of the smart contract, which works as an automated escrow agent.

In an ideal transaction, when the Seller sends the products and the Buyer acknowledges satisfactory receipt, both Seller and Buyer sign with their public keys, and complete the transaction by releasing the funds to Seller. Up until here, there is no dispute, thus, the Moderator’s signature is not required. However, If Seller does not deliver, but agrees to return the funds back, both Buyer and Seller sign with their public keys for Buyer to get funds back. In another scenario where the Moderator comes in place, Buyer and Seller disagree as to signing none of the “release funds” functions. Here, Moderator will decide as to which way the funds should be released. If the Moderator finds that the Seller is at fault, then the Moderator signs the “release funds to Buyer” function and Buyer gets the refund, and vice versa. In some cases, they may even split the funds into two if the Moderator decides to do so.

Under the blockchain based guidelines, the Buyer chooses the moderator/arbitrator from the list of moderators provided. In doing so, the Buyer is first recommended to reach out to the possible moderator/arbitrator and question his/her capability of settling disputes (OpenBazaar, 15 April 2019). At this point, anybody can become a moderator on the network.

3. ADVANTAGES OF ARBITRATION IN SMART CONTRACT DISPUTES

Arbitration, overall, is “a non-national and neutral dispute resolution forum which enables parties to nominate a tribunal of industry or technical specialists to efficiently and effectively resolve disputes” (Arbitrationblog, 2017). One of the reasons why arbitration is accepted worldwide is neutrality. In a

---

²⁸A smart contract proposed by Professor Krishnamachari:

Add parties (Buyer, Seller, Moderator)
Send funds ( )
Sign and release funds to Seller ( )
Sign and release funds to Buyer ( )
Sign and split funds ( )

Smart contracts have set of variables to store data and test functions which will have associated descriptions to execute programming to trigger transactions. Here, the variables are buyer, seller, and moderator. In addition to that, users need to have a set of functions such as “add parties”, “send funds”, “release to seller”, “release to buyer”. At the outset, all the parenthesis remains blank. Parenthesis are used to describe functions in computer science. In a smart contract, the object to the contract need not be specified given that such information is irrelevant to the execution of the algorithms’ commands. The object to the contract may be described either in a traditional form contract or an ancillary smart contract. While parties are free to include descriptive language of the object in the smart contracts, opting out necessitates using a traditional form contract describing the object of the contract.

transaction where parties belong to different jurisdictions, parties tend to be reluctant to subject themselves to a foreign jurisdiction. In other words, neither party would be willing to attend the other party's national court system. Therefore, arbitration is the ideal dispute resolution method for smart contract disputes involving parties from different jurisdictions.

First, arbitration provides a safe space for blockchain users to avoid centralized legal systems, which effectuates one of the ultimate reasons for blockchain based transactions, i.e. to protect its users from centralized authorities' cyclical debacles.

Second, arbitration is more appropriate for blockchain disputes because it is uncertain how different court system will approach this new technology, especially those unfriendly to blockchain based transactions.

Third, because smart contracts are constituted by coding language,²⁹ traditional judges cannot properly interpret such a language. Therefore, while traditional litigation would necessitate to heavily resort to computer programming experts, an arbitration panel can be constituted by programming experts who would have full understanding of the smart contract's underlying coding language.

4. A CRITIQUE ON CURRENT SMART CONTRACT DISPUTE RESOLUTION METHODS

The following sections will examine the deficiencies of the current smart contract dispute resolution methods and propose solutions to potential hurdles in arbitration proceedings involving smart contracts.

4.1. Agreement to Arbitrate

As a main element of arbitration, first, there must be party consent to arbitrate. In other words, consent to arbitrate is necessary for a party to be bound to go to arbitration (Blackaby, 2015). By doing so, parties give up their rights to resort to national courts; instead, they agree to resolve the conflict privately outside national courts (Moses, 2017). In case of international commercial arbitration, United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards ("*NY Convention*") Art. 2 states to this effect (Moses, 2017):

"Each Contracting State shall recognize an agreement in writing under which the parties undertake to submit to arbitration ..."

For the purposes of proving that parties indeed consented to arbitrate, NY Convention requires that consent must be given in writing. Accordingly, NY Convention Art. 2 defines that,

---

²⁹ For example, Solidity is a programming language used in Ethereum and other blockchain platforms to implement smart contracts.

“The term “agreement in writing” shall include an arbitral clause in a contract or an arbitration agreement, signed by the parties or contained in an exchange of letters or telegrams.”

In practice, there are two ways of giving consent to arbitration. Parties either include an arbitration clause in the original contract before the dispute or enter into a submission agreement after the dispute (Blackaby, 2015: 72).³⁰ Submission agreements are detailed compromises which set forth the rules as to the establishment of arbitral tribunal, procedure, description of the conflict to be arbitrated, and substantive law (Blackaby, 2015: 15). However, submission agreements are very rare as parties generally cannot agree on anything after a dispute arises (Moses, 2017: 20).

Whether arbitration clause or submission agreement, consent to arbitrate must be given in writing. UNCITRAL Model Law Art. 7 (2) also supports this:

*“(3) An arbitration agreement is in writing if its content is **recorded in any form**, whether or not the arbitration agreement or contract has been concluded orally, by conduct, or by other means.*

*(4) **The requirement that an arbitration agreement be in writing is met by an electronic communication if the information contained therein is accessible so as to be useable for subsequent reference...**”*

The validity of agreement to arbitrate comes into place when one of the parties wishes to go to court instead of pursuing arbitration. This is very common when one party claims the agreement to arbitrate is invalid because it was never signed. The question as to the validity of an agreement to arbitrate will eventually lead to setting aside the arbitral award or make the arbitral award unenforceable (New York Convention, Art. 5 (1) (a)). Therefore, it’s important to establish that the agreement to arbitrate was not only in writing but also signed (Moses, 2017: 22).

Current smart contract dispute resolution mechanisms pose a unique hurdle in connection with giving consent to arbitrate as it is not always clear when exactly the parties agree to arbitrate. This is commonplace especially when it is not specifically indicated in the smart contract that the disputes arising therefrom would be resolved by binding arbitration.³¹

---

³⁰ United Nations Commission on International Trade Law, *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985: with amendments as adopted in 2006* (Vienna: United Nations, 2008), available from www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html. [hereinafter UNCITRAL Model Law] Art. 7 (1) “An arbitration agreement may be in the form of an arbitration clause in a contract or in the form of a separate agreement.”

³¹ Depending on the type of smart contract, in our fact pattern, at issue is a permissionless multisig smart contract where the parties gave their consent for arbitration at the stage of “sign and release funds.”

In application of the above to a smart contract dispute, parties should agree to arbitrate in writing pursuant to NY Con. Art 2. By reference to the language of “*recorded in any form*” and “*accessible so as to be useable for subsequent reference*” under UNCITRAL Model Law, we believe that a coding language in the smart contract by which the parties consent to arbitrate satisfies the writing requirement. Basically, parties to a smart contract may give their consent to arbitrate either by adding a coded arbitration clause into the original smart contract, or by submission agreement after a dispute arises, which will set forth the details as to the establishment of the arbitral tribunal, procedure, description of the conflict to be arbitrated, substantive law. We believe that the submission agreement can be in the form of a traditional agreement in a natural language. The actual smart contract should be modified and include a reference to the submission agreement.

4.2. Designation of Seat

The designation of the seat is important in a traditional arbitration because 1) it gives a nationality to the arbitral award, 2) it will generally govern the arbitration procedure also known as *lex arbitri* (Moses, 2017: 51). Therefore, parties are inclined to select the seat at an arbitration friendly state of which arbitration laws would not extremely intervene the arbitration process (Moses, 2017: 51). Otherwise, the arbitration process will be clashed by the local rules of the seat (Moses, 2017: 51).

Ideally, the seat should be designated at the beginning of the transactions. Otherwise, the arbitration tribunal picks one for the parties. In practice, parties generally chose the seat in a neutral country that does not relate to any of the parties. This is important because the authority to hear an application to set aside arbitral award is given to the national courts of the seat. In selecting the seat, parties should consider the reciprocity requirement of NY Convention because several states agreed that they will only enforce arbitration awards made in another contracting state of NY Convention (New York Convention, Art. 1 (3)). This becomes important at the enforcement stage which will be explained below (Moses, 2017: 52).

Furthermore, the seat can also be important in several other ways during the arbitral proceeding. For instance, the law of the seat may require involvement of its national court systems in circumstances such as, appointing arbitrators (UNCITRAL Model Law, Art. 11), challenging arbitrators (UNCITRAL Model Law, Art. 12, 13.), providing assistance where a difficulty arises in the process of termination of the mandate of an arbitrator or the arbitrator’s withdrawal from the arbitral tribunal (UNCITRAL Model Law, Art. 14.), issuing an interim measure of protection or an interim attachment before or during the arbitral proceeding (UNCITRAL Model Law, Art. 17 (J)), enforcing arbitral measures through the execution offices of the seat (UNCITRAL Model Law, 17 (H) and (I)), assisting in evidence taking in case the parties fail to provide evidence requested by the arbitrators (UNCITRAL Model Law, Art. 27), etc.

In application of the designation of seat to a smart contract dispute, the parties will sacrifice from the benefits of the functions of the national legal systems. Seat selection is important because the law of the seat determines whether a dispute can be arbitrated (Blackaby, 2015: 168). When the seat of the arbitration is in a country where the legal system does not recognize crypto currencies as legal instrument, the parties against whom the arbitral award is made will likely challenge the award based on public policy standards. Therefore, it is recommended to pick a country that is the familiar with and amicable to smart contract transactions. For instance, Brazil's legislative body prohibited investments in cryptocurrency and declared that cryptocurrencies are not financial assets (Terrien, 2018).

In the current smart contract dispute resolution mechanisms, there is no available recourse to challenge moderator's decision if the parties disagree with the moderator's decision. Compared to the ways of challenging arbitral awards, the current smart contract dispute resolution mechanisms are risky since they are automatically executed and heavily rely on trust on the moderator. Therefore, we recommend that the challenge of moderator's decision should also be made available in the smart contract dispute resolution.

4.3. Party Identification

In the traditional arbitration setting, party identification is important for several reasons. First, the parties are represented by attorneys during the course of arbitration and attorneys need to know whom they are representing to properly develop an attorney-client relationship. Second, clarity as to the party identification is necessitated since party's consent to arbitrate is a key element of arbitration. Third, tribunals render arbitral awards after examining whether the consenting parties had legal capacity to consent to arbitrate (NY Convention, Art (1) (a)).

In application of party identification to a smart contract dispute, in our example, if Ashley is transacting on blockchain, she may want to know with whom she is transacting. As explained above, the party identification is not necessarily revealed on the blockchain platform. Depending on the type of the blockchain, parties may choose whether or not to reveal their identification. Therefore, we suggest that parties to a smart contract who want to benefit from arbitration, are bound to create smart contracts on permissioned blockchain platforms. On the contrary, if parties enter into a smart contract on a permissionless blockchain platform, then it would be unlikely to conduct an arbitration since the party identification is not revealed on permissionless blockchain platforms. Best practices suggest that investors who want to benefit from arbitration should enter into smart contracts on a permissioned blockchain platform, or if entered on a permissionless blockchain, parties should disclose their identification on the smart contract by adding such needed information to the smart contract coding language.

4.4. Arbitrator Selection and Qualifications

Arbitrator's qualifications are important because they are conferred the decision-making power by the parties. Properly qualified arbitrators in a specific area are likely capable of rendering better informed arbitral awards. In practice, arbitrators should have sufficient knowledge and experience in the substance of the subject matter of the arbitration to render a proper decision (Moses, 2017: 128). To this end, an arbitrator should be fluent in the language of the arbitration to be able to understand the core points of the dispute to be arbitrated (Moses, 2017: 130). While it is not necessary to pick an arbitrator who has a law degree, in a setting requiring tribunal, it is favorable to have one lawyer arbitrator in the panel. In a specific field that requires expertise, it is helpful to have an expert in that specific field for the other arbitrators to understand the technical issues (Moses, 2017: 129).

In application of the above to a smart contract dispute, an arbitrator not only need to have expertise on blockchain but also need to be fluent in both natural language and coding language to be able to understand the smart contract. parties' languages (Garrie, 2018). For instance, the following plain language structure, "Seller shall deliver to Buyer one-hundred (100) red widgets," can be translated into a smart contract language as follows:

```
"function transferFrom(address _SELLER, address _BUYER, uint256 _100) public  
returns (bool success) require(_100 <= allowance[_SELLER] [msg.sender]);  
allowance[_SELLER][msg.sender] -= _100; _transfer(_SELLER, _BUYER, _100); return  
true;" (Garrie, 2018).
```

Accordingly, finding qualified arbitrators able to read code language is difficult; therefore, we suggest that arbitrators should be selected among certified smart contract developers who can read coding language. A dropdown list that indicates the area and level of expertise of each moderator can be created because an automated selection system, a dropdown list of moderators, would be more efficient for the blockchain investors. Similarly, no legal background requirement is needed to become an arbitrator to a smart contract dispute. However, it is recommended and would be helpful to appoint at least one lawyer. Lastly, we believe that all of these qualifications should be stated in the smart contract upon party's agreement.

4.5. Power of Arbitrators

The power of arbitrators is granted by the parties through arbitration clauses (Blackaby, 2015: 307) or by operation of law. While the parties confer to arbitrators the decision-making power, the law confers powers that can be exercised only by the national courts, i.e. the coercive power of national courts. Parties cannot confer powers they lack, exclusive to the courts, like using police force. It necessarily follows that arbitrators need the supplemental laws to use coercive power to enforce their decisions over property and persons (Blackaby, 2015: 308).

The excess of the above-mentioned powers may be a ground for challenging the arbitral award and the award being set aside (Model Law, Art 34). In other words, if the grounds for setting aside arbitral award in the arbitration laws of the seat include the arbitrators exceeding their powers, it may lead the arbitral award to be set aside.

In application of the above to a smart contract dispute, at issue is whether a moderator exceeds his/her power by ruling on a smart contract dispute. To prevent future confusions, parties should explicitly confer the authority provided to the moderator in the specific coding language of the smart contract. By doing so, the smart contract can be a power conduit to avoid a future set aside.

4.6. Institutional Support

When parties decide to resolve their future conflict through arbitration, they should also decide whether the arbitration is to be administered by an institution or ad hoc.

Institutional arbitration is administered according to the rules of an arbitration institution (Blackaby, 2015: 44), such as International Chamber of Commerce (“ICC”), International Centre for Settlement of investment Disputes (“ICSID”), London Court of International Arbitration (“LCIA”), or International Centre for Dispute Resolution by American Arbitration Association (“ICDR”). Additionally, there are industry based specialized arbitral institutions, such as Grain and Feed Trade Association (“GAFTA”), London Maritime Arbitration Association (“LMAA”), Federation of Oils, Seeds and Fats Association (“FOSFA”), London Metal Exchange (“LME”) (Moses, 2017: 14). Institutional arbitration is advantageous insofar as it provides certainty regarding the administration of arbitration, such as timely appointment of the arbitrators, arbitration fees and expenses, etc (Blackaby, 2015: 45).

In an ad-hoc arbitration, parties may opt out of selecting an arbitration institution to conduct said arbitration (Blackaby, 2015: 42). Parties moreover are free to shape the administration of arbitration (Blackaby, 2015: 44). Parties also do not need to pay administration fees and expenses (Moses, 2017: 10). Although the majority of ad-hoc arbitrations are conducted pursuant to the United Nations Commission on International Trade Law Arbitration Rules (“UNCITRAL Arbitration Rules”), parties can establish their own set of rules to be followed during the course of arbitration (Blackaby, 2015: 42).

In application of the above to a smart contract dispute, given the nature of blockchain platforms, we believe that ad-hoc arbitration is ideal for smart contract disputes.³² For decentralized disputes not relying

---

³² However, China requires the appointment of an arbitration institution in the arbitration agreement. This means the ad-hoc arbitration will be deemed invalid. Article 16 of the People’s Republic China Arbitration Law reads that “*An arbitration agreement shall contain the following particulars: ... (3) a designated arbitration commission.*”; Article 18 of the People’s Republic China Arbitration Law reads that “*If an arbitration agreement contains no or unclear provisions concerning . . . the arbitration commission, the parties may reach a supplementary agreement. If no such supplementary agreement can be reached, the arbitration agreement shall be null and void.*”

on any centralized laws or authorities, an ad-hoc arbitration, where the parties will be free to establish their own set of rules for the administration of arbitration, is recommended. Additionally, similar to industry based specialized arbitral institutions, forming a platform whereby users of smart contracts on a particular blockchain can have their arbitration administered is recommended.

Today, arbitration institutions and third-party companies started to create model rules for blockchain disputes.³³ For instance, while JAMS launched a set of model rules for blockchain arbitration in September 2018 (Jams, 2018), Sagewise, a third-party dispute resolution company, provides dispute resolution methods outside the smart contract (Sagewise, 27 March 2019).

4.7. Enforcement

NY Convention requires the signatory states to enforce not only the arbitration agreements but also the arbitration awards made within the NY Convention territory (New York Convention, Art. 1). After an arbitral award is rendered, a losing party should comply with it (Model Law, Art. 34 (2)). Otherwise, to enforce the arbitral award, the winning party will need to seek judicial assistance of the national courts of the place of enforcement (Moses, 2017: 225). The grounds for non-enforcement are listed exhaustively under the NY Convention (New York Convention, Art. 5). These are namely party incapacity (New York Convention, Art. 5 (1)(a)), invalidity of arbitration agreement (New York Convention, Art. 5 (1)(b)), lack of notice or fairness (New York Convention, Art. 5 (1)(b)), excess of authority (New York Convention, Art. 5 (1)(c)), not complying with the parties' agreement (New York Convention, Art. 5 (1)(d)), awards that had been set aside (New York Convention, Art. 5 (1)(e)), arbitrability (New York Convention, Art. 5 (2)(a)), and public policy (New York Convention, Art. 5 (1)(b)). As for the arbitrability ground, each state determines the type of disputes that are resolved through arbitration. Typically, commercial and contractual disputes are arbitrated (Moses, 2017: 241). Similarly, as for the public policy ground, the enforcement of arbitral award may be denied on the ground that enforcement of such award violates the laws related public policy of the state of enforcement.

Since blockchain developers' concern involved creating a decentralized platform free of strings attached to any national legal system, programmers did not consider creating algorithms linking a smart contract to the legal court system of any jurisdiction. They purport to keep the national courts out of the smart contract disputes. Consequently, while enforcement of traditional arbitral awards involves national courts, moderator's decisions in a smart contract dispute resolution setting does not require the involvement of national courts. The absence of national court's intervention stems from the fact that the moderator's decision is enforced upon moderator's electronic signing. Therefore, the nature of smart contract eliminates

---

³³ These rules are not made public yet.

the need for application for enforcement as the decision of the moderator is enforced immediately once s/he signs a certain function according to his/her decision (Krishnamachari Interview, 08.04.2019).

5. CONCLUSION

Traditional legal systems are not suitable to resolve disputes arising from smart contracts as smart contracts were conceived to be bound by no legal system. Eventually, the traditional arbitration platforms require the national court involvement at some point either at the end of the arbitral proceeding or throughout the arbitral proceeding. However, this defeats the decentralized nature of blockchain based smart contracts.

As mentioned above, the nature of the smart contract transactions is decentralized which means the power is shifted from government to the people. Since the idea is to create a platform separate from state regulations, the disputes arising therefrom should also be separated from national court systems. Therefore, we may need to leave our understanding of traditional arbitration where the national court involvement is required. To this end, we believe that a decentralized arbitration should be conducted without national courts involvement.

Given that currently there is no development of decentralized arbitration guidelines, we believe that smart contract dispute resolution methods should be implemented in smart contract itself at the beginning of the execution. To this end, we suggest the following in writing smart contracts and execution thereof:³⁴

- Users should be explicit in giving consent to resolve their conflict through arbitration either by adding a coding arbitration clause in the original smart contract or by submission agreement which can be in the form of traditional contract.
- Users should choose the seat in a state which is fairly liberal and friendly towards the blockchain transactions.
- Users should create their smart contracts on a permissioned blockchain. If the smart contract is created on a permissionless blockchain, then users should make sure that party identification is revealed.
- Users should select the arbitrator before entering into the smart contract. Both users should reach out to the arbitrator and ask certain questions as to his/her ability to resolve such conflicts.
- Users should be careful in selecting the arbitrator who can understand and read coding language to form an arbitration panel constituted by programming experts.

---

³⁴ iOlive is a platform where non-programmers are allowed to write smart contracts and design blockchain applications by using their natural language.

- Once the users agree on the arbitrator, they should later name the arbitrator in the smart contract and add a coding language where both parties explicitly agree on the arbitrator's authority to resolve the conflict;
- Users should pick ad-hoc arbitration, creating their own rules for the administration of the arbitration. If ad-hoc arbitration is not preferred, users should pick an arbitration institution that has a blockchain industry arbitration institution.
- Users should try to keep the court system out of the dispute resolution methods as much as possible as it is uncertain whether the traditional courts will be welcoming or not of smart contracts.

Overall, the current smart contract dispute resolution guidelines and protocols implemented in smart contracts have positively impacted the investors transacting on blockchains and accomplished several goals. Still, traditional arbitration rules should adjust to be suitable to resolve disputes arising from smart contract transactions. In the alternative, current smart contract dispute resolution methods should also evolve by either implementation of arbitration rules in the smart contracts on the blockchain, or development of a blockchain based arbitration institution specialized in arbitration of smart contract disputes. Perhaps, these improvements and adaptations will engender a completely decentralized arbitration system suitable for the resolution of decentralized markets dealing with smart contracts on blockchain platforms.

REFERENCES

- Andrew, P. (2018) "Who is Nick Szabo?", <https://coincentral.com/who-is-nick-szabo/>, (15.04.2019).
- Arbitrationblog, (2017) "Decrypting Cryptocurrencies: Why Borderless Currencies May Benefit from Borderless Dispute Resolution"
<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2017/11/02/decrypting-cryptocurrencies-borderless-currencies-may-benefit-borderless-dispute-resolution/>, (04.03.2019).
- Blackaby, N., Partasides, C., Redfern, A. and Hunter, M. (2015) "Redfern and Hunter on Int'l Arbitration", New York, Oxford University Press.
- Brummer, C. and Yadav, Y. (2019) "Fintech and the Innovation Trilemma", *Georgetown Law Journal*, 107: 235-258.
- Garrie, D. B. (2018) "Mediators Need to Become 'Bilingual' to Resolve Smart Contracts" *Lawcom*: <https://www.law.com/legaltechnews/2018/12/05/mediators-need-to-become-bilingual-to-resolve-smart-contracts/?slreturn=20190226202407>, (04.03.2019).
- Givari, D. (2018) "How Does Arbitration Intersect with the Blockchain Technology that underlies Cryptocurrencies?", *Kluwer Arbitration Blog*:

- <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/05/05/scheduled-blockchain-arbitration-april-17-2018/>, (20.02.2019).
- Haber, S. and Stornetta, S. (1991) “How to Time Stamp a Digital Document”, *Journal of Cryptology*, 3: 99-111.
- Interview with Jason Velez, Esq., ILAW CEO and Platform Architect, Cross Campus (27.03.2019).
- Interview with Professor Bhaskar Krishnamachari, Professor of Electrical Engineering-Systems and Computer Science, University of Southern California, School of Engineering (08.04.2019).
- Solidity, (2018) “Introduction to Smart Contract”, <https://solidity.readthedocs.io/en/v0.4.24/introduction-to-smart-contracts.html>, (20.02.2019).
- JAMS (2018) “Launches Smart Contracts, Blockchain and Cryptocurrencies Practice”, <https://www.jamsadr.com/news/2018/jams-launches-smart-contracts-blockchain-and-cryptocurrencies-practice>, (21.03.2019).
- Jia, H. and Adland, R. (2019) “Smart Contracts and Demurrage in Ocean Transportation”, Second International Symposium on Foundations and Applications of Blockchain, Los Angeles-California.
- Levi, S. D. and Lipton, A. B. (2018) “An Introduction to Smart Contracts and Their Potential and Inherent Limitations”, <https://corpgov.law.harvard.edu/2018/05/26/an-introduction-to-smart-contracts-and-their-potential-and-inherent-limitations/>, (12.04.2019).
- Maynard, S. and Chan, E. (2017) “Decrypting Cryptocurrencies: Why Borderless Currencies May Benefit from Borderless Dispute Resolution”, <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2017/11/02/decrypting-cryptocurrencies-borderless-currencies-may-benefit-borderless-dispute-resolution/>, (17.02.2019).
- Miyagawa, S. and Morita, Y. (2009) *Financial Crisis of Finland, Sweden, Norway and Japan*, 19 KGU 45.
- Moses, M. (2017) “The Principles and Practice of International Commercial Arbitration”, New York, Cambridge University Press.
- Rogers, J. and Ibrahimov, A. (2018) “Cryptocurrencies and Arbitration —A Match Made in Heaven?”, <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/cae35319/cryptocurrencies-and-arbitration-mdashbra-match-made-in-heaven>, (02.04.2019).
- Scott, A. (2018) “Vitalik Buterin: I Quite Regret Adopting the Term ‘Smart Contracts’ for Ethereum, Bitcoinist”, <https://bitcoinist.com/vitalik-buterin-ethereum-regret-smart-contracts/>, (10.04.2019).

- Szabo, N. (1996) “Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets”, http://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html, (11.04.2019).
- Terrien, A. and Kerjean, A. (2018) “Blockchain and Cryptocurrencies: The New Frontier of Investment Arbitration?”, <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/10/18/blockchain-and-cryptocurrencies-the-new-frontier-of-investment-arbitration/>, (21.03.2019).
- United Nations (1958) “Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards”, Vienne, UNCITRAL.
- United Nations Commission on International Trade Law (2006) “UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985”, https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf, (21.06.2019).
- Werbach, K. and Cornell, N. (2017). “Contracts Ex Machina”, *Duke Law Journal*, 67: 313-382.
- Norton Rose Fulbright (2017). “Arbitrating Smart Contract Disputes”, <https://www.nortonrosefulbright.com/en-us/knowledge/publications/ea958758/arbitrating-smart-contract-disputes>, (14.04.2019).
- Wheaton, W. C. and Nechayev, G. (2008) “The 1998–2005 Housing “Bubble” and the Current “Correction”: What’s Different This Time?”, *Journal of Real Estate Research*, 30(1): 1-26.
- Williams, A. (2018) “Escrow Smart Contract Specification in OpenBazaar”, <https://openbazaar.org/blog/Escrow-Smart-Contract-Specification-in-OpenBazaar/>, (09.04.2019).

EKİM SAVAŞI VE İSRAİL KARAR ALMA MEKANİZMASI: TECRÜBELERİN VE GRUP DÜŞÜNCESİNİN OLUMSUZ ETKİSİ

Can DONDURAN*

ÖZET

Devletin ve özellikle de dış politika yapımının bir kapalı kutu olmaktan gittikçe uzaklaşması karar alma süreçlerine yönelik ilgi ve gözlemlerin artmasına yol açmıştır. Bekleneceği üzere, olağan durumlar için yapılandırılmış bu süreçlerin karşılaşılan kriz ve savaş gibi durumlardaki işleyişi ise ayrı bir önem ifade etmektedir. Bu çalışma, İsrail'in kendine has yapısal özelliklerinin etkisiyle şekillenmiş karar alma mekanizmasının 1973 yılındaki Ekim (Yom Kippur) Savaşı sırasındaki işleyişini ele almaktadır. Bu konu üzerine yapılmış çalışmaların ve yayınlanmış anı niteliğindeki eserlerin bağlamsal analizi yoluyla bu dönemde alınan kararlarda önemli rol oynayan etmenler, çalışmanın merkezinde bulunacaktır. Temelde, öncelikle askeri hareketliliğine dair istihbaratın ve Sovyet personelinin bölgeden tahliyesinin verdiği sinyallerin göz ardı edilmesi ve sonrasında önleyici herhangi bir hamlede bulunulmaması biçiminde ortaya çıkan üç kritik karara odaklanılarak, bu kararların alınışında etkili olan faktörler incelenecek ve bu şekilde karar grubu üyelerinin geçmişte edindikleri tecrübelerin ve grup düşüncesi (grupthink) kavramının söz konusu bu kararların ortaya çıkışındaki etkisi aydınlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Dış Politika, Karar Alma, Grup Düşüncesi, Ekim Savaşı

Jel Kodları: D74, D81, D91, F59, N45

THE OCTOBER WAR AND ISRAEL'S DECISION-MAKING MECHANISM: THE ADVERSE IMPACT OF EXPERIENCES AND GROUPTHINK

ABSTRACT

The transformation of the state, and especially the foreign policy-making, triggered an increase in the interest and the number of studies focusing on this process. Not surprisingly, such processes are structured for usual circumstances, and their functioning in times of war or crisis becomes considerably significant. This study examines the structure and formation of the Israeli decision-making mechanism, shaped by the country's idiosyncrasies, throughout the October War (Yom Kippur), in 1973. Built on a contextual analysis of past studies and bibliographic materials treating this subject, the variables that

---

*Arş. Gör., İstinye Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: can.donduran@istinye.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-2737-1410

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 13 Mayıs 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 29 Eylül 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 9 Ekim 2020

have played a substantial role in the making of the relevant decisions would be at the center of this article. We will focus on three crucial decisions, notably the disregard of the significant intelligence reports regarding increasing military activity, the signals sent by the evacuation of the Soviet officials from the region, and to eschew any pre-emptive measures, in this research. By analyzing the making of these decisions, we will put forward the impact of multiple factors, shedding light on the adverse nature of the influence of experiences and the concept of groupthink.

Key Words: *Israel, Foreign Policy, Decision-making, Groupthink, October War*

Jel Codes: *D74, D81, D91, F59, N45*

1. GİRİŞ

Dış politika ve karar alma analizi (DPKA) alanındaki sayısı ve etkisi gittikçe artan çalışmaların temel özelliklerinden birisi, belki de en önemlisi, söz konusu kararın alınış biçimi üzerine yoğunlaşması olarak gösterilebilir. Doğrudan sonuç odaklı analiz yaklaşımından kaçınmak suretiyle kararın alınış sürecine ve içeriğine odaklanılması, dış politika alanında “kara kutu” olarak değerlendirilen, görece karanlık alanın da aydınlatılması adına oldukça katkıda bulunur (Kegley, 1987). Bunun yanında, olağan süreçler dışındaki kriz, savaş gibi dönemleri kapsayan bu alandaki bir analiz bize, incelenen devletin yapısı ve olağandışı koşullardaki dış politika davranışının şekillenmesi ve muhtemel davranış tercihi noktasında oldukça yol gösterici niteliktedir.

Ele alındığı perspektiften bağımsız olarak, krizler üzerine geliştirilen analizler, krizi, kriz öncesi, kriz ve kriz sonrası olarak isimlendirilen üç aşama aracılığıyla ele alırken, kriz sürecini ortaya çıkaran temelde üç farklı faktör üzerinde durulur. Bunlar, temel değerlere yönelik artan tehdit algısı, karar üzerindeki zaman baskısı ve yüksek silahlı çatışma olasılığı olarak sıralanabilir (Hermann, 1972; Brecher, 1979). Bu etmenlerin karar alıcılar üzerindeki etkisi arttıkça, karar alma mekanizmasının da olağan işleyişinden ayrılarak farklı bir biçimde şekillenmesi beklenir. Bir başka deyişle, “savaşa dair belirsizlik, bir değer tehdit altında olması ve zaman baskısı bir durumu kriz yapar ve ‘kriz tipi’ karar almaya yol açar. (Brecher, 1979).” Bu anlamda savaşlar ve bu savaşlarda en azından kilit önemdeki kararların alınış biçimlerine dair bir inceleme, bir devletin olağandışı hallerdeki uluslararası davranışına ilişkin oldukça aydınlatıcı olacaktır.

Bu çerçevede, İsrail, savaş ve krizlerle dolu geçmişiyile bu alandaki bir çalışma için oldukça zengin bir yelpaze sunmaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınacak olan 1973 İsrail-Arap Savaşı da hem İsrail dış politikasının tarihsel evrimi üzerinde yarattığı kırılma açısından taşıdığı önem hem de eşzamanlı olarak birden fazla Arap Devletine karşı girişilen geniş kapsamlı son mücadele olması açısından tercih edilmiştir. Aynı zamanda görece yakın bir geçmişte yaşanması ve yukarıda bahsedilen önemli özellikleri dolayısıyla söz konusu dönemdeki karar alma sürecine ilişkin ulaşılabilir nitelikteki kaynakların fazlalığı da bu tercihte etkin rol oynamıştır. Arap güçleri tarafından sürpriz nitelikteki bir saldırıyla patlak veren bu savaş, İsrail tarafında yarattığı şok ve ilk etapta yarattığı zarar ile sadece Orta

Doğu dengeleri açısından değil Arap-İsrail mücadelesinin gelecekteki doğası açısından da oldukça önemli bir kırılma noktası teşkil etmektedir. İsrail'in o güne kadar gerçekleşen çatışmalar sonucunda oluşturduğu yenilmezlik mitine önemli bir darbe niteliği taşımasının yanı sıra, iki süper gücü karşı karşıya getirmeye oldukça yaklaşması ve Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü bir dönemde uluslararası aktörleri neredeyse bir nükleer savaşın eşiğine getirmesi sebebiyle de 1973 Savaşı, yakın tarihin en kritik askeri gelişmeleri arasındadır. Sonucunda, Washington'dan aldığı destek yardımıyla İsrail tarafı 1967 yılındaki savaşta edindiği kazanımların önemli kısmını korumayı başarmış olsa da bu savaş sırasında yaşananlar hem bölge dinamikleri hem de İsrail karar alma mekanizması ve güvenlik stratejisinin tekrar düzenlenmesi gerekliliğini ortaya koymak suretiyle önemli bir dönüşümün tetikleyicisi olmuştur.

Kendine has ayırıcı nitelikleri sebebiyle kuruluşundan bu yana İsrail dış politikası diğer devletlere kıyasla oldukça farklı biçimde şekillenmiştir. Güvenlik kaygılarının neredeyse diğer her alanın üzerinde algılanması, dış politikanın odağının güvenlik üzerinde kalmasına ve hatta dış politika ve güvenlik politikası ayırımının belirsizleşmesine sebep olmuştur (Keleşoğlu, 2014). Karar alma süreci de bu koşulların etkisiyle plansız, sistemsiz ve genelde tepkisel olarak işleyen bir mekanizma (El-Gendy, 2010: 183-186) olarak şekillenen İsrail'in dış politikası, "1948 yılında kuruluşundan itibaren oldukça kişisel, politize, tepkisel, *ad hoc* ve sistemsiz olma eğilimindedir" (Brownstein, 1977:260). Bu durumun ortaya çıkışında, varlığı daimî kabul edilen yaşamsal tehdit algısı ve düşmanlarla çevrili bir bölgede yeni kurulan bir devlet olma durumunun oldukça belirleyici olduğu inkâr edilemez. Bu durumun değişmesi ve sürecin daha sistematik bir biçime dönüşmesi için uzun süre beklenmesi gerekmiştir. Farklı bir biçimde ifade etmek gerekirse, 1973 Savaşı esnasında İsrail karar alma mekanizması, genel hatlarıyla yukarıdaki gibi tanımlanmaktaydı. Bu durum, çalışmanın ilk bölümünde daha detaylı biçimde ele alınacaktır.

Düşük seçim barajı (o tarihte %2,5), ve temsil sistemi nedeniyle İsrail'de, kuruluşundan itibaren hiçbir zaman tek bir parti İsrail yasama organı Knesset'te hükümet kuracak çoğunluğu elde edememiştir. Bu sebeple, dış politikaya ilişkin kararların alındığı Kabine, her zaman koalisyonlar biçimde oluşturulmuş ve kararlar, koalisyondaki dengelerin gözetilmesi yoluyla alınmıştır. Bu bağlamda, nihai karar alma birimi olarak, farklı birey ya da kurumların temsilcilerinin oluşturduğu ve –koalisyon içerisindeki dengeler gereği- kimsenin bir diğerini kendisine boyun eğmeye zorlama yeterliliğini olmadığı bir yapı olarak tanımlanan özerk aktörler koalisyonu işaret edilebilir (Hermann, 2001:57). Bu şekilde ele alındığında, karar alma birimi yaklaşımı İsrail özelindeki analizleri için çok uygun bir çerçeve gibi dursa da altı çizilmesi gereken nokta, nihai karar alma biriminin her şartta aynı olmayabileceğidir. Başta krizler olmak üzere farklı alanlara ya da konulara yönelik geliştirilen politikalar, farklı birimler tarafından oluşturulabilir. Dış politika kararının ilişkili olduğu olayın doğasına göre nihai karar alma birimi değişebilir ve bu birimlerin yapısal özellikleri, başat lider, küçük grup ya da koalisyon olması fark etmeksizin, söz konusu devletin dış politikasını şekillendirici niteliktedir (Hermann ve Hermann, 1989).

1973 Savaşı özelinde ele aldığımızda İsrail'deki durum buna benzer biçimde şekillenirken, literatürde adeta dönemin Başbakanı Golda Meir ile özdeşleşmiş hale gelen, Savaş Kabinesi ya da Beyin Takımı¹ olarak da adlandırılan, bu savaşla ilgili kritik kararların alınmasında kilit rol oynayan grup, nihai karar alma birimi olarak öne çıkmaktadır. Karar alma birimlerine ilişkin teorik çerçevede hareket eden bu çalışmada, ani gelişen savaş benzeri durumlarda oluşturulmasına ilişkin eğilimin artabileceği vurgulanan, yasal ya da resmi olarak şekillenmesine gerek duyulmayan ve içerisindeki bireylerin genelde yüz yüze etkileşimi sonucu ortak karar alan nihai birim olarak küçük grup mekanizması (Hermann, 2001; Hermann, Stein, Sundelius ve Walker, 2001) üzerinde durulacaktır. Yine Margaret Hermann'ın vurguladığı üzere, bu yapının işleyişini, grup üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar ve fikir uyuşmazlıklarıyla başa çıkma yöntemleri üzerinden analiz edecek (Margaret, Hermann, 2001:65) ve savaş sonunda, kazanılmış olsa dahi, İsrail açısından tarihin en büyük askeri başarısızlıklarından birine yol açan kararların alınışını bu yöntemle inceleyeceğiz.

Bu bağlamda, çalışmanın daha güçlü bir temele oturtulması adına Janis (1971) tarafından geliştirilen 'grup düşüncesi' (*groupthink*) kavramı, söz konusu küçük grubun işleyişi ve üyelerinin konumları ve eğilimlerinin belirlenmesi adına önemli bir araç olacaktır. Bunun yanında, kriz dönemlerinde etkinliği ve işlevselliği görece azalan rasyonel aktör odaklı teorilere ek olarak, böylesi periyotlarda genellikle etkisi oldukça artan, karar alıcının geçmiş tecrübelerinin, inanışlarının ve duygusal faktörlerin de analize dahil edildiği bir tutum da bu çalışma açısından önemli bir araç olarak görülmektedir. Kriz anlarında artan zaman baskısı ve yükselen tehdit algısı, kaçınılmaz olarak genelde karar alıcı bireyi rasyonellikten uzağa iten bu unsurların karar üzerindeki rolünün artmasına yol açtığından, rasyonel aktör varsayımı üzerine kurulu yaklaşımların söz konusu bu durumlarda açıklayıcı kapasitesi oldukça sınırlanmaktadır. Bir başka ifadeyle olağandışı durumlar, olağandışı eğilimleri de beraberinde getirmektedirler.

Buna bağlı olarak, olağanüstü hallerde karar alıcı üzerindeki belirleyici etkisi oldukça belirginleşen "tecrübelere dayanarak" (*heuristic*) karar alma eğilimi de grup üyelerinin karar alma sürecindeki düşüncelerinin analizi açısından bir model olarak kullanılacaktır. Özellikle zaman baskısının arttığı dönemlerde gözlemlenen, bilişsel kısa yolları kullanma eğilimiyle doğan bu karar alma biçimi (Mintz ve DeRouen, 2010:17), dönemin İsrail karar alıcılarının yaşanan gelişmeleri algılama ve yorumlama noktasındaki etkinliklerini, sorunu tanımlamalarını ve belki de en önemlisi, bilgiyi işlemelerini oldukça ciddi biçimde etkilemiştir. Karar alıcılar sıklıkla yeni olayları geçmişteki tecrübeleri üzerinden tanımlamaya eğilimli oldukları gibi bazen bu tecrübe ve inanışlar, bilginin yorumlanması ve seçeneklerin oluşturulması gibi noktalarda etkin rol oynayarak kararın şekillenmesinde oldukça belirleyici olabilirler (Shapiro ve Bonham, 1973:160-161).

---

¹ İngilizce kaynaklarda, "War Cabinet", "Kitchen Cabinet" veya "Inner Circle" şeklinde ifade edilmektedir.

Kıyası, karar alıcı elitin zihninde hali hazırda mevcut imajlar ve geçmiş tecrübelerinin etkisi de bu çalışmada ayrıntılı olarak incelenecek olup, bu süreç üzerine gerçekleştirilmiş kapsamlı çalışmalar ve dönemin özelliklerini yansıtan, erişilebilir, kaynaklardan faydalanılarak hareket edilecektir. Bu çerçevede, ilk kısımda, öncelikle dönemin İsraili karar alıcıları ve hem genel hem de 1973 Savaşı'na yönelik algı ve fikirlerinden bahsedildikten sonra, savaşa giden dönemde İsrail siyasi hayatı ile birlikte savaşın başlamasının ardından verilen ve ilk etaptaki başarısızlığın en büyük sebebi olarak da görülen kararlar ve Savaş Kabinesi'nin konumu ve yapısı üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise söz konusu kararların alınışa ilişkin olarak bu küçük grubun organizasyonu, grubun yapısı, bilgi toplanması ve işlenmesine dair problemler ele alınacaktır.

2. İSRAİL KARAR ALICI ELİTİ VE KİLİT KARARLAR

6 Ekim 1973 tarihinde başlayıp yaklaşık yirmi gün süren savaşta İsrail hükümetinin karar alma mekanizması, özellikle kilit önemdeki kararlar göz önüne alındığında, çok sınırlı sayıda bireyin erişimiyle şekillenmiştir. Beyin Takımı'nı oluşturan bu bireylerin hem kariyer anlamında hem de fikirlerinin şekillendiği şartlar noktasında arka planlarını anlamak, bu süreçte, İsrail açısından sonuçta aslında kazanılan bir savaş bir askeri felaket, tarihi bir uyarı olarak hatırlamaya iten sonuçları doğuran kararların alınışını anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu kriz boyunca alınan farklı nitelikteki yirmi karar Michael Brecher (1980) tarafından oldukça detaylı bir biçimde incelenmiştir. Bu çalışmanın ölçeği gereği, savaşın sonundaki zaferi bile gölgeleyen, biri kriz öncesi, ikisi kriz döneminin başında alınan üç kritik karar ele alınacak olup hem bu kararlar hem de diğerleri üzerinde bariz bir etkinliğe sahip olduğu görülen Savaş Kabinesi'nin yapısı ve işleyişi üzerinde durulacaktır.

Bu kararlardan ilki 3 Ekim tarihli toplantıda Suriye ve Mısır'daki askeri hareketlilik bilgilerinin çok ciddi görülmeyip, 7 Ekim'deki olağan Kabine toplantısında ele alınması yönünde şekillenen eğilimdir. İkinci kararı ise 5 Ekim tarihli, yoğunlaşan askeri tehlike bilgisi ve Sovyet yetkililerin hızla tahliyesine dair bilgiye rağmen tehdidin önemsiz olarak değerlendirilip geniş çaplı bir seferberliğin ilan edilmemesi oluşturur. Son olarak, 6 Ekim sabahı yapılan Beyin Takımı toplantısında verilen önleyici (pre-emptive) saldırı yapılmaması kararı ele alınacaktır. Bu kararların diğerlerinden farklı olarak bu analiz kapsamında incelenmesi yönündeki tercihin sebebi ise savaşın seyrine ve yarattığı etkinin büyümesine yol açan gelişmelere sebep olan temel stratejik eğilimleri yansıtıyor olmalarıdır. Esasen, bu üç karar sebebiyle Arap kuvvetleri sürpriz bir saldırıyla İsrail tarafını şaşırtıp başlangıç aşamasındaki ilerlemeleri sağlayabilmişlerdir. Savaşın Arap-İsrail ilişkileri ve bölgesel dengeler üzerindeki dönüştürücü etkisi de bu durum dolayısıyla ortaya çıkmış ve çatışmanın küresel boyuta ulaşma riski de bu kararların sonuçlarını oldukça ciddi boyuta çıkarmıştır. Bir başka ifade ile bu kararların en az bir tanesi olduğundan farklı şekillenmiş olsa, sadece bölgesel dinamiklerin kaderi değil, uluslararası dengelerin de çok farklı bir biçimde ortaya çıkacak olması muhtemel görünmektedir. 1973 Savaşı'nın can alıcı noktasının İsrail'in beklenmedik bir saldırı sonucunda askeri anlamda gerilemeye zorlanması

olduğu düşünüldüğünde, bu sürprizin etkisinin altında yatan sebebin söz konusu bu üç karar olduğu aşıkardır ve bu durum, bu kararları ele almamızın temel sebebini oluşturmaktadır.

2.1. Karar alıcıların askeri geçmişleri ve düşünce yapıları

Bu kısma başlarken belirtmekte fayda var ki, ele alınan savaş özelinde, karar alıcı elit dendiğinde bahsedilen isimler, Başbakan Golda Meir, Savunma Bakanı Moshe Dayan, Başbakan Yardımcısı Yigal Allon ve Savaş Kabinesi'ndeki rolü diğer üçüne göre oldukça zayıf olan, Devlet Bakanı Yisrael Galili'dir. Ayrıca, her toplantıya katılmasa da Sanayi ve Ticaret Bakanı Haim Bar-Lev de Beyin Takımı'nda zaman zaman yer almıştır. Bunun yanında, kilit konularda danışmanlıkla görevli bütün bireyler İsrail Ordusu (IDF) bünyesinde yer alır ve bunlardan Genelkurmay Başkanı David Elazar, Beyin Takımı içerisindeki önemli üyelerdendir. Elazar dışında askeri danışman olarak önemli diğer bir pozisyonda ise istihbarat teşkilatı Aman'ın başındaki isim olan Elia Zahira ve yokluğunda bu görevi üstlenen Arye Shalev bulunmuştur. Bu noktada, özellikle vurgulanmalıdır ki süreç boyunca örneklerle de gösterileceği üzere, karar alma noktasında bütün bu bireyler Savaş Kabinesi içerisinde yer alsa da İsrail toplumu ve siyasi eliti nezdinde sahip oldukları saygın konum ve karizmalarıyla Golda Meir ve Moshe Dayan isimleri diğer grup üyelerine göre bir adım öne çıkmaktadırlar. Lider pozisyonunda olmamasına rağmen 1956'daki Süveyş Krizi'nde Genelkurmay Başkanı, 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda Savunma Bakanı olarak görev yapan Dayan'ın sahip olduğu karizma ve edindiği tecrübeler, grup içerisinde makamından ötürü sahip olduğu önemli konumunun fiili seviyesini oldukça yukarı taşımaktadır. Söz konusu olağanüstü durumun bir savaş olması dolayısıyla danışmanların askeri ağırlıkta olması doğal olarak nitelendirilebilecekken, dikkat çekici olan husus, muhalefetin savaş sırasında 'siyasi barış' prensibini benimsemesinden kaynaklı biçimde bu küçük gruptaki bütün bakanların –herhangi bir partiye mensup olmayan Ber-Lev hariç- aynı partiden olduğudur. Bu, olası anlaşmazlıkların ve ideolojik farklılıkların karar alımını etkilemesini engellemek adına atılmış bir adım olarak da düşünülebilir.

İsrail'in güvenlik odaklı dış politika yapısı ve başarılı askeri kariyerleri olan bireylerin halk nezdinde oldukça yüksek düzeyde desteğe sahip olması ülkede, özellikle 1950'li yıllardan itibaren askeri kariyerini tamamlayan, en az bir savaşta yer almış başarılı generallerin siyasi hayata girip karar alıcı önemli mercilerde bulunmalarını sağlamıştır. 1973 yılında Savaş Kabinesi'nin sivil kanadını oluşturan Dayan, Allon ve etkinliği bu ikisine göre sınırlı olan Galili bu akımın ilk jenerasyonunu temsil etmektedirler (El-Gendy, 2010:82). Ayrıca Haim Bar-Lev de yine eski bir Genelkurmay başkanıdır. Sivil kanadın bu askeri arka planı, devletin bağımsızlık belgesini imzalayan yirmi dört kişi içerisindeki iki kadından biri olan Meir'in liderliği ile birleşince, Arapları caydırmanın tek yol olduğuna dayanan klasik realist güvenlik doktrinine yönelik güçlü ve yıllardır süre gelen eğilim ile Araplar karşısındaki

herhangi bir tavizin kategorik reddi gibi konuların, söz konusu bireylerin olayları yorumlamasını ve ürettikleri çözümlerin yapısını belirleyici faktörler haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu durumun bir diğer sonucu ise bu bireylerin, İsrail’de o dönemde oldukça yaygın olan ve art arda kazanılan zaferlerin etkisiyle oldukça büyüyen ‘yenilmezlik miti’nin yarattığı rehavetten oldukça etkilenmiş olmalıdır. Bu noktada, sadece Allon diğerlerinden biraz daha farklılaşarak Beyin Takımı toplantılarında bu tehlikeyi dile getirirse de ne Ordu’nun başındaki Elazar ne de diğer üyeler bu durumun etkisinden kurtulamamış haldedir ve Başbakan Meir de danışmanlarının çoğunluğunun eğilimine güvenmektedir (Brecher, 1980:59-67). Grubun işleyişinin kavranması açısından da oldukça önemli olan bu konu, bu çalışmada ele alınan kararların hepsinde etkili olmuştur. Başbakanın kararının sorumluluğunu tek başına taşımaktan çekinmesi ya da yakınındakilere gereğinden fazla güvenmesi, savaşın ilk günlerindeki ağır kayıpların en temel nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Genel olarak baktığımızda, karar alma sürecini yürüten elitin oluşturduğu grup sivil ağırlıklıdır. Yani, Brecher’ın (1980) da vurguladığı gibi sürecin sivil bir düzlemde yürüdüğü ve ayrıca bürokratların karar mekanizmasına dahil edilmediği doğru gibi görünmektedir (Brecher, 1980:244). Ancak, altı çizilmesi gereken husus, askeri bir geçmişe sahip olmayan bir başbakanın, başta Dayan olmak üzere, çok fazla güvendiği az sayıda kişi ile bu işi yürütmesi ve üyelerden farklı fikirlerde olanların görüşlerini ifade etmeleri hususunda teşvik edici bir tutum takınmamasının sürecin sağlıklı yürütmesini engellemiş olduğudur. Bu durumun sonucunda, Galili ve Allon zamanla süreçten dışlanmış ve kritik kararlar askeri istihbarat görevlilerinden gelen bilgiler ışığında, Meir, Dayan ve Elazar üçlüsü tarafından alınır hale gelmiştir. Başbakan yardımcısı olarak Allon’un kriz boyunca tek bir kamu açıklaması yapmaması (Brecher, 1980) bunun en net göstergelerinden biridir.

Bu anlamda Savaş Kabinesi’nin aldığı kararlarda, altı çizilen bu bireysel ve yapısal dinamiklerin dışında, üyelere aktarılan bilginin de oldukça büyük önemi vardır. Bu *ad hoc* forumun nihai karar birimi haline gelmesi ve toplanan bilgiyi işleyip yorumlaması da bu anlamda incelenmesi gereken konulardır.

2.2. Bilginin toplanıp işlenmesi ve kritik kararlar

Beyin Takımı, savaşa doğru giden süreçte kendiliğinden ortaya çıkmış, yasal ya da resmi herhangi bir dayanağı olmayan bir yapı olarak süreç içinde nihai karar birimi haline dönüşmüştür. Zaten böyle bir ‘küçük grubun’ nihai karar birimi olarak kabul edilmesi için yasal olarak oluşturulması veya belirli sayının üzerinde bir üyeye sahip olması gibi bir gereklilik de söz konusu değildir (Hermann ve Hermann, 1989). Aynı zamanda, bu yapı, İsrail’de dış politikanın kişiselleştirilmesi eğilimine uygun olarak, Başbakan Meir’in sadece güvendiği birkaç kişiyle kriz dönemindeki kararları hızlıca almak istemesinin de doğrudan bir sonucudur (El-Gendy, 2010:53).

Breuning’in (2007) de vurguladığı gibi küçük gruplar, dış politika noktasında genelde çift yönlü bir role sahiptirler. “Öncelikle gruplar, bir *think tank* rolü üstlenerek bilgiyi toplar, düzenler ve olayı anlayabilmek adına işlerler... İkinci olarak ise bir komuta merkezi gibi hareket ederek seçenekler üretir

ve değerlendirirler. Komuta merkezi bir karara ulaşmakla yükümlüdür (Breuning, 2007:101).” Bu anlamda, grupların işleyişi *polyheuristic* teoriyle vurgulanan iki aşamalı karar alma (Mintz ve DeRouen, 2010:85-86) sisteminin bir benzeri olarak de değerlendirilebilir.

İsrail özelinde bu noktada altı çizilmesi gereken husus, istihbarat akışını sağlayan kurumların kimliğinde yatmaktadır. Ülkede sadece IDF ve Savunma Bakanlığı dış politika alanında bağımsız araştırma ve bilgi toplama yetkisine sahiptir. Bunun yanında, özellikle Moshe Dayan döneminde bu iki kurumun birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. (Brownstein, 1977:273). Bu durumda ülkenin o dönemde, ABD ile ilişkiler ile birlikte temel dış politika önceliğini oluşturan Arap komşularında Dışişleri Bakanlığı’nın temsilciliğinin bulunmamasının da etkisi olmakla birlikte ortaya çıkan sonuç, başta Mossad ve AMAN olmak üzere askeri kurumların topladığı istihbaratın yine Elazar gibi askerler ya da Dayan gibi uzun bir askeri geçmişe sahip politikacılar tarafından işlenip yorumlanmasıdır. Yani, bir asker tarafından yazılan rapor yine bir asker (Elazar) ve bir eski asker (Dayan) tarafından yorumlanıyor ve değerlendirmeler ile birlikte muhtemel seçenekler, bu sürecin sonunda başbakana sunuluyordu. Buna bir de İsrail’in ilk jenerasyon askerlerinde görülen yenilmezlik mitine dair sarsılmaz inanç, Arapların askeri potansiyelinin küçümsenmesi ve çeyrek asırlık zafer sarhoşluğu eklenince, uzmanların son ana kadar Suriye ve Mısır’ın bir saldırı gerçekleştirebileceğine ihtimal vermemesi Başbakan Meir’in seçenekler konusunda elini oldukça kısıtlamaktaydı. Öyle ki, 3 Ekim günü iki cephenden gelen askeri hareketlilik iddialarının ciddiye alınmayıp dört gün sonraki olağan Kabine toplantısına bırakılması ve daha sonra 5 Ekim’de Sovyet yetkililerin ve ailelerinin Suriye’den hızla tahliyesi bilgisiyte tekrar bir araya gelindiğinde, bir seferberlik kararının alınmaması kararlarına ilişkin pişmanlığını belirttiği anlarında Golda Meir durumu anlatırken şöyle demektedir: “[3 Ekim’deki toplantıda] Gelen bilgilere rağmen kimse yedek askerlerin çağırılmasına gerek olduğunu ve savaşın yakın olduğunu düşünmüyordu (Meir, 1975:352).” 5 Ekim’deki gelişmeler karşısında ise Meir, yapması gerekeni yapmadığını vurgulayarak, “istihbarat yetkililerinin değerlendirmelerinden eminliği ve toplantıdaki askerlerin bu değerlendirmelere tamamen iştirak etmeleri karşısında benim seferberlik konusunda ısrarcı olmam mantıksız olurdu (Meir, 1975:355)” diyordu. Özellikle Dayan’ın savaşın çıkmayacağı yönündeki fikirleri o kadar sabitti ki, 6 Ekim’de sabaha karşı 03:40’ta gelen kesin bir saldırı olacağı yönündeki istihbarat Elazar ve Meir’i seferberlik için ikna ederken, Savunma Bakanı hala savaşın kesinliğine ikna olmamıştı (Brecher, 1980:184).

Genel olarak bu iki karar özelinde etkili olan faktörler bir sonraki bölümde daha ayrıntılı biçimde ele alınacak olsa da ilk etapta grubun oldukça benzer zihinsel arka plana sahip kişilerden oluşmasının, bilginin işlenip seçeneklerin oluşturulması konusunda oldukça kısıtlayıcı bir etkisi olduğu söylenebilir. Bunun yanında, başbakan ve diğer üyelerin bu konuda, karşılarındaki kişileri kendilerinden daha uzman olarak görmeleri ve grubun genel kanaatine aykırı fikirleri üzerinde, grup içerisinde uyumu bozmamak adına ısrarcı olmamaları, bir başka deyişle, “grup düşüncesi kurbanı” (Janis, 1972) olmaları, hatalı kararlardaki temel etken olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında, böylesi önemli bir konuda karar

almanın, benzer dünya görüşlerine sahip çok az kişi ile yürütülmesi ve liderin kendi düşünceleri doğrultusunda, tek başına kararın sorumluluğunu almama tercihi de mekanizmanın sağlıklı işleyişinde önemli rol oynamıştır.

Savaşın kaderini değiştiren ve yine Başbakan Meir'in Beyin Takımı ile istişareleri sonrasında 6 Ekim'de sabahın erken saatlerinde alınan bir diğer karar da önleyici (pre-emptive) bir müdahalede bulunulmama kararıdır. Bu noktada, Savaş Kabinesi'nin kilit üyelerinin hepsinin fikir birliği içinde bulunduğunu belirtmek gerekirken, kararı etkileyen etmenler ise diğerlerinden farklı biçimde şekillenmiştir. Başta Başbakan Meir olmak üzere karar alıcıların önleyici bir müdahalede bulunmama istekleri, kesinlikle olayı geçmişte edinilen tecrübeleri ışığında değerlendirmeleri ile alakalıdır. Arap Devletleri'ne karşı gerçekleşen bir önceki savaşta bu noktada saldırı yönünde alınan karar İsrail'in uluslararası kamuoyu nezdinde sempati kaybetmesine yol açarken, saldırgan devlet konumunda olması, ABD yardımının oldukça sınırlı kalmasına yol açmıştı. Daha sonrasında artan yalnızlık hissi, sadece altı yıl sonra alınması gereken benzer bir kararda belirleyici etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. 1973 yılında önleyici bir saldırıdan ısrarla kaçınılmasının altında yatan en önemli etmen, Başbakan Meir'in, İsrail'in ilk saldıran taraf olması durumunda başta ABD olmak üzere hiç kimseden destek alamayacağından oldukça çekinmesidir (Rabinovic, 2004:89). Bu durumun ortaya çıkmasında kuşkusuz, 1967 yılındaki savaştan alınan derslerin yanı sıra, dönemin ABD Başkanı Richard Nixon ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın "İsrail'i, sürekli olarak Orta Doğu'da bir savaşın çıkmasından sorumlu olmamak konusunda uyarması" önemli rol oynamıştır (Quandt, 1977: 169). Başbakan, Brecher tarafından aktarılan, 13 Ekim tarihli basın açıklamasında kararı değerlendirirken şöyle diyordu: "Bundan dolayı pişmanlık duyuyorum çünkü şüphe yok ki [askeri] durumumuz çok daha iyi olacaktı. Karardan pişman değilim... çünkü en azından şu an bütün dünyayla tartışmıyoruz (Brecher, 1980:177)." Önleyici saldırı karşısında bir fikir birliği söz konusu olsa da avantajlı bir ihtimal olabileceğini düşünmeyi de ihmal etmeyen Elazar'a Meir'in cevabı durumu bütün açıklığıyla özetlemektedir: "Önleyici saldırının avantajı yönündeki bütün argümanları biliyorum ama buna karşıyım. Hiçbirimiz geleceğin ne getireceğini bilmiyoruz ancak her an dışarıdan yardıma ihtiyacımız olabilir ve ilk saldıran biz olursak kimseden bir şey alamayız (Meir, 1975:356)."

Bu yönden incelendiğinde bu karar, stratejik bir düşüncenin ürünü olmakla birlikte geçmişte edilen tecrübelerden ve öğrenilenlerden büyük oranda etkilenerek verilmiştir. Zaman baskısının arttığı dönemde, bir bilişsel kısa yol aracılığıyla eski tecrübelerine yönelen karar alıcılar, yeni kararı eskiden öğrenilenlerin üzerine inşa etmişlerdir. Yaşanan tecrübelerden müteşekkil duygu ve inanışların karar alıcı üzerinde ne kadar derin bir etkiye sahip olduğu (Mintz ve DeRouen 2010:102) açıkça görülmektedir. Altı çizilmelidir ki tecrübeler aracılığıyla sınırlandırılmış bir rasyonalite ile -bir başka ifadeyle, *heuristic* model çerçevesinde- alınmış olması, bir kararın tartışmasız biçimde irrasyonel olduğu anlamına gelmemektedir. Bilakis, bu karar, etkileyen faktörler ne olursa olsun, net bir fayda-maliyet hesabı gözetilerek alınmış ve uygulanmıştır. Ancak, orta ve uzun vadedeki faydalarını değerlendirmek,

bu çalışmanın konusunu oluşturmamaktadır. Kararın alınış biçiminin ardından kriz üzerindeki etkisine baktığımızda, özellikle savaşın ilk günlerinde İsrail'in verdiği ağır kayıpların doğmasında belirleyici bir rol oynadığını söylemek mümkündür. İzole olmuşluk duygusundan kurtulma isteği, ABD yardımından mahrum kalma korkusu ve sonuçta savaşın ne olursa olsun kazanılacağına dair koşulsuz inançları, karar alıcıları bu riskli kararı vermeye yöneltmiş ve savaşın ilk iki gününde yaklaşık 700 İsrail askerinin ölümüne yol açmıştır.² Bu konuyla ilgili olarak Meir, yardım getiren ABD uçaklarını gökyüzünde gördüğündeki düşüncelerini anılarında, “Tanrı’ya şükürler olsun ki önleyici saldırı kararını reddetmekte haklıymışım! Başta belki birçok hayatı kurtarabilirdi ancak eminim ki şimdi çok sayıda hayatı kurtaran bu desteği alamazdık (Meir, 1975:359)” şeklinde ifade etmektedir.

Bu karara dair, ilk olarak altı çizilmesi gereken nokta, az sayıdaki danışmanlarından fikir almayı ihmal etmese de karar alıcı lider olarak Meir’in baştaki kararların arkasındaki sürece kıyasla bir adım daha öne çıktığı ve tecrübelerinin ışığında attığı adım konusunda sorumluluğu üstlenmeye gönüllü olarak hareket ettiğidir. Tabii ki en güvendiği Savaş Kabinesi üyesi olan Dayan’ın da benzer tecrübelere sahip olmasından ötürü kendisiyle aynı fikirde olması ve bu dönemde geri plana düşmüş olsalar da Alon ve Galili’nin de Meir’i bu kararında desteklemesi, bu kararı kolaylaştırıcı etmenler olmuştur. Önleyici bir saldırının risklerini bilmekle beraber sadece askeri avantaj hesabı yaparak bu fikre diğerleri kadar karşı olmayan Elazar da grubun hâkim yönelimine uyarak hareket etmiştir.

Sonuç olarak, bu bölümde ele alınan üç kritik kararın alınışı arkasındaki süreç incelendiğinde görülüyor ki bilginin toplanmasının ve işlenmesinin tek yönlü bir bakış açısıyla, benzer görüşteki az sayıda kişi tarafından yapılması, seçeneklerin oluşturulması ve tercih yapılması noktasında hayli kısıtlayıcı etkide bulunmuştur. Ayrıca, gruptaki üyelerin grubun yeterliliğine duyduğu güven ve çoğunluktaki fikre karşı ısrarcı bir biçimde karşı çıkarak uyumu bozma ya da süreçten dışlanma korkusu, bu süre zarfında üretilen alternatiflerin yeterince değerlendirilememesine sebep olmuştur. Bütün bunlara ek olarak da savaşın karar alıcıda yarattığı strese paralel biçimde gelişen zaman baskısı, en kritik kararlardan birinde, başta lider olmak üzere küçük grubun üyelerini eski tecrübelerine başvurmaya yöneltmiştir. Sonuca ‘kestirmeden’ ulaşma eğilimi sürece doğrudan etki etmiş ve İsrail için bir fiyasko olarak nitelendirilen bu savaşın gelişimini derinden etkileyen bir faktör olarak öne çıkmıştır. Bütün bu faktörlerin karar alma birimleri teorisi çerçevesi içerisinde, grup düşüncesi ve bilişsel süreçlere odaklanan bir yaklaşımla incelenmesi ayrıntılı resmi sunmak adına faydalı olacaktır.

3. KARAR VERME SÜRECİNDE ÇERÇEVELEME, TECRÜBELER VE GRUP DÜŞÜNCESİ

Dış politikaya ilişkin kararların alınışında etkin olan faktörler birçok şarta göre değişebilir niteliktedir. Analizin bu noktaya kadar olan kısmında ortaya koyulduğu gibi 1973 Savaşı özelinde, nihai karar alma birimi olarak hareket eden Savaş Kabinesi açısından bu faktörler, bilginin işlenmesi, durumun tanımlanması ve alternatiflerin oluşturulup tercih yapılması noktasında etkili hale gelen,

² Bu veri konusunda net bir bilgi olmamakla beraber genel olarak 657-850 arasında bir rakam olduğu kabul edilmektedir.

bireylerin fikirlerinin arka planı ve değerlendirmelerini tecrübeleri ışığında gerçekleştirmeleridir. Bunun yanında, grup dinamikleriyle doğrudan bağlantılı bir biçimde aykırı fikirlerin neredeyse bir otosansüre uğraması da bu krizdeki başarısız kararların temelinde yatan önemli belirleyicilerden biridir.

3.1. Tecrübelerle dayanma eğilimi ve çerçeveleme

Vurgulandığı üzere çok az sayıda bireyin dahil olduğu karar alma süreci, 1973 Savaşı'nda İsrail açısından, özellikle savaşın ilk bölümünde, oldukça büyük sıkıntılara yol açmıştır. Bunun yanında, grup üyelerinin İsrail güvenliğine ve Arap komşularına dair geleneksel bakış açısına sahip, asker geçmişi sebebiyle orda bulunan bireyler olması bu sorunu derinleştirirken bu durum, öncelikli olarak bilginin işlenmesi ve durumun tanımlanması noktasında problem olmuştur.

Karar alma modellerine dair incelemesinde Allison'ın da dile getirdiği gibi, beyin takımında yer alan her birey, o noktaya belirli bir geçmiş ve altyapı ile gelir ve temelde amaçları hükümet için iyi ve doğru olanı yapmaktır (Allison, 1969:709, 710). Kısacası, karar alıcı bireylerin zihni, *tabula rasa* değildir. Bu noktada üzerinde durulan bürokratik model 1973 Savaşı'nda İsrail karar alma mekanizması için uygulanabilir olmasa da bu genellemenin bir karar alma sürecinde lidere danışmanlık işlevi gören bütün bireylere ilişkin biçimde yorumlanması mümkündür. Bu anlamda, düşünceleri birbirinden farklı şartlarda şekillenmiş bireylerden oluşan bir grupta karar almanın belki biraz daha yavaş ama sağlıklı yürüyebileceğini söylemek mümkünken, Meir'in Savaş Kabinesi gibi zihin yapıları benzer koşulların sonucu olarak şekillenmiş az sayıda bireyin katılımıyla oluşturulan gruplar açısından bu durum, kararların niteliği açısından soruna sebep olmaktadır.

Bu noktadaki temel problemlerden ilki, gelen bilgiler doğrultusunda durumun tanımlanması, yani olayın ya da sorunun çerçevesi. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak nihai karar üzerinde etki sahibi olan çerçeveler, çevredeki bütün değişimin ve her olayın değerlendirilmesinde bir altyapı olarak değerlendirilebilir (Mintz ve DeRouen, 2010:157). Benzer bakış açılarına sahip bireylerin olayları benzer bir biçimde tanımlamaya daha yakın olmaları, grubun işleyişi açısından uzlaşmaya daha müsait, daha olumlu gibi değerlendirilse de aslında, mümkün olan birçok seçeneğin grubun gündemine bile gelmemesine yol açarak sürecin sağlıklı yürütmesini tehdit eden bir faktör olarak yorumlanmalıdır. Meir'in Beyin Takımı açısından belki de en önemli sorun bu noktada ortaya çıkmaktadır. Özellikle ilk iki kararın alınmasındaki sınırlı tartışma ve yeni seçenek arayışına dair herhangi bir eğilimin ortaya çıkmaması (Brecher, 1980:87) bununla açıklanabilir.

Grup içerisindeki uzlaşmanın çabuk sağlanması, krizin doğal bir etkisi olarak artan zaman baskısı göz önüne alındığında oldukça önemlidir. Bu uzlaşma, duruma dair bilginin ortak bir kanaldan alınması, grup üyeleri arasında ortak inanış ve değerlerin bulunması, ideolojik perspektiflerinin birbirinden çok farklılaşmaması gibi şartlar sağlandığında daha olasıdır (Hermann ve Hermann, 1989:367). Bu açıdan baktığımızda, Meir'in Beyin Takımı, bu önermeye uygun olarak uzlaşmayı sağlaması görece kolay bir

grup olarak görülmektedir ve esasen öyle de olmuştur. Ancak, bütün seçenekler değerlendirilmeden, olay isabetli bir biçimde tanımlanamadan oluşturulmuş, hatalı bir karar üzerinde uzlaşının hızlı sağlanmış olması, bu grubun işleyişi açısından olumlu bir nokta olarak değerlendirilemez. Yukarıdaki tanımında bahsedilen ortak noktalara geçmişten miras önyargılar ve koşullanmış düşünceler de eklendiğinde, söz konusu uzlaşya hızlı erişilmiş olması, nihai karar birimi açısından sağlıklı bir işleyişin göstergesi gibi durmaktadır. Bu noktalardaki ortaklık, bireylerin grup dışı bir destek arayışı içerisine girmelerini ve dış unsurların sürece dahil olmasını önlerken (Efegil, 2016:136), bunun İsrail Savaş Kabinesi gibi tek yönlü bir perspektife sahip bireyler için gündeme gelmeyen öneri ve ihtimallerin gözden kaçırılması gibi bir sonucu vardır.

Son olarak, özellikle uluslararası kriz ve savaş gibi kritik dönemlerde karar alıcı bireylerin kararlarını etkileyen kişisel tecrübeleri de bu çerçevede değerlendirilmelidir. El-Gendy'ye göre bu eğilim, İsraili liderlerde öncelikli olarak kriz anlarında sıkça görülen psikolojik bir özellikken, bunun temel sebebi, söz konusu liderlerin "...kendilerini yıllar içerisinde çok büyük engellerin üstesinden gelebilmiş olarak görmelerinden kaynaklı olarak sahip oldukları başarı ve kazanma duygusunu perçinlenmesidir (El-Gendy, 2010:186)." Seçeneklerin oluşturulup uygun olanın belirlenmesi noktasında lidere faydalı olabilecek bu yönelim, yeni bilginin tamamen geçmişte öğrenilen ya da tecrübe edilen olgular ışığında yorumlanmasıyla kararın sonuçlarının olumsuz olmasına yol açabilir. Genellikle rasyonaliteyi sınırlandırır biçimde etkide bulunan inanışlar ve temelindeki geçmiş tecrübeler, yeni durumun eski bilgi ile çerçevelenmesine sebep olarak (Mintz ve DeRouen, 2010:101-102) karar alıcı tarafından aslında arzulanmayan sonuçlar doğurabilirler. Ele alınan savaşa ilişkin olarak değerlendirdiğimizde de önleyici saldırı yapmama yönündeki karar, *heuristic* modele uygun biçimde, liderin geçmişte yaşananlardan öğrendiği, Dayan'ın içinde yer alarak tecrübe ettiği durumun halihazırdaki yeni bağlama da yansımalarının bir sonucudur. Bunun yanında, ABD desteğinin orta ve uzun vadedeki katkısına dair grup üyelerinin zihinlerindeki imaj da fazladan yüzlerce askerin daha ölmesine yol açan bu kararı grup içinde meşrulaştırmaya yaramıştır. Ancak, sonuçta bu savaşın bir fiyasko ve felaket olarak İsrail tarihine yazılmasının da en önemli sebeplerinden biri olmuştur.

Bilişsel kısa yollar dış politika alanında, özellikle kriz dönemlerinde sıkça kullanılırlar ve vurgulamakta yarar var ki bu yolla alınmış kararların hepsi irrasyoneldir gibi bir çıkarım yapmak kesinlikle doğru değildir. Fakat, özellikle yapısı böyle bir süreç için uygun biçimde oluşturulmamış grupların karar alma sürecindeki nihai birimler haline gelmesi ve psikolojik faktörlerin süreçte öne çıkması, hatalı kararlar alınmasına yol açabilmektedir. Bu çerçevede, grubun işleyişi açısından ve 1973'teki İsrail Beyin Takımı'nın karar alma sürecinin aydınlatılması adına değinilmesi gereken bir diğer önemli faktör de "grup düşüncesi" kavramıdır.

3.2. Savaş Kabinesi'nde grup düşüncesi sorunu

“Grup düşüncesi kavramı belirli karar alma düzenlemeleri ve pratiklerinin, grubun karar alma sürecini olumsuz bir biçimde etkilemesi ve istenmeyen sonuçlar üretmesi üzerine kuruludur (Schafer ve Crichlow, 2002:46).” Birçok farklı etmeden kaynaklanarak ortaya çıkabilecek bu durum, temelde, bir üyenin, grubun diğer üyeleriyle uyum içinde hareket etme kaygısıyla davranması ve buna paralel olarak aykırı fikirde olanların, bu fikirleri paylaşmaktan çekinmesi ya da paylaştıklarında süreçten dışlanmaları, baskıya maruz kalmaları biçiminde ortaya çıkan durumu işaret etmektedir. Farklı alternatiflerin ortaya koyulup sağlıklı bir biçimde tartışılmasına engel olan bu yöntem, küçük grupların karar alma süreçlerinin en temel sorunlarından bir tanesidir (Hermann, 2001:20).

Jervis'in de vurguladığı gibi, “aktörler bekledikleri şeyi algılamaya eğilimlidir (Jervis, 1968:455).” Bireylerin zihinlerindeki imajlar, geçmiş deneyimleriyle oluşturdukları inanışları, önlerindeki bilgiyi ve ilişkili durumu anlamlandırmalarında önemli rol oynar. 1973 Savaşı'nın Beyin Takımı üyelerinin zihnindeki, Arapların askeri yetersizliklerinden dolayı İsrail'e saldırmaya cesaret edemeyeceklerine dair sarsılmaz inanç ve ülkenin askeri yeterliliğine olan koşulsuz güven, krizin en başında istihbaratı alınan askeri hareketliliği rutin bir gelişme olarak tanımlamalarına yol açmıştır. Burada karşımıza çıkan bir diğer faktör de üyelerin uzmanlıkları artıkça, çerçevelerinin etkisinin de artmasıdır (Mintz ve DeRouen, 2010:158). Yukarıda bahsedilen çerçeveleme sorunu ile de ilişkili olan bu durumun, ilk bakışta uygun olarak tespit edilen seçeneklerin çoğaltılması sonucunu doğurması beklenirken, aslında grup üyelerinin, birbirlerinin uzmanlıklarına ve kendi görüşlerine olan inancının artması yoluyla oluşan genel kanaatin doğru olduğu yönünde düşünce geliştirmelerine yol açmaktadır. Ortaya çıkan bu yapı, kendilerinin ve diğer üyelerin konuya ilişkin yeterlilikleri noktasında şüphesi olmayan bireylerden oluşan gruplarda, karar sürecinde bir iyimserliğin ve başarıdan emin olma durumunun doğmasına sebep olurken, aykırı düşüncelerdekilerin gruba bağlılıkları, yeterlilikleri sorgulanır hale gelebilir ve grup içinden ya da dışından gelen uyarıların dikkate alınmamasına yol açar (Efegil, 2016:144-145). Dünyayı algılayış biçimleri yakın üyelerden oluşan gruplarda görülmesi daha muhtemel olan bu durum, üretilen seçeneklerin azalmasına yol açarken, bu noktada, karşıt fikirlerde ısrarcı olmayanlar açısından sorun genelde diğerinin uzmanlığına daha çok güvenilmesi ya da kararın sorumluluğunun paylaşılmasının verdiği rahatlığın cazip görülmesidir (Breuning, 2007:103; Efegil, 2016:143-146).

Analiz ettiğimiz kararları bu perspektiften tekrar gözden geçirmemiz Beyin Takımı'nın grup düşüncesinden gerçekte ne kadar fazla etkilendiğini gözler önüne serecektir. Öncelikle, bu çalışmada değerlendirilen ilk karar düşünüldüğünde Başbakan Meir'in, gruptaki rehabetin aksine, gelişmeleri bir savaşın yaklaştığı şeklinde yorumlaması sonuçta verilen aksi yöndeki karar düşünüldüğünde oldukça dikkat çekicidir. Anılarında açıkça görülmektedir ki gelişmelerden oldukça endişe duyan Başbakan, aslında tam kapsamlı bir seferberlikten yana iken grup üyelerinin buna gerek görmemesi, kendisinin de yukarıda olası olumsuz faktörler arasında vurgulandığı üzere, danışmanlarının askeri uzmanlıklarına

daha çok güvenmesi sonucu grubun genel kanaatine uygun ama hatalı bir karar alınmıştır. Meir anılarında bu duruma ilişkin olarak, “[N]asıl oluyor da mevcut Genelkurmay Başkanı, eski genelkurmay başkanları (Dayan ve Bar-Lev) ve istihbarat şefi savaşın çıkmayacağından bu kadar eminken ben hala dehşet içinde olabiliyordum? (Meir, 1975:354)” diyerek aslında bu noktayı net bir biçimde özetlemiştir. Lider olarak, grubun sağlıklı işleyişi açısından farklı fikirlerin savunulup değerlendirilmesi yönünde bir tutum sergilemesi gereken yerde Golda Meir, danışmanlarının uzmanlığına duyduğu güvenin ve dolayısıyla grup düşüncesinin kurbanı olmuş ve grubun genel kanaatine uygun karar almıştır. Bu durum, aslında yalnız istihbaratı değerlendirmeyi erteleyen ilk kararı değil, aynı zamanda, yoğunlaşan bilgilere rağmen savaşın bir gün öncesinde bile seferberlik ilan etmeme yönünde ortaya çıkan ikinci kararı da etkileyen temel faktör olmuştur.

Bunun yanında grup düşüncesinin etkisinin görünür olduğu bir durum da sürecin başında Savaş Kabinesi'nin önemli isimlerinden olan, kritik kararlar noktasındaki fikirleri grubun o anki hâkim kanaatinden genelde farklı olan (Brecher, 1980) Başbakan Yardımcısı Yigal Allon'un fiilen karar mekanizmasının geri planına atılması ya da geçmesidir. Burada altı çizilmelidir ki “...atılması ya da geçmesi...” şeklinde vurgulanmasının sebebi, ne o döneme ilişkin ulaşılabilen anılarda ne de Savaş Kabinesi'nin dahil olduğu daha sonra gerçekleştirilen analizlerde bu noktaya dair spekülasyonlardan fazlasının mevcut olmamasıdır. Ancak, arkasındaki sebep ister diğer grup üyeleri ya da doğrudan lider tarafından uygulanan baskı olsun isterse de grubun uyumunu bozmamak adına kendi seçimiyle yöneldiği bir otosansür olsun bizim için kritik olan, grup içerisindeki eğilimden farklı yönde bir tutum sergileyen grup üyesinin konumunda süreç içerisinde meydana gelen değişikliktir. Bu durum, aslında geçmişlerine bakıldığında hepsi askeri alanda başarılı olan üyelerden oluşturulmuş ve Golda Meir gibi ülkenin kuruluşunda önemli rol oynayan ve hep siyasetin içerisinde olan bir lidere sahip olmasına rağmen, Savaş Kabinesi'nin işleyişinin hiç de sağlıklı olmadığı açık bir göstergesidir.

Grup içerisinde eleştirel düşüncenin ve farklı bakış açılarının gelişmesine engel olarak kararları oldukça olumsuz biçimde etkileme özelliğine sahip bu gerçeklik, nihai karar alma birimi olarak bir grubun yer aldığı her olayda gözlemlenebilir niteliktedir. Özellikle bu gruplar *ad hoc* olarak oluştuğunda, grup içerisinde karar almayı düzenleyen normlar, kurallar çoğunlukla net olarak belirlenmiş olmadığından, grup düşüncesinin kararlar üzerinde etkili olması oldukça yüksek bir ihtimal olarak değerlendirilebilir. Bu şartlarda, karar biriminin işleyişini bu etkiden koruyarak sağlıklı biçimde sürecin devam etmesini sağlamak karar alıcı noktadaki liderin üzerine düşmektedir. Hem ilk etapta grubun üyelerinin belirlenmesine ilişkin olarak hem de süreç içerisinde bilginin değerlendirilmesi ve uygun bulunan seçeneklerin geliştirilip tartışılması noktasında farklı fikirleri dikkate alır bir tutum sergileyen bir liderin etrafında şekillenen bir grubun, kararlarını daha sağlıklı bir süreç sonucu oluşturacağı açıktır.

İncelenen kriz özelinde bakıldığında durum hem bir savaş söz konusu olması dolayısıyla hem de karar alıcı noktadaki bireylerin yapıları açısından değerlendirildiğinde oldukça ilginçtir. Burada

öncelikli mesele, İsrail toplumu ve siyasi eliti nezdinde oldukça önemli bir yeri olan, ülkenin kurucuları arasında yer alan bir liderin ve bu liderin oldukça yakın ilişki geliştirdiği ve hayli güvendiği, popülaritesi ve karizması geçmiş başarılı savaş deneyimleri sonucu oldukça yüksek olan bir ‘ikinci adamın’ (Dayan) bu süreçte birlikte yer almalarının, grubun işleyişi üzerindeki derin etkisidir. Diğer üyeler, bu iki baskın karakterin karşısına geçmektense, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, onların öncülüğünde ortaya çıkan genel kanaati takip edip meşrulaştırmaya yönelmişlerdir. Bunun yanında ülkenin hayati çıkarlarını tehdit eden bir tehlikeyle karşı karşıya olunduğuna dair hem toplum hem politik elit içerisindeki ortak kanı, uzlaşmanın desteklenmesini kaçınılmaz bir gereklilik gibi algılanır hale getirmiştir. Üyeler, farklı düşüncelerini, farkında olarak ya da olmadan, bastırıp işleyişteki uyumu bozan olmaktan kaçınmışlardır. Bunun yanında üyelerin, bu grubun içinde olmayı bir ayrıcalık ve kendilerini de seçilmiş, özel insanlar olarak görmeye başlaması (Efegil, 2016:145), grup düşüncesi etkisinin gittikçe artmasına yol açmıştır.

“Grup düşüncesinin semptomları zarar görmezlik illüzyonundan gruba özgü erdeme yönelik inanca, kolektif rasyonelleştirmeye, grup dışı unsurlara ilişkin önyargılara, otosansüre, oy birliği yanılısamasına, muhaliflere doğrudan baskıya, kendi zihnini baskılamaya kadar uzanır (Schulze, 1998:218).” Buraya kadar açıklanmaya çalışıldığı üzere, bu belirtilerin hepsi olmasa da önemli bir kısmı, 1973 yılındaki Yom Kippur Savaşı boyunca İsrail karar alma mekanizmasında gözlemlenmektedir. Grup düşüncesinin oluşumu konusunda geleneksel eğilim, ortaya çıkan durumu, liderin grup içerisinde otoritesini kullanım biçimi üzerinden açıklamaya yönelik olsa da (Hudson, 2014:76) bu olayın, benzer birçok örnekten en büyük farkı, grup düşüncesinin ortaya çıkmasında yalnızca liderin tutumunun değil, grup üyelerinden bir başkasının, Savunma Bakanı Moshe Dayan’ın, karizmasının diğer üyeleri etki altına almak adına önemli rol oynamasıdır. Dayan’ın, liderin karar ve tercihleri üzerinde bile etkili olması da Savaş Kabinesi içerisinde grup düşüncesinin rolünü benzerlerinden oldukça farklılaştırmakta ve analizi ilginç kılmaktadır.

Sonuç olarak, grup düşüncesi, dönemin İsrail karar alıcılarının tecrübeleri, inanışları ve zihinlerinde öncelikli olarak yerleşmiş olarak imaj ve düşünceleriyle birleşerek, İsrail’i tarihinin en büyük askeri başarısızlıklarından birine götüren kararları şekillendirmiştir. Savaş sonrasındaki on yıl içerisinde İsrail dış politika karar alma sürecinde yaşanan büyük dönüşüm ve savaş sürecinde öne plana çıkan Beyin Takımı üyelerinin politik kariyerlerinde hemen savaş sonrasında gelişen keskin düşüş hem yaşanan hayal kırıklığını hem de sistemdeki yapısal sorunların İsraili siyasiler tarafından da kabul edildiğini gösteren önemli işaretlerdir. Her ne kadar sonuçta savaş kazanılmış olsa da çok az kişinin erişimini mümkün kılan, liderin kişiselleştirdiği karar alma anlayışının yarattığı riskler ve işleyişinin sağlıksızlığının görülmesi, bu savaşın İsrail adına olumlu noktalarından birini oluşturur.

4. SONUÇ

1973 Savaşı süresince İsrail karar alma mekanizmasının belirleyici dinamikleri ve işleyişi üzerine yoğunlaşan bu çalışma, söz konusu yapıyı karar alma birimleri yaklaşımı içerisinde vurgulanan üç

seviyeden biri olan grup düzeyinde analiz ederek bu süreçteki kritik kararların alınış süreçlerine yönelik bir bakış ortaya koymaktadır.

Olağanüstü durumlarda kararların az sayıda ve dış politikaya ilişkin olarak üst kademelerde yer alan bireyler arasında gerçekleştirilen etkileşim sonucu alınması yönündeki genel eğilim (Sönmezoğlu, 2014:324-325), bu olayda İsrail Hükümeti'nde de görülmüş ve süreç, başta Meir ve Dayan olmak üzere oldukça sınırlı sayıda karar alıcıyla yürütülmüştür. İsrail karar alma mekanizmasının o dönemde hâkim olan sistemsiz ve plansız yapısıyla, liderlerin bu alanı kişiselleştirmeye yönelik pratiklerinin de bir sonucu olarak değerlendirilebilecek bu durum, savaş boyu alınan, bu çalışma kapsamında incelenen ve incelenemeyen, bütün kararlar üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır.

Değerlendirilen kritik önemdeki kararların alınışına ilişkin olarak öncelikli biçimde öne çıkan dinamik, grup düşüncesidir. Her bir kararın onaylanmasında belirli üyelerin, grubun genel kanaatine aykırı düşüncelerini paylaşmaması ya da grup içerisindeki uyumun bozulmaması adına bunlarda ısrarcı olmaması sonucu söz konusu üyeler, kendi düşüncelerinden farklı yönde şekillenen grup kararlarını meşrulaştırmaya yönelik hareket etmişlerdir. Bu durum, geniş perspektiften bakıldığında, çok az sayıda seçeneğin oluşturulup çok sınırlı bir tartışma sonucu alınan sağlıklı kararların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunun yanında, başta Başbakan Golda Meir olmak üzere, kilit konumdaki üyelerin, olayı kendileri açısından bilişsel tutarlılık çerçevesinde ele alıp, söz konusu kriz durumunu geçmiş tecrübeleri üzerinden okuyup bunu temel alarak çerçevelemeleri de bilginin işlenmesi adına yarattığı olumsuzlukla, savaş boyunca karar alma sürecinin sağlıklı işleyişini engelleyen önemli bir diğer etmen olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, 1973 Savaşı süresince İsrail karar alıcı eliti, grup düzeyinde karar alma üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıran birçok gözlemci tarafından da farklı biçimlerde vurgulanmış olan grup dinamiklerine ilişkin temel problemlerden ikisinin 'kurbanı' olmuş ve hem ülkenin kendi tarihi hem Orta Doğu tarihi açısından oldukça kritik askeri mücadelelerden birinde kayda değer bir başarısızlık örneği sergilemiştir. Öyle ki savaşı galip olarak tamamlamış olması bile bu başarısızlığın üzerini örtmeye yetmemiş ve bu savaş, İsrail dış politikası açısından bir kırılma noktası haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Allison, G. T. (1969) "Conceptual Models and Cuban Missile Crisis", *The American Political Science Review*, 63(3): 689–718. DOI: [10.2307/1954423](https://doi.org/10.2307/1954423).
- Brecher, M. (1979) "State Behavior in International Crisis: A Model", *The Journal of Conflict Resolution*, 23(3): 446–480. DOI: [10.1177/002200277902300304](https://doi.org/10.1177/002200277902300304).
- Brecher, M. (1980) "Decisions in Crisis: Israel, 1967 and 1973", Berkeley: University of California.

- Breuning, M. (2007) "Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction", New York: Palgrave Macmillan.
- Brownstein, L. (1977) "Decision Making in Israeli Foreign Policy: An Unplanned Process", *Political Science Quarterly*, 92(2): 259–279. DOI: [10.2307/2148353](https://doi.org/10.2307/2148353).
- Efegil, E. (2016) "Dış Politika Analizi: Ders Notları", Ankara: Nobel.
- El-Gendy, K. (2010) "The Process of Israeli Decision Making: Mechanisms, Forces and Influences", Beirut: Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations.
- Hermann, C. F. (1972) "Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crisis" C. Hermann (Ed.) *International Crises: Insights from Behavioral Research*, New York, Free Press.
- Hermann, C. F. ve Hermann, M. (1989) "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry", *International Studies Quarterly*, 33(4): 361–387. DOI: [10.2307/2600518](https://doi.org/10.2307/2600518).
- Hermann, C. F., Stein, J. G., Sundelius, B. ve Walker, S. G. (2001) "Resolve, Accept, or Avoid: Effects of Group Conflict on Foreign Policy Decisions", *International Studies Review*, 3(2): 133–168. DOI: [10.1111/1521-9488.00236](https://doi.org/10.1111/1521-9488.00236).
- Hermann, M. (2001) "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework", *International Studies Review*, 3(2): 47–81. DOI: [10.1111/1521-9488.00234](https://doi.org/10.1111/1521-9488.00234).
- Hudson, V. M. (2014) "Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory", Lanham: Rowman & Littlefield.
- Janis, I. L. (1972) "Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes", Boston: Houghton Mifflin.
- Jervis, R. (1968) "Hypotheses on Misperception", *World Politics*, 20(3): 454–479. DOI: [10.2307/2009777](https://doi.org/10.2307/2009777).
- Kegley, C. (1987) "Decision Regimes and the Comparative Study of Foreign Policy" Charles Kegley, Charles Hermann ve James Rosenau (Eds.), *New Directions in the Study of Foreign Policy Analysis*, London, Harper Collins Academic.
- Keleşoğlu, E. (2014) "İsrail'in Dış Politikası," Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır (Eds.), *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*, İstanbul, Der.
- Meir, G. (1975) "My Life", New York: Puntham.
- Mintz, A. ve DeRouen, K. (2010) "Understanding Foreign Policy Decision Making", Cambridge: Cambridge University Press.
- Quandt, W. B. (1977) "Decade of Decisions: American Policy Toward the Arab-Israeli Conflict, 1967-1976" Berkeley: University of California Press.

- Rabinovic, A. (2004) “The Yom Kippur War: The Epic Encounter That Transformed the Middle East”
New York: Schocken Books.
- Schafer, M. ve Crichlow, S. (2002) “The ‘Process-Outcome’ Connection in Foreign Policy Decision Making: A Quantitative Study Building on Groupthink”, *International Studies Quarterly*, 46(1): 45–68. DOI: [10.1111/1468-2478.00222](https://doi.org/10.1111/1468-2478.00222).
- Schulze, K. E. (1998) “Israeli Crisis Decision-making in the Lebanon War: Group Madness or Individual Ambition?”, *Israel Studies*, 3(2): 215–237. DOI: [10.2979/ISR.1998.3.2.215](https://doi.org/10.2979/ISR.1998.3.2.215).
- Shapiro, J. M. & Bonham, G. M. (1973) “Cognitive Process and Foreign Policy Decision-Making”, *International Studies Quarterly*, 17(2): 147–174. DOI: [10.2307/2600226](https://doi.org/10.2307/2600226).
- Sönmezoğlu, F. (2014) “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi”, İstanbul: Der.

PSİKOANALİTİK ANALİZ VE KIBRIS ÇATIŞMASI: ETNİK SINIRLAR VE ENGELLER

Prof. Dr. Sezai ÖZÇELİK*

ÖZET

Bu çalışmada sosyal grup ve devletler arasındaki sınır ve bariyerleri açıklamak için psiko-analiz kavram ve teorilere odaklanılmıştır. Ufak farklılıklar, dışsallaştırma, yansıtma, seçilmiş travma ve zaferler, insansızlaştırma, kurban psikolojisi, ve etnik kimlik gibi kavramlar Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar arasındaki tarihi, psikolojik ve politik bariyerleri açıklamak için kullanılmıştır. Kıbrıs sorununda tarihi ve psikolojik bariyerlerin neden ve sonuçlarını çalışmak Annan Planı gibi politik çözümlere ve uzun süreli barışa ulaşmak için gereklidir. Bu makalede ilk olarak kısaca Kıbrıs çatışmasının tarihsel arka planını tanımlayacaktır. Daha sonra Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar arasındaki sınırlar ve engellerin politik ve tarihsel kaynakları incelenecektir. Kilisenin baskınlığı, Osmanlı Millet Sistemi, parçalanmış etnik temelli eğitim, düşmanca ulusal sadakat, politik kutuplaşma ve İngilizler'in 'böl ve yönet' politikaları, Kıbrıs'taki iki toplum arasında yaratılan sınırlar ve engellerin kaynakları ve devam ettirilmesi önündeki faktörler olarak açıklanmıştır. İki toplum arasındaki bu engeller ve sınırlar kültürel farklılıklar ve benzerliklere vurgu yapılmasının abartılmasına ve psikolojik engellerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu çalışma, Vamik Volkan'ın Freudyan bakış açısından yola çıkarak genel olarak etnik çatışmalar özel olarak Kıbrıs çatışması temel alınarak psiko-analitik ve psiko-dinamik kavramları (dışsallaştırma, yansıtma, seçilmiş travmalar ve zaferler, insansızlaştırma, kurban psikolojisi) kullanılarak genel olarak etnik çatışmalar özel olarak Kıbrıs çatışması temelinde sınırların çizilmesi sürecini açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak, Kıbrıs çatışmasının çözüm çabalarında psikolojik engellerin etkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs, dışsallaştırma, yansıtma, seçilmiş travmalar ve zaferler, insansızlaştırma, kurban psikolojisi.*

JEL Kodları: *D74, F5, F51, F52, N44*

---

* Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: sezaiozcelik@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0845-8465

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 4 Mayıs 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 19 Kasım 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 28 Kasım 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

A PSYCHOANALYTICAL ANALYSIS AND THE CYPRUS CONFLICT: ETHNIC BORDERS AND BARRIERS

ABSTRACT

This study will focus on the psychoanalytical concepts and theories to explain the borders and barriers among the social groups and states. The concepts of the minor differences, externalization, projection, chosen trauma and glories, dehumanization, victimization, and ethnic identity were used to analyze the historical, psychological and political barriers between Turkish and Greek Cypriots. In Cyprus conflict, it's necessary to deal with historical and psychological barriers to achieve lasting and perpetual peace and political solution like the Annan Plan. The article first briefly describes the historical background of the Cyprus conflict. Then, it examines the historical and political sources of the borders and barriers between the Greek and Turkish Cypriots. The church dominance, nation system in Ottoman Empire, fragmented ethnic-based education, antagonistic national loyalties, political polarization and the British policy of 'divide and rule' have been factors that all contributed the creation and continuation of barriers and borders between two Cypriot communities. The historical and political barriers have led to the exaggeration and emphasis of cultural similarities and differences and the emergence of the psychological barriers. In the following section, the paper attempts to investigate the psychoanalytical approach of the border issues between the two communities drawing on Volkan's application of Freudian psychoanalysis and psycho-dynamic concepts (externalization, projection, chosen traumas and glories, dehumanization, victimization) into the ethnic conflicts in general the Cyprus conflict in particular. The article concludes with a discussion of the effects of the psychological barriers on the efforts to resolve the Cyprus conflict.

Key Words: *Cyprus, externalization, projection, chosen traumas and glories, dehumanization, victimization.*

JEL Codes: *D74, F5, F51, F52, N44.*

1.GİRİŞ

Bu çalışma Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar¹ arasındaki psikolojik, tarihi ve politik engelleri ve bariyerleri psiko-tarih bağlamında ve bakış açısında inceleyecektir. Uluslararası İlişkiler bilim dalında Realist teoriler etnik gruplar arasındaki sınırların doğuşunu ve sürdürülmesini açıklamasına rağmen barış çalışmaları ve çatışma çözümlemesi alt-disiplini sınırların nasıl yaratıldığı ve devam ettirildiği konusunda yeni bir perspektifi bilim dünyası ile tanıştırmaktadır. Bu makalede etnik gruplar arasındaki engeller ve bariyerler konusu psikanaliz, psikolojik ve sosyo-psikolojik kavramlar, teoriler ve lensler kullanılarak incelenmektedir.

---

¹ Bu çalışmada Rum yerine Yunanlı sözcüğü tercih edilecektir. Rum sözcüğü sterotip (stereotype) bir kavram olarak nitelendirilebilir. Rum sözcüğü Osmanlılar dönemindeki Yunanları tanımlıyordu. Çağdaş Rumları Yunanlar diye tanımlamak daha yerinde olabilir.

Bu makale temel olarak sınırlarının nedenleri ve kaynaklarını psiko-analiz teorilerinin tarihi ve politik olaylara uygulanması ile analiz edecektir. Çalışmanın temel kavramları olan ufak farklılıklar narsisizmi (özsever), uygun hedeflere dışsallaştırma (suitable target of externalization), yansıtma (projection), seçilmiş travmalar ve zaferler (chosen traumas and glories), insansızlaştırma (dehumanization), kurbanlaştırma (victimization) egoizmi, düşman ve müttefik ihtiyacı ve etnik kimlik oluşumu psiko-analiz tekniğini uluslararası ilişkilerine kazandıran kendisi de Kıbrıslı Türk olan bilim adamı Vamık Volkan'ın psiko-dinamik yaklaşımının ürünleridir (Öğretir ve Özçelik, 2008).

Bu çalışmada sosyal grup ve devletler arasındaki sınır ve bariyerleri açıklamak için psiko-analiz kavram ve teorilere odaklanılmıştır. Ufak farklılıklar, dışsallaştırma, yansıtma, seçilmiş travma ve zaferler, insansızlaştırma, kurban psikolojisi, ve etnik kimlik gibi kavramlar Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar arasındaki tarihi, psikolojik ve politik bariyerleri açıklamak için kullanılmıştır. Kıbrıs sorununda tarihi ve psikolojik bariyerlerin neden ve sonuçlarını çalışmak Annan Planı gibi politik çözümlere ve uzun süreli barışa ulaşmak için gereklidir. Makalede ilk olarak kısaca Kıbrıs çatışmasının tarihsel arka planını tanımlayacaktır. Daha sonra Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar arasındaki sınırlar ve engellerin politik ve tarihsel kaynakları incelenecektir. Kilisenin baskınlığı, Osmanlı Millet Sistemi, parçalanmış etnik temelli eğitim, düşmanca ulusal sadakat, politik kutuplaşma ve İngilizler'in 'böl ve yönet' politikaları, Kıbrıs'taki iki toplum arasında yaratılan sınırlar ve engellerin kaynakları ve devam ettirilmesi önündeki faktörler olarak açıklanmıştır. İki toplum arasındaki bu engeller ve sınırlar kültürel farklılıklar ve benzerliklere vurgu yapılmasının abartılmasına ve psikolojik engellerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu çalışma, Volkan'ın Freudyan bakış açısından yola çıkarak genel olarak etnik çatışmalar özel olarak Kıbrıs çatışması temel alınarak psiko-analitik ve psiko-dinamik kavramları (dışsallaştırma, yansıtma, seçilmiş travmalar ve zaferler, insansızlaştırma, kurban psikolojisi) kullanılarak genel olarak etnik çatışmalar özel olarak Kıbrıs çatışması temelinde sınırların çizilmesi sürecini açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak, Kıbrıs çatışmasının çözüm çabalarında psikolojik engellerin etkisi tartışılacaktır.

2. KIBRIS ÇATIŞMASININ TARİHİ

Avrupa ve Asya arasındaki ana yollar üzerinde bulunan stratejik konumu yüzünden Kıbrıs yüzyıllar boyunca politik çatışmaların ve kültürel etkileşimin odak noktası olmuştur. Kıbrıs Ege ve eski Yunanistan'dan gelen kolonistler tarafından M.Ö. 13 y.y.da koloni haline getirilmiştir. Birçok istila ve yabancı tarafından yönetilmesi yüzünden birçok dil ve kültür adada baskın olmuştur. Ortaçağ döneminde Kıbrıs Batı Avrupa'dan gelen güçler tarafından yönetilmiştir. 1571 yılında Osmanlılar adayı fetih etmişlerdir. Osmanlı yönetimi altında Yunan ve Türk nüfusu barış içinde bir arada yaşamışlardır. Hatta iki toplum Osmanlı yönetimini vergilerin aşırı fazla olması ile suçlayarak birlikte protesto etmişler ve vergilere karşı işbirliği yapmışlardır (Bahçeli, 1990: 23; Dodd, 1993: 2).

1878 yılında Britanya İmparatorluğu Kıbrıs'ı Rusların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı emelleri engellemek amacı ile bir üs olarak kullanmak amacı ile Osmanlılardan kiraladı ve adanın kontrolünü eline aldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesi ile Britanya 1914 yılında adaya tamamen el koydu. Kıbrıs 1925'te "Crown Colony" ilan edildi. Kıbrıslı Yunanlar uzun ve yoğun geçen Megali İdea (Büyük Fikir-Ülkü)'nin bir parçası olan Enosis (Yunanistan ile Birleşme)'i gerçekleştirmek amacıyla adadaki Britanya egemenliğine karşı mücadeleye başladılar (Dodd, 1998: 8). Adadaki İngiliz hâkimiyetinin ilk yıllarında (1878–1925) adadaki iki etnik toplum sosyal tolerans ve fiziksel olarak karışmalarını da içeren fakat kültürel entegrasyonun olmadığı göreceli bir fonksiyonel harmoni ve uyum içinde yaşadılar (Fisher, 1992: 8). Kıbrıslı Yunanlar'ın Enosis (Birleşme) için çabalamaları, Kıbrıslı Türklerin bu harekete Taksim ile karşı çıkmaları ve Britanya Hükümeti'nin Kıbrıslı Yunanların Enosis taleplerine negatif yanıt vermeleri şeklinde 1925-1960 arası Kıbrıs çatışması özetlenebilir (Sonyel, 1997: 4).

1950 yılında daha sonraki yıllarda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk başkanı olacak Mihail Hristodolu Muskos veya III.Makaryos Kıbrıs Yunan Ortodoks Kilisesi liderliğine seçildi. Kıbrıs Yunan Ortodoks Kilisesi'nin himayesi altında adanın tümünde yapılan halk oylaması (plesibit) sonucunda Enosis'e %96 destek çıktı (Bahceli, 1990: 33; Dodd, 1998: 11). EOKA (Ethnici Organosis Kyprion Agoniston-Kıbrıs Savaşçıları Ulusal Örgütü)'nin kurulmasından sonra Kıbrıs Yunanların kendi kendini yönetme (self-determinasyon) kampanyası 1955 yılında başladı (Dodd, 1999: 5). Britanya İmparatorluğu Ortadoğu'daki stratejik çıkarları yüzünden bu self-determinasyon ve Enosis taleplerine karşı koydular. İngilizler bir yandan adadaki Türk azınlığın çıkarlarını korumak öbür yandan Yunanlı çoğunluğun çıkarlarını tatmin etmek ve ada üzerinde İngiliz egemenliğine ait askeri üsler bulundurmak ile İngilizlerin çıkarlarının en iyi şekilde korunacağına karar vermişlerdi (Hampson, 1996: 40). 1955'ten önce Türkiye ve Kıbrıslı Türkler Kıbrıs politikası ile aktif ve direkt olarak ilgilenmemişlerdir. Fakat kısa dönemde ortaya çıkan Enosis tehlikesi Kıbrıs'taki çıkarlarını tekrar gözden geçirmeye zorladı. Türkiye özellikle gelecekte Kıbrıs Yunanların çoğunluğu altında yaşayacak olan Kıbrıslı Türk azınlığının durumu ve geleceği hakkında endişeleri olduğunu dile getirdi. Bundan da öte, Türkiye burnunun dibinde Yunan topraklarının genişletilmesi konusunda stratejik endişeleri olduğunu açıkça ifade etmekteydi. Sonuç olarak, Kıbrıslı Türkler kendilerini İngilizler ile müttefik olarak gördüler, taksim (bölünme) fikrini Enosis'e karşı benimsediler ve kendi hayati çıkarlarını savunmak için TMT (Türk Mukavemet Teşkilati-Turkish Resistance Organization) kurdular (Fisher, 1992: 3).

Kıbrıslı Yunanları tarafından yoğun ve şiddet dolu toplumlararası çatışmalar ve anti-İngiliz mücadelelerin sonucunda Britanya, Türkiye ve Yunanistan arasında soruna bir çözüm bulmak için görüşmeler yapıldı ve 1959 ve 1960 yıllarında Londra ve Zürih Anlaşmaları'nın imzalanması ile sonuçlandı. Bu iki anlaşma Enosis ve Taksim seçeneklerini yasakladı ve iki-toplumlu/federal bir çözümü adaya getirdi. Anlaşmalar ile üç garantör ülke olan Britanya, Türkiye ve Yunanistan'a adadaki düzeni sağlamak için tek taraflı ya da hep birlikte adaya müdahale etme hakkı verilmiştir. Kıbrıs

Anayasası bu üç güç tarafından tasarlandı. Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı Kıbrıslı Yunanlardan ve başkan yardımcısı Kıbrıslı Türklerden olacaktı. Bakanlar Kurulu yedi Yunanlı ve üç Türk'ten oluşturulacaktı. Temsilciler Meclisi beş yıllık süre için yüzde 70'i Yunanlı ve yüzde 30'u Türk oranında Yunanlı ve Türk Toplulukları tarafından ayrı ayrı seçilecekti. Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960 yılında kuruldu ve ilk başkanı III. Makaryos ve başkan yardımcısı Fazıl Küçük oldu.

1963'ün sonunda Kanlı Noel olarak adlandırılacak dönemde toplumlararası çatışmalar ve şiddet adadaki istikrar için tehdit oluşturdu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başkenti olan Lefkoşe savaş alanı oldu ve iki toplum arasındaki fiziksel tecrit ve ayrılma başladı. 1974 ile 1963 arası dönemde Kıbrıslı Türkler çok kalabalık olan ve derme çatma binalardan oluşan ceplerde (enclave) yaşamaya zorlandılar. Adanın % 5 kadar olan topraklarında yaşamaya mecbur kaldılar ve 25 bin Kıbrıslı Türk göçmen ve mülteci oldu. Bu arada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) adaya bir barış gücü göndermeye karar vermiştir. İki toplum arasında ara bölgeden oluşan "Yeşil Hat" çizilmiştir. Mart 1964'ten beri adadaki çatışmaları önlemek ve adada kanun ve düzeni sürdürmek ve normal bir yaşantıyı yeniden kurmak için Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü (BMKBG) bulunmaktadır.

Adanın tarihi 1974 Temmuz ayında Kıbrıs Cumhurbaşkanı olan III. Makaryos'a karşı yapılan Yunan destekli darbe ile dramatik olarak değişmiştir. Enosis'ten çekinen Türkiye tek taraflı olarak adadaki duruma müdahale etmeye karar verdi ve adanın yüzde 37'sini ele geçirdi. Kıbrıs batıda Lefke'den doğuya Gazimagosa'ya uzanan kuzey kesimin Türklerin güney kesiminin Yunanlar elinde olan Atilla Hattı denilen bir çizgi ile ikiye ayrılmıştır. Adaya Türk müdahalesi her iki taraf içinde büyük kişisel ve sosyal trajediye yol açmıştır. Yaklaşık olarak 180 bin Kıbrıslı Yunanlı göçmen ve mülteci olmuş ve tüm mal ve mülklerini geride bırakarak güneye kaçmıştır. Yunanlar açısından altı bin ölü ve bin altıyüz onbeş kaybolan kişi vardır (Yılmaz, 1998: 66). Türk tarafında ise dört yüz doksan sekiz şehit ve bin iki yüz yaralı ile yetmiş mücahit ve yüz yetmiş Kıbrıslı Türk şehit, bin yaralı şeklinde kayıplar verilmiştir.²

1974 yılındaki darbe ve müdahaleden sonra Kıbrıs çatışmasına barışçıl çözüm bulma çabaları toplumlararası seviyede iki toplum lideri arasında görüşmelerin başlaması ile artan bir şekilde günümüze kadar devam etti. 1974 ile 1990 yılları arasında BM Genel Sekreterleri üçüncü taraf (arabulucu) olarak görüşmelere katıldı. Bu süreç boyunca iki toplum liderleri arasında şu arabuluculuk görüşmeleri oldu: Denktaş-Makarios (1975-1977), Denktaş-Kyprianu (1977-1988), Denktaş- Vasiliu (1988-1993) ve Denktaş-Klerides (1993-1998). Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) görüşme sürecinde daha fazla öneme ve ağırlığa sahip oldu.

Adadaki iki taraf çatışmanın çözümü ve politik uzlaşma (reconciliation) hakkında farklı düşünülmektedir. Kıbrıslı Türkler ayrı bir politik statüde tanınma taleplerini dile getirmişler ve 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması ile bu amaçlarına bir ölçüde ulaşmışlardır. Öte

² http://www.kibris.gen.tr/turkce/baris_harekati/ikinci_harekat_bilancosu.html

yandan Kıbrıslı Yunanlar Kıbrıs sorunun çözümünü iki-toplumlu bir çözüm bağlamında “üç özgürlüğün” tanınmasını olarak görmektedir: yerleşme özgürlüğü, mülk edinme özgürlüğü ve hareket özgürlüğü. Sorunun çözümü için bir diğer Kıbrıslı Yunanların ön şartı adada bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri’nin geri çekilmesidir. Bu sorunlara ilave olarak, adada yerleşmiş bulunan Türkiye’den gelen göçmenler, 1960 yılındaki Garanti Anlaşması’nın yerine geçecek olan uluslararası garantiler, ekonomik yeniden yapılanma, her iki toplumun birlikte adadaki doğal kaynakları kullanması ve altyapının geliştirilmesi diğer sorunlardır (Hampson, 1996: 40).

1993 yılında Birleşmiş Milletler’in arabuluculuğu ile güven arttırıcı önlemleri (GAÖ) de içeren yeni bir barış anlaşması imzalanması girişimi başlamıştır. GAÖ temel olarak Lefkoşa Uluslararası Havaalanı’nın açılması (1974’ten beri kapalı durumdadır) ve Kıbrıslı Yunanların 1974 yılında kaybettikleri Maraş (Varosha) bölgesine yeniden yerleşmesini içermekte idi. Bu önlemler uygulanmamıştır.

1997’de BM iki tarafı bir tanesi New York ötekisi İsviçre’de yapılacak iki görüşmede bir araya getirmek için toplantıya çağırdı. Kuzey’deki Kıbrıslı Türkler için egemenlik sorunu en önemli konu haline geldi. Son zamanlarda olan gelişmeler sorunun çözümünü daha da zorlaştırmıştır. Türkiye’de İstanbul’da ve Yunanistan’da Atina’da 1999 yılında olan depremlerden sonra ortaya çıkan “deprem diplomasisi” sonucunda BM’nin desteği ile başlayan görüşmeler AB’nin Güney Doğu Avrupa ülkeleri ile üyelik görüşmelerine başlaması ile durmuştur. İkinci olarak, Yunanistan ile Güney arasındaki Ortak Savunma Doktrini Türkiye için Adanın stratejik önemini gündeminde tekrar ön sıralara getirmiştir (Yılmaz, 2010, 80).

Kıbrıs çatışması üç değişik seviyede analiz edilebilir. İlk seviyede Kıbrıs çatışması İngiliz egemenliğe karşı anti-koloni çatışmasıyla başlayan toplumlar arası bir çatışmadır. Bir başka seviyede Yunanistan ve Türkiye arasında güney Akdeniz’deki kaynaklar ve toprak parçası ve bu iki devletin adadaki toplumlarla ilişkisi yüzünden ortaya çıkan bölgesel bir çatışmadır. Türkiye açısından temel olarak sorunun temelinde Kıbrıs’ın stratejik önemi vardır. Adanın Türkiye’ye yakın olması sebebi ile Kıbrıs’ın yabancı güçlerin eline geçmesi Türkiye için bir tehlike oluşturmaktadır. Kıbrıs Türkiye’nin büyük kentlerini ve endüstri bölgelerini tehdit eden büyük bir uçak gemisine benzer. Bunun yanında Türkiye ile Yunanistan arasında tarihten gelen düşmanlık bir başka faktördür. Yunanlar için Kıbrıs tarihi olarak Yunan toprağıdır ve Helen dünyasının bir parçasıdır. Türkler onlar için İstanbul’un kaybedilmesi, Bizans İmparatorluğu’nun yok olması ve I Dünya Savaşı sonunda Yunanların Anadolu’dan kovulması gibi olaylarda olduğu gibi seçilmiş travmaları temsil eder. Üçüncü bir seviyede Kıbrıs sorunu bölgesel ve uluslararası örgütler (Birleşmiş Milletler ve Avrupa Topluluğu) ile süper güçlerin de karıştığı uluslararası bir çatışmadır. Sistem seviyesi analizinde Kıbrıs çatışması Soğuk Savaşın bir parçası idi. Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs ve diğer konulardaki anlaşmazlık olması Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’nun güney kanadında bir çatışma çıkma olasılığına ve NATO’nun zayıflamasına neden olabilirdi.

3. TARİHİ VE POLİTİK BARIYERLER

Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar dinsel, etnik, kültürel ve dinsel çizgilerde ayrılmışlardır. Kıbrıslı Yunanlar Yunanca konuşur ve kendilerini Yunan ulusu ve kültürünün bir parçası ve klasik Yunan ve Bizans İmparatorluğu'nun mirasçıları olarak görürler. Yunan ulusuna ait olan “seçilmiş travmalar ve zaferleri” benimserler. Öte yandan, Kıbrıslı Türkler Türkçe konuşurlar ve kendilerini Türk ulusu ve kültürü ile birlikte tanımlarlar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasına bağlıdırlar. Hemen hemen hepsi Müslüman'dır ve çoğunluğu Sünni mezhebine aittir (Yılmaz, 2011).

İki toplum arasındaki tarihi-yapısal bariyerlerden birisi dinsel ve etnik kökene dayanan Osmanlı *millet*³ sistemidir. Bu sisteme göre her dinsel grup ayrı bir varlık olarak görülüyordu. Her dinsel grubun kendi yönetim hakları vardı ve bu yönetim haklarını çeşitli dinsel kuruluşlar aracılığı ile yürütüyorlardı. 1571 yılında Kıbrıs'ın Osmanlıların topraklarına kazandırılmasından sonra Ortodoks Kilisesi'nin otonomisi kabul edilmişti. Başpiskoposun Kıbrıs Yunan toplumunun dinsel ve politik liderliği de tanınmıştı. Bunun sonucu olarak Ortodoks kilise Kıbrıs Yunanları için politik ve etnik birliği sağlayan bir sembol haline gelmiştir. Ortodoks kilisesi onların dinsel, etnik, kültürel ve politik kimlikleri korunmalarında önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan, millet sistemi etnik grupların kutuplaşmasına katkıda bulunmuştur. İngilizler Kıbrıs'ın kontrolünü ele aldıklarında millet sistemi tamamen ortadan kaldırılmıştır. İngilizlerin adaya gelmesi ile modern bürokratik yönetim kurulmuştur. Adadaki iki toplumda ortak bir Kıbrıslı kimliği yaratmalarına yardım edecek bazı modern kavram ve süreçler ile tanışmışlardı. Bu yeniliklere rağmen iki toplumda dinsel, eğitim, kültürel, kişisel statü ve toplumsal kurumlar konularında kontrollerini devam ettirmiştir (Yılmaz, 2011).

Diğer bir tarihi/yapısal faktör ise iki toplumun adanın geçmişi ve geleceği hakkında birbirine tamamen zıt görüşlere sahip olması idi. Yunanlar, adanın geçmiş tarihini algılamaları “seçilmiş travmalar ve zaferler” kavramlarına dayanıyordu. İngiliz yönetimi boyunca Enosis (Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi) Kıbrıslı Yunanlar için en devamlı ve değişmez amaç idi. Enosis'i Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması amacına dayanan Pan helenik bir hareket olan Megali İdea (Büyük Fikir)'nin bir parçası olarak yorumlanabilir. Yunanların Bizans İmparatorluğu'nu kaybetmelerine yas tutma imkânı bulamamaları ve bu geçmiş travmayı nesillerden nesillere aktarmaları ve 19 y.y. da görülen irrendentist (yayılmacı) ulusçu akımların da etkisi ile Kıbrıs'ta Enosis beslenecek bir ortam bulmuştur. Megali İdea fikri Yunanistan ile Türkiye 1920–23 arasından büyük bir savaşa ve Yunanistan'ın Anadolu'da yenilmesine yol açmıştır. Bu yenilginin sonucunda 1 milyon Yunanlı ve 650,000 Türk nüfus mübadelesi sonucu yer değiştirmiştir. Bu büyük göç hareketi düşman imajı ve kurbanlaştırma egoizmi (the victimization egoism) algılamasını daha da kuvvetlendirmiştir. Türk tarafından ise taksim (Kıbrıs'ın Yunan ve Türk bölgeleri olarak ayrılması) fikri İngilizler tarafından

³ Millet sistemi bir çeşit komünel kendi kendini yönetme şeklidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bireyin kimliği onun dinine dayanıyordu. Gayri Müslüman topluluklarda bu kimlik kendi dinlerine göre ayrılmış kurumlar aracılığı ile sürdürülüyordu. Bu gayri Müslümanlar Osmanlı hükümetine bağlı olmalarına rağmen belli alanlarda kendi kendilerini yönetmelerine izin verilmişti (Volkan, 1979).

ortaya atılmış ve Türkiye Enosis'e karşı denge unsuru olarak Kıbrıs politikasının bir parçası olmuştur. Her iki hareket (Enosis ve taksim) Yunanistan ve Türkiye tarafından desteklenmiştir. Birbirine tamamen zıt amaçları içeren bu iki hareket iki etnik grup arasındaki politik kutuplaşmaya yol açmıştır (Volkan ve Itzkowitz, 1994) .

İngilizlerin koloni politikası “böl ve yönet” politikasına dayanmıştır ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan etnik, idari ve politik ayrımlar tarafından sürdürülmüş ve kuvvetlenerek devam etmiştir. Ne yazık ki İngiliz yönetimi birleştirici Kıbrıs kimliği ve politik kültür yaratmak için hiçbir çaba sarf etmemiştir. İki toplum idari nedenlere dayanarak iki ayrı varlık olarak muamele gördü ve toplumlararası düşmanlık harekete geçirilmiş oldu. İki etnik grup arasında bu psikolojik ve idari ayrımcılığın sürdürülmesi Kıbrıs üzerinde İngiliz kontrolünün güvence altına alınmasında etkili bir araç olmuştur (Volkan, 1979).

Kıbrıs çatışmasındaki politik bariyerler gerçekte Londra ve Zürih anlaşmaları ile Kıbrıs Anayasası'na dayanmaktadır. Bu anlaşmalar Kıbrıs halkı adına Türkiye, Yunanistan ve Büyük Britanya tarafından imzalanmıştır. Ayrıca Kıbrıs Anayasası bu anlaşmalarının bir parçası idi, hiçbir zaman referanduma sunulmamıştı ve yabancı güçler tarafından zorla kabul ettirilmişti. Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren adanın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü askeri güçlerin üslere yerleştirilmesi ve adanın iç işlerine karışma hakkı ile sınırlandırılmıştı (Yılmaz, 2011). Etnik iki başlılık kamu hayatının tüm sektör ve bölümlerinde kurumsallaşmıştı. Politik yapı ve çerçeve etnik grupların ayrılmasını kolaylaştıracak şekilde kurulmuştu. Anayasa'da Enosis ve adanın bölünmesi yasaklanmasına rağmen bunlara alternatif sistem politik sınırları aşır birleştirici (integrative) politikalar geliştirmekten yoksundu. Bu 'felç olmuş' devlet geçmişten gelen etnik ve politik ayrımcılığın kurumsallaşması ile devam ettirilmiş ve güçlendirilmiş idi. Ortak bir kimlik ve bürokratik sınıf oluşturulmasına yardımcı olacak olan kamu kurumları aksine etnik çıkarları destekleyen bir yapı yaratıyordu. Sonuç olarak, yönetim sistemi bir toplum ve devlet için çok önemli olan birçok yasama, yürütme ve yargı organları ve fonksiyonların felç olması ile sonuçlanmıştır. Örneğin, kamu hizmetleri, polis kuvvetleri ve ordudaki iki etnik grup arasındaki oransız dağılım, hükümet işleyişindeki veto hakkı ve parlamentodaki oy verme şekli etnik çekişmeleri arttırıyordu (Yılmaz, 2005).

Fiziksel olarak, iki etnik grup ayrı köylerde ve şehir içinde etnik olarak ayrılmış bölgelerde yaşıyorlardı. Kıbrıs'ın politik coğrafyasını inceleyen çalışmasında Richard Patrick 1881 ve 1931 yılları arasında Türklerin ve Yunanların karışık olarak yaşadıkları köylerin sayısında çok büyük oranlarda azalmalar olduğunu gösteren istatistik kanıtlar sağlamakta idi (Patrick, 1976, pp. 8–12). 1931'den sonra karışık köylerin sayısındaki azalma daha belirgin bir hal aldı. Bu durum iki toplumda insanların yaşayacakları alanları seçerken etnik yakınlık ve akrabalığın en önemli tercih sebebi olduğunu göstermektedir. 1960 nüfus sayımına göre, adadaki toplam 634 (395'i tamamen Yunanlı ve 121'i

tamamen Türk) köyden 114'ü karışık köydür (Yılmaz, 1998, p. 52)⁴. 1963'teki toplumlararası çatışmalardan sonra iki toplum arasında İngiliz askeri güçleri tarafından devriye gezilen 'yeşil hat' olarak bilinen bir hat çizildi ve ateşkes kabul edildi. BMKKBG'nin adaya yerleştirilmesi ile bu ateşkes hattı iki toplum arasında devamlı bir sınır oldu. Adaya 1974'te yapılan müdahalenin ardından şu zamana kadar devam eden iki toplumu fiziksel olarak birbirinden ayıran yeni bir sınır oluştu. Yeşil Hattın bir diğer ismi Attila hattı idi. Yunanlar için Atilla Roma'yı istila eden ve Helenik medeniyetin bir devamı olan Roma medeniyetini yok eden bir barbar idi. Öte yandan, Türkler için Atilla Türk-Moğol devrini ve zaferlerle dolu bir zamanı temsil eden bir tarihi kişi idi. Dışarıdan biri için Atilla isminin bu iki anlamı bir ölçüde aynıdır. Fakat bu iki anlam arasında hala 'ufak farklılıklar' (minor differences) vardır.

Osmanlı millet sisteminde miras kalan eğitimin ayrılması ve İngiliz koloni sistemi döneminde bunun güçlendirilmesi ve devam etmesi etnik bölünmeyi sürdürmüştür. İngiliz yönetimi süresince iki toplumun ayrı okul ve eğitim sistemleri vardı ve bu sistem her iki toplumun dinsel kurumları tarafından kontrol ediliyordu. Bu dönemde, Ortodoks papazlar ve Müslüman din görevlileri aynı zamanda okullarda öğretmenlik yapıyorlardı. Bundan da öte, her iki grupta eğitim konusunda kendi anavatanları ile çok yakın ve bağımlılığa dayanan bir ilişki içinde idiler. Kıbrıs'ta ilkokul ve liselerde kullanılan ders kitapları ve müfredat programı çoğunlukla her iki toplumun anavatanlarından gelmekte idi. Bunun sonucu olarak, iki toplum da dinsel, ulusal ve etnik değerleri ve mirasına odaklandılar ve uzun geçmişi olan Türk-Yunan düşmanlığı kitaplar ve müfredat programları ile adaya ithal edilmiş oldu. Adada kolej ve üniversitelerin yok denecek kadar az olması sonucu iki topluma mensup gençler eğitim görmek için Türkiye, Yunanistan, Büyük Britanya ve öteki ülkelere gitmişlerdir. Bu durum adada iki toplumun birlikte yaşadığı dönemde eğitim ve entelektüel alanda toplumlararası etkileşimin az olmasına ve iki toplumun tek-tarafli etnik tarzda düşünmesini güçlendirmiştir. Her iki tarafta da ilk üniversiteler 1980'lerin sonu 1990'ların başına rastlamaktadır. Kıbrıs Üniversitesi Kıbrıslı Yunanların eğitimi için kurulmuştur. Doğu Akdeniz Üniversitesi de temel olarak Kıbrıslı Türklerle üniversite eğitimi vermektedir. Eğitim alanındaki bu bariyerlerin sonucu olarak iki toplumda birbirlerine karşı olan algılama, tutum, önyargılar ve basmakalıp yargılar (stereotype) ve çatışma davranışlarını devam ettirmişlerdir (Öğretir ve Özçelik, 2017).

İki toplumun kendi gazete, basın ve öteki yayın organları vardır ve bu durum iki taraf arasında medya savaşı yaratmaktadır. Yerel basın organları ile birlikte Yunanistan ve Türkiye'den ithal edilen yayınlar Türk-Yunan düşmanlığına vurgu yapmaktadırlar. Bu durum iki tarafta var olan karşılıklı korku ve güvensizliği arttırmakta ve sterotipsel (stereotypical) algılamaları güçlendirmektedir (Öğretir-Özçelik, 2017a)

Yukarıdaki faktörler-kilisenin hâkimiyeti, millet sistemi, parçalanmış etnik eğitim sistemi, ulusal kimliğe bağlılık, politik kutuplaşma ve İngilizlerin 'böl ve yönet' politikası- Kıbrıs'taki iki toplumun

⁴ Pile/Pyla/Pergamus köyü günümüzde hala karışık köy olma özelliğini korumaktadır. İki toplum arasındaki barış aktivitelerinin merkezi olan bu köyde iki toplumun katıldığı dans ve müzik gösterileri yapılmaktadır.

etnik kimliklerini korumalarına ve toplumlararası politik klikleşmeye katkıda bulunmuştur. Toplumlararası birlikte yaşama ve ortak bir Kıbrıs kimliği 400 yüzyıllık coğrafi yakınlık ve kısmi fiziksel karışmaya rağmen başarılı olamamıştır. Dinsel, idari, eğitimsel, sosyal, psikolojik ve kültürel farklılıklara karşı bir güç olacak ‘Kıbrıs kimliği’ ortaya çıkmamıştır (Öğretir ve Özçelik, 2018).

4. PSİKOLOJİK BARIYERLER

Psikolojik ve sosyal açıdan iki etnik grup büyük ölçüde birbirinden ayrılmış durumdadır. İlk psikolojik bariyer adada ortak bir Kıbrıs kimliğinin olmaması ve Türk ve Yunan kimliklerine yapılan vurgudur. Her iki toplumda adada 400 yıldan fazla birlikte yaşamalarına rağmen Türklük ve Yunanlılık olgularını devam etmişlerdir. 1960’da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu zaman iki toplum dışında Kıbrıslı diye ulus yoktu. Bağımsızlıktan sonra her iki toplum Yunanistan ve Türkiye’ye ait olan ve genellikle birbirlerine karşı düzenlenen ulusal gün ve tatilleri kutlamaya devam ettiler. Bundan da öte, Kıbrıs bayrağı sadece belli yerlerde örneğin Makarios’un başkanlık sarayında görülebiliyordu. Bu yerler dışındaki yer ve törenlerde genellikle Türk ve Yunan bayrakları ve milli marşları kullanılmakta idi. Şu güne kadar Kıbrıs’ın resmi bir milli marşı yoktu. Kıbrıslı Türkler kırmızı beyaz Türk bayrağını ve Kıbrıslı Yunanlar mavi beyaz Yunan bayrağını astıklarında iki toplum birbirinden ayrı olma ve Türkiye ve Yunanistan’a ait olma hissini kuvvetlendiriyorlar ve pekiştiriyorlardır. Sonuç olarak, yeni Kıbrıs devletinin kitlesel meşruluğu ve ortak bir politik kültür gelişmesi yönünde hiçbir belirti olmamıştır.

Kıbrıslıların resmi Kıbrıs bayrağına karşı olan tutumları tanımlayan kendisi de Kıbrıslı bir Türk olan psikiyatrist profesörü Vamık Volkan şunları yazmaktadır:

Kendisi sanatçı olan kayınbiraderim yeni kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bayrağının tasarımını yapması istendiğinde hem Türk hem Yunan bayrağında olan beyaz rengi kullanabileceği söylenmişti. Fakat Türk bayrağında olan kırmızı ve Yunan bayrağında olan mavi renkleri kullanmaktan kaçınması gerektiği belirtilmişti. Bundan dolayı, her iki ülke bayrağında olmayan sarı ve biraz da yeşil rengi kullanmıştı. Bu sarı, yeşil ve beyaz renkten oluşan bayrak hala Kıbrıs’ın resmi bayrağıdır. Resmi sarı-yeşil-beyaz Kıbrıs bayrağı sadece belirli yerlerde örneğin Makarios’un başkanlık sarayında bir süs gibi durmakta idi. Hayalsel Kıbrıs ulusu için tasarlanan Kıbrıs bayrağının hikayesi ve bu bayrağa karşı ada nüfusunun tepkisi Realpolitik’in ne Kıbrıslı Türklerin ne Kıbrıslı Yunanların ruhlarında (psyche) hiçbir etkisi olmamıştır (Volkan, 1989, p.308).

Psikolojik bariyerlerin ikinci bir boyutu psiko-analitik yaklaşım ile açıklanabilir. Bu yaklaşım seçilmiş travmalar ve zaferler, kurbanlaşma egoizmi, ufak farklılıkların narsisizmi, dışsallaştırmayı uygun hedefleme, düşman imajı ve etnik grup oluşumu kavramlarına odaklanmaktadır.

Psiko-dinamik yaklaşım bireylerin kendilerini algıladıkları psikolojik tehlikelerden korumak amacı ile kullandıkları psiko-analitik savunma mekanizmalarına - dışsallaştırma, yansıtma ve özdeşleşme (identification) – dayanmaktadır (Volkan, 1988, 1990). Dışsallaştırma ve yansıtma hoşagitmeyen kendi imajını, his durumunu, düşünceleri ve itkileri (impulse) kendi imajımızla

bütünleştiremediğimiz için bunları dış dünyaya mal ederek yok etmenin yollarıdır. Bir başka deyişle, bilinç dışı ve kabul edilmez olan itkilerin, düşüncelerin, karakter özelliklerinin dış bir gruba (outgroup) transferi ve yansıtılması yolu ile kabul edilebilir ve uyum sağlayan bir kendi kimliğinin devamını içermektedir (Volkan, 1985, 1988; Ross, 1995; Fisher, 1997). Özdeşleşme (identification) bir bireyin başkasına ait kendi kimliğini kendisi ile asimile etmesi sonucu oluşan bilinçdışı bir süreçtir. Çatışma durumlarında bu süreçler bireyin üyesi olduğu etnik grup kendini diğer grup ya da gruplardan ayırması yoluyla kendini göstermektedir.

Volkan'a göre, iki etnik grup arasındaki sınır grup üyeleri arasında meydana gelen bir ritüeli açığa vurmaktadır. Bir ritüel bir etnik grubun kendi grup içine dışsallaştırma ve yansıtma yapmasını önlemek için iki etnik grup arasında psikolojik bir sınır kurmaktır. Psikolojik sınır olmaz ise her bir etnik grup öteki etnik grubun bir karbon kopyası olabilir. Bu durumda grup kimliğinin uyumsallaşmasını sağlamaya yönelik olan dışsallaştırma ve yansıtma olguları dengesiz olacaktır. Bazen bu görünmeyen psikolojik sınırlar fiziksel sınırlar ile su yüzüne çıkabilir. Eğer iki etnik grup çatışma halinde değil iseler fiziksel sınırlar esnek olabilir ve büyük sosyal gruplar bunlara yapacakları yatırımları azaltırlar. Örneğin, ABD ile Kanada arasında bulunan sınırdan geçmek bir formaliteden başka bir şey değildir çünkü bu iki grup arasında meydana gelen bu nüfus ve mal değişiminin hiçbir tehlike oluşturmaz. 11 Eylül saldırısına rağmen Meksika sınırına göre Kanada sınırı daha esnektir. Çatışma durumlarında fiziksel sınırlar iki işlev görür: Bu sınırlar pratik fiziksel korunma sağlar. İkincisi, sınırlar büyük sosyal grupları psikolojik olarak bulaşıcı sosyal, kültürel, politik ve ekonomik etkenlerden koruyarak sembolik ince bir deriyi temsil ederler (1997: 105).

Sonuç olarak, fiziksel sınırlar dışında etkili ve etkin psikolojik sınırların olması önemlidir. Fiziksel sınırlar yeterli psikolojik sınırları temsil eder iseler başarılıdırlar. Belirgin fiziksel sınır ayırımı etkin bir psikolojik sınır oluşturulmasına katkı sağlamadığı zaman sosyal gruplar arasında endişe ve psikolojik gerileme (regression) ve sınır aşma (fiziksel ve psikolojik) girişimlerine karşı, sınırların savunulmasına yol açabilir (Öğretir-Özçelik, 2017b). Kıbrıs'taki Yeşil Hat, Kuzey ve Güney Kore arasındaki askerden arındırılmış bölgeler ya da Hindistan ve Pakistan sınırı gibi abartılmış fiziksel sınır bölgelerini ziyaret edilirse bu prensibi kolayca gözlemleyebilir. Bu tür sınırlarda ayrıntılı ritüeller çok yaygındır. Bunlara örnek olarak sınır nöbetçilerinin tören merasimi ile değiştirilmesi, devamlı sınırların gözlemlenmesi ve korunması ve kompleks protokol ve tatbikatlar sayılabilir (Volkan, 1999: 232). Eğer sosyal grup üyeleri psikolojik sınırlarının tehdit edildiğini hissederse endişe ve kaygı içinde yaşamak yerine dış grup (out-group) üyelerini öldürmeyi düşünebilir. Bu hava içinde seçilmiş travmalar ve zaferler, yas tutamama ve yas tutmada zorlanma ve intikam almaya hakkı olduğu hisleri tekrar harekete geçirilebilir.

Bazı zihinsel sınırlar, tehlikeli unsuları sınır dışında tutan görünmez duvar gibi fantezi haline gelmiş, mitsel inançlarla paylaşılan ve sosyal grubu koruyan fiziksel yapılar şekli alabilir. Örneğin, 1963 ve 1968 yılları arasında Kıbrıslı Yunanlar tarafından çevrilmiş Lefkoşe ceplerinde (enclave)

yaşayan Kıbrıslı Türkler o bölgede bulunan tek dağın içinde mucize bir silahın olduğuna inanıyordu (Volkan, 1979: 98).

Volkan (1985, 1988) iç grup (in-group) ve dış grup (out-group) arasında grupların arkadaşları (müttefikler) ve düşmanlarını belirleyen bir insan ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. İnsanların doğuştan sahip oldukları hem düşman hem müttefike ihtiyaç duyduklarını iddia etmektedir (Özçelik, 2015a). Aynı şekilde iki grup arasında sürdürülmesi gereken bir sınır ve düşman imajı ile lekelenmeyen ve bulaşmayan bir kimliğini koruma ihtiyacı vardır. Bu psikolojik mekanizm birey olarak ayrı bir grup kimliği sürdürmemize yardım eder. Bu mekanizmayı problem çözme çalıştaylarında (PÇÇ) görebiliriz. Bu çalıştayda çatışmanın taraftarı olan iki etnik grup üçüncü tarafın gözetimi ve kılavuzluğunda bir araya gelir. Amaç fiziksel olarak çatışma ortamı dışında bir araya gelerek hiçbir sınırlama olmadan çatışmanın nedenlerini, sonuçlarını ve çözümlerini tartışmaktır. Çalıştayda meydana gelen psikolojik bir olguya Volkan “akordeon olgusu (fenomeni)” adını vermektedir. PÇÇ sürecince ilk önce iç grup üyeleri çalıştayın bir dönemi boyunca dış grup üyeleri ile yakınlık hissederler ve kendilerini fiziksel ve duygusal olarak dış grup üyeleri ile müttefik yaparlar. Bu yanılsama dolu kardeşlik duygusu reaksiyon oluşturma (bilinç dışı olarak bir bireyin kendi gerçek amaç ve isteğinin tamamen zıttı hareket etmesi) mekanizması yüzünden savunma mekanizması olarak dış grup üyeleri ile tekrar bir ara açar. Bu birliktelik psikolojik ve fiziksel olarak tahammül edilemeyecek bir hal alır. Bu akordeon gibi açılma ve büzülme hareketi PÇÇ boyunca ve sonrası devam eder. Akordeon PÇÇ sonuna doğru daha az derecede çalmaya devam eder. Bu akordeon ritüeli düşmanlar arasında sınır ihtiyacı olmasını ve bu ihtiyacın sürdürülmesini göstermektedir (Volkan, 1997: 102; Fisher, 1997: 111).

Etnik çatışmaların açıklanmasında akademisyenlerin kullandığı bir diğer analitik kavram ufak farklılıklar narsisizmidir. Freud tarafından ortaya koyulmuştur (Özçelik, 2015b). Oedipal öncesi dönemde iki büyük sosyal grup arasında düşman-müttefik ilişkilerini yöneten iki temel prensip vardır. İlk prensip öteki etnik grup ile bizim etnik grup yani öteki düşman ile biz arasındaki benzerlikle ilgilenebilir. Psikanaliz anlayışa göre öteki etnik grup bizim psişik malzemesinin içinde bir depodur (reservoir). Bu deponun içinde bilinç dışı olarak belli bir benzeşme algılaması bulunmaktadır. Bu tür benzeşme inkâr edilmelidir ve asla bilinç seviyesine girmesine izin verilmemelidir. Böyle olması bize ait olan dışsallaştırma, yansıtma ve yer değiştirme (displacement) dengeli olmasını ve birey olarak bizim ve ait olduğumuz etnik grubun kimliğinin uyumlu olmasını sağlar. İkinci prensip birbirine rakip olan iki grup arasında psikolojik açıklık olması ihtiyacı ile ilgilidir. İki etnik grup yan yana yaşadığı zaman birbirileri ile olan benzeşmeleri kabul etmek istemezler. Bu yüzden aralarındaki ufak farklılıklar yaratırlar ve odaklanırlar. Barış zamanında bu ufak farklılıklar giyim kuşam, danslar, konuşma şekli vb. olarak karşımıza çıkar. Çatışma ve savaş sırasında bu ufak farklılıklara çok büyük duygusal önem verilir. Bazı insanlar bu ufak farklılıkları bırakmak yerine hayatlarını bunları devamı için feda edebilirler (Volkan, 1990).

Volkan ufak farklılıkların önemi konusunda Kıbrıs'ta iki örnek vermektedir. 1974 yılına kadar Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar Kıbrıs'a gelen bir ziyaretçinin fark edemeyeceği ve önemli olmayan detaylar ile ayırmakta idiler. Örneğin, Yunanlar genellikle mavi ve kırmızı renklerde ve uygun hedeflere dışsallaştırmanın parçası olan Yunan ulusal renkleri olan sigara markalarını tercih ederlerdi. Öte yandan Türkler beyaz ve kırmızı renkten oluşan ve Türk renkleri içeren sigara içmekte idiler. İkinci örnek olarak köylerde Yunanlar siyah pantolon ve gömlek giyerken Türkler kırmızı rengi tercih ediyorlardı (Volkan, 1990: 108; 1997: 111).

Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Yunanlar arasındaki psikolojik bariyerler Türk ve Yunan bağımsızlık savaşlarında oluşmasına rağmen Kıbrıs'ın fiziksel ve psikolojik olarak ayrılması ile son bulmamıştır. Türk-Yunan çatışması geçmiş tarihi travmalar ve zaferlerle ilişkili olan paylaşılan algılamalar, düşünceler, fanteziler ve duygular (bilinç ve bilinçdışı) ile bulaştırılmış ve psikolojik hale getirilmiştir. Çağdaş Yunanistan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılması ile Yunan bağımsızlık savaşı (1821-1829) ile kurulmuştur. Çağdaş Türkiye ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra 1920 yılları başında ve Yunanların Anadolu'da yenilmesi sonucunda doğmuştur. Türk ve Yunan kimliklerinin kurulması süreci hala günümüzdeki Türk ve Yunan ulusçuluğunu ve çatışmadaki psikolojik faktörleri etkilemektedir (Yılmaz, 2005, 38).

İki etnik grup arasında psikolojik sınırların oluşmasında etkili olan bir başka psiko-dinamik süreç seçilmiş travma ve zaferler kavramıdır (Özçelik, 2020a). Bu kavram bir grubun diğer bir grup tarafından kurbanlaştırılması ve küçük düşürülmesi duygularını harekete geçiren tarihten bir olayı tanımlamaktadır (Volkan ve Itzkowitz, 1994: 7). Bir grup olarak Yunanlar İstanbul'un düşmesini temel seçilmiş travma olarak psikolojik olarak belirlemiştir. 1453'ten beri yaşanan her acı ve ıstırap o olayın zihinsel betimlemesi olarak yoğunlaşmıştır. Bu seçilmiş travma Yunanistan'ın uluslar arası ilişkilerini ve özellikle Türkiye olan ilişkilerini etkilemektedir (Özçelik, 2020b). Çünkü her iki ulusta tarihsel olarak kendi ulusal kimliklerini ötekine karşı olarak şekillendirmiştir. Büyük tarihi olaylar bu iç grup-dış grup ayırımına katkıda bulunmuştur. Bağımsızlık savaşları dışında 1930 yılında nüfus mübadelesi ve 1955'te İstanbul'daki Yunanlı azınlığa karşı yapılan "6-7 Eylül Olayları" ve Batı Trakya'da bulunan Türk azınlığının durumu Ege Denizi'nin iki tarafında düşman imajı yaratmıştır.

Volkan ve Itzkowitz bu fenomeni araştırmışlar ve şu saptamaları yapmışlardır. Yunan medyasında en çok yayınlanan dış haberler Türkiye ile ilgilidir. Türk medyasında ise Yunanistan 16 sırada en çok işlenen haber konusudur (1994: 167). Gerçekten Yunanların Türkiye konusuyla ilgilenmeleri Türklerin Yunanistan konusunda ilgilenmelerinden üç katı daha fazladır. Aynı şekilde Yunan gazeteleri Türk gazetelerine göre Türkiye konulu haberlere altı katı daha fazla yer vermektedir (y.a.g.e.). Bunu yaparken de hem Türk hem Yunanların psişiklerinde etkisi olan Türk ve Yunan ilişkilerinde temel tarihi olayları konu almaktadır.

4. SONUÇ

Bir grubun diğer grupla olan farklılıklarını koruma ihtiyacı ve kendi kimliğini “öteki”ne göre tanımlama ve yaratma ihtiyacı sebebi ile sınırlar gereklidir. Fakat bu sınırları kaldırmak yerine sınırlar daha fazla esnek, ulaşılabilir ve görüşülebilir yapılabilir. Eski Mısır başkanı Enver Sedat İsrail ve Mısırlılar arasındaki psikolojik sınırları kaldırılması gereken bir sorun olarak görmüş idi. Psikolojik bariyerler barış yolunda bir engel olmasına rağmen bunların tamamen kaldırılması karmaşıklık ve komplikasyona yol açabilir. Bunun nedeni iki grup arasında paylaşılan bir kimlik olmadığı sürece psikolojik sınırların kaldırılması sonucu her etnik grup kendi kimliğine vurgu yapacağı için saldırganlığa ve şiddete yol açabilir (Özçelik, 2006; 2014).

Çağdaş zamanda yeni bir Kıbrıslı kimliği oluşturulmaya çalışılmış ise de Kıbrıs çatışmasında geçmiş seçilmiş travmalar güçlü bir şekilde yaşamaya devam ettiği çok açıktır. Kıbrıslı Yunanlar 1974’te adanın “işgal edilmesi” ve Kıbrıs’ın kaybedilmesi sonucu oluşan maddi ve manevi kayıplar sebebi ile öfkelenmiştir. Birçok Yunanlı tarihsel olarak adanın kendilerine ait olduğuna inanmaktadır. Öte yandan Türkler Kıbrıslı Yunanlar kadar haklara sahip olmaları gerektiğine inanmaktadırlar. Türkler için Kıbrıs asla Helen dünyasının bir parçası olamaz. Yunanlar geleneksel olarak Türklerden hoşlanmamakta ve korkmaktadırlar. Ayrıca adada çoğunluk olmaları onlara Kıbrıs’ı yönetme hakkı verdiğine inanmaktadırlar. Kıbrıslı Türkler de geçmiş tarihlerini belli bir ölçüde yeniden yaşamaktadırlar. Kısa bir zaman öncesine kadar adanın yöneticileri Türkler idi ve sadece bir azınlık olarak davranılması onları öfkeliendirmektedir. Tarih, onları BM gibi arabuluculara karşı güvensizlik içinde bırakmıştır. Sonuç olarak, politik, stratejik ve askeri konular çatışmada önemli bir role sahip olsa da psikolojik ve tarihsel bariyer çatışma çözümlemesi pratisyenleri tarafından göz önüne alınması gereken konulardır (Özçelik, 2020b).

KAYNAKÇA

- Bahceli, Tosun. 1990. *Greek-Turkish Relations Since 1955*, Boulder: CO, Westview Press.
- Dodd, C.H. 1993. “Historical Introduction”, in *The Political and Economic Development of Northern Cyprus*”, C.H. Dodd, ed., Cambridgeshire, England: The Eothen Press.
- Dodd, C.H. 1998. *The Cyprus Imbroglia*, Cambridgeshire, England: The Eothen Press.
- Dodd, C.H. 1999. “A Historical Overview”, in *Cyprus: The Need for New Perspectives*, C.H. Dodd, ed., Cambridgeshire, England: The Eothen Press.
- Fisher, Ronald J. 1997. *Interactive Conflict Resolution*, Syracuse: NY, Syracuse University Press.
- Fisher, Ronald J. 1992. “Introduction: Understanding the Tragedy of Cyprus”, in *Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution*, Norma Salem, ed., New York: St. Martin Press.

Hampson, Osler F. 1996. *Nurturing Peace: Why Peace Settlements Succeed or Fail*,

Washington D.C.: USIP Press.

Öğretir-Özçelik, Dilek A. 2017a. "Explanation and Understanding of Human Aggression: Freudian

Psychoanalytical Analysis, Fromm's Neo-Freudian Perspective, and Bandura's Social Learning Theory", *International Journal of Social Science and Economic Research*, vol. 2, no.1, 2017, ss. 2151-2164. http://ijsser.org/uploads/ijsser_02_133.pdf.

Öğretir-Özçelik, Dilek A. 2017b. "Aggression Theories Revisited: Lorenz's Neoinstinctivism,

Wilson's Socio-Biology and Skinner's Behavioral Theories" *Journal of Asian Scientific Research*, Vol. 7, No. 2,2017, ss. 38-45. <http://www.aessweb.com/journals/February2017/5003/3706>

Öğretir, Dilek A. and S. Özçelik. 2008. "The Study of Ethnocentrism, Stereotype and Prejudice:

Psycho- Analytical And Psycho-Dynamic Theories" *Journal Of Qafqaz University*, 24 Fall 2008, 236-244.

Öğretir, Dilek A. ve S. Özçelik. 2017. "İslami Barış Paradigması ve İslami Barış Eğitimi",

Yeni Türkiye, İslam Dünyası Özel Sayısı I, Mayıs-Haziran 2017, sayı: 95, Yıl 23, ss. 171-185.

Öğretir-Özçelik, Dilek A. ve S. Özçelik. 2018. "Şehitlik Eylemlerine veya İntihar

Terörizmine Genel Bakış", Ertan Efeğil (der.), *Dini Söyleme Dayalı Terörizmin Analizi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2018, ss. 133-169.

Özçelik, S. 2006. "Theories, Practices, and Research in Conflict Resolution and Low-Intensity

Conflicts: The Kurdish Conflict in Turkey", *Journal of Conflict Studies*, vol. XXVI, no. 2, Winter,

2006, ss. 133-153. <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/4515/5328>

Özçelik, S. 2014. "Kurdish Conflict in Turkey: A Psychological Conflict Analysis", Ramirez, J.

Martin, Morrison, Chas / Kendall, Arthur J. (eds.), *Conflict, Violence, Terrorism, and Their Prevention*, Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2014, ss. 2-16. <http://www.cambridgescholars.com/download/sample/58302>

Özçelik, Sezai. 2015a. "Çatışma Bilimleri ve Çatışma Haritalaması Çerçevesinde Balkanlar", *Yeni*

Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-V, Mart-Haziran 2015, ss. 5966-5983.

Özçelik, Sezai. 2015b. "Çatışma ve Barış", *Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı*

Ayaklanmalar ve Terörizm, Saadat Rustemova Demirci (der.), Ankara: Nobel Yayınevi, 2015, ss. 1-40

- Özçelik, Sezai. 2020a. "The Russian Occupation of Crimea in 2014: The Second Sürgün (The Soviet Genocide) of the Crimean Tatars, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 2020, ss. 29-44. DOI: 10.31454/usb.721939
- Özçelik, Sezai. 2020b. *Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü*, Ankara: Nobel Yayınevi, 2020.
- Patrick, Richard A. 1976. *Political Geography and the Cyprus Problem 1963-1971*, Waterloo: Department of Geography Publication Series, no.4.
- Ross, Marc H. 1995. "Psychocultural Interpretation Theory and Peacemaking in Ethnic Conflicts", *Political Psychology*, c. 16, n.3, ss. 523-544.
- Sonyel, Salahi R. 1997. *Cyprus-The Destruction of a Republic: British Documents 1960-65*, Cambridgeshire, England: The Eothen Press.
- Yılmaz, Ercan M. 1998. *The Psychological Roots Of The Cyprus Problem: Path To Solution*, (unpublished master thesis), American University, School of International Service.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. 2005. "The Cyprus Conflict and The Annan Plan: Why One More Failure? . *Ege Academic Review* , 5 (1) , 29-39 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39836/472324>
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. 2010. "Analyzing and Resolving the Cyprus Conflict", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 16 (39), 77-106 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/cyprusstudies/issue/54296/736741>
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. 2011. *Past Hurts and the Cyprus Conflict: Past Hurts and Relational Problems in the Cyprus Conflict*, Germany: LAP Lambert Academic Publishing.
- Volkan, Vamik D. 1999. "Psychoanalysis and Diplomacy Part II: Large-Group Rituals", *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, c.1, n.3, 1999, ss. 223-247.
- Volkan, Vamik D. 1997. *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Boulder:CO, Westview Press.
- Volkan, Vamik D. 1990. "Psychoanalytic Aspects of Ethnic Conflict", in Joseph V. Montville, *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Lexington Books: MA., ss. 81-93.
- Volkan, Vamik D. 1989. "Cyprus: Ethnic Conflicts and Tensions", *International Journal of Group Tensions*, c.19,n.4, ss.297-316.
- Volkan, Vamik D. 1988. *The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to*

International Relationships, Northvale, N.J.: Jason Aronson.

Volkan, Vamik D. 1979. *Cyprus-War and Adaptation: A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*, Charlottesville: University Press of Virginia.

Volkan, Vamik D. and Norton Izkowitz. 1994. *Turks and Greeks: Neighbors in Conflict*, Cambridgeshire, England: Eothen Press.